

Vodni stolp v Mariboru in gradnja elektrarn na Dravi

50 let od dviga vodnega stolpa leta 1968

Spominski zbornik

Sabina Lešnik

VODNI STOLP V MARIBORU IN GRADNJA ELEKTRARN NA DRAVI

50 LET OD DVIGA VODNEGA STOLPA LETA 1968

SPOMINSKI ZBORNIK

SABINA LEŠNIK

Maribor, 2017

Vodni stolp v Mariboru in gradnja elektrarn na Dravi

50 let od dviga vodnega stolpa leta 1968

Spominski zbornik

Sabina Lešnik

Izdal in založil: Pokrajinski arhiv Maribor

Zanj odgovarja: Ivan Fras, direktor

Prevodi: mag. Boštjan Zajšek (nemščina), mag. Nina Gostenčnik (angleščina)

Lektoriranje: mag. Boštjan Zajšek

Oblikovanje naslovnice: mag. Nina Gostenčnik

Prelom strani: mag. Nina Gostenčnik

Tisk: Dravski tisk d.o.o., Maribor

Naklada: 300 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Univerzitetna knjižnica Maribor

725.96:621.311.21(497.4Maribor)

LEŠNIK, Sabina, 1965-

Vodni stolp v Mariboru in gradnja elektrarn na Dravi : 50 let od dviga vodnega stolpa leta 1968 : spominski zbornik / Sabina Lešnik ; [prevodi Boštjan Zajšek (nemščina), Nina Gostenčnik (angleščina)]. - Maribor : Pokrajinski arhiv, 2017

ISBN 978-961-6507-78-3

COBISS.SI-ID 93457665

Izdajo zbornika sta omogočila Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Mestna občina Maribor.

VODNI STOLP V MARIBORU IN GRADNJA ELEKTRARN NA DRAVI - 50 LET OD DVIGA VODNEGA STOLPA LETA 1968

Reka Drava spada med najkvalitetnejše vodne vire za pridobivanje električne energije. Prvo hidroelektrarno na reki Dravi v Sloveniji, hidroelektrarno Fala, so zgradili leta 1918. Med drugo svetovno vojno so Nemci začeli graditi hidroelektrarni Dravograd in Mariborski otok. Po vojni so obnovili med bombardiranjem poškodovano hidroelektrarno Dravograd, dokončali gradnjo hidroelektrarne Mariborski otok in zgradili nove hidroelektrarne Vuzenica, Vuhred in Ožbalt.

V obdobju 1964–1969 so zgradili še kanalsko hidroelektrarno Zlatoličje. Obsežna gradnja te hidroelektrarne je zelo posegla v prostor. Z izgradnjo jezua v mariborskem Melju je v Mariboru nastal akumulacijski bazen, ki sega od jezua do hidroelektrarne Mariborski otok. Zaradi zaježitve Drave in predvidenega dviga gladine reke so v Mariboru opravili obsežna zemeljska in gradbena dela. Utrdili so oba bregova reke v dolžini 5 km od Mariborskega otoka do jezua v Melju, zgradili kolektor mestne kanalizacije in napravo za prečrpavanje odpadnih voda, opravili dela na spomeniško zaščiteneh zgradbah na Lentu (Pristanu) in žal porušili tudi hiše ob obrežju reke na Lentu.

Zaradi dviga reke Drave je bil ogrožen tudi leta 1555 zgrajen Vodni stolp, obrambni stolp nekdanjega mestnega obzidja, ki so ga rešili z izjemnim gradbenim podvigom. Okoli 1500 ton težek stolp so horizontalno spodrezali in ga s pomočjo hidravličnih dvigal dvignili za 2,60 m. Originalne kamnite zidove so podbetonirali. Načrte in izračune za dvig Vodnega stolpa je pripravil višji gradbeni tehnik Jože Požauko iz Maribora. Dela pri Vodnem stolpu so trajala od 21. decembra 1967 do 19. julija 1968. Izvedlo jih je gradbeno podjetje Tehnogradnje Maribor, takrat renomirano podjetje za gradnjo hidroelektrarn, mostov ter različnih objektov.

Zbornik, ki je namenjen predvsem predstavitvi fotografij ob petdesetletnici dviga Vodnega stolpa, vsebuje tudi slikovno gradivo o elektrarnah na Dravi. Leta 2018 bo 100-letnica izgradnje hidroelektrarne Fala, 70-letnica izgradnje hidroelektrarne Mariborski otok in 50-letnica izgradnje in poizkusnega obratovanja hidroelektrarne Zlatoličje. Objavljeno slikovno gradivo je iz fondov in zbirk Pokrajinskega arhiva Maribor.

THE MARIBOR WATER TOWER AND BUILDING OF HYDRO POWER PLANTS ON THE DRAVA RIVER - 50 YEARS FROM THE LIFTING OF THE MARIBOR WATER TOWER IN 1968

The Drava River is considered one of the most suitable water sources for energy harnessing. The first hydro power plant on this river in Slovenia, the Fala Hydroelectric Power Plant, was built already in 1918. During the Second World War, Germans started building two other hydroelectric power plants, one in Dravograd and the second in Maribor (Mariborski otok). After the Second World War, the damaged power plant in Dravograd had to be repaired, the power plant in Maribor was finished and new hydroelectric power plants in Vuzenica, Vuhred and Ožbalt were built.

During the 1960s, the Zlatoličje Hydroelectric Power Plant was built on the supply channel of the Drava River. The building of the Zlatoličje Power Plant greatly affected the local landscape. After the dam in Melje was built, an artificial lake was created in Maribor, which extended from the dam to the Mariborski otok Hydro Power Plant. The river flow was therefore obstructed and, because a relevant surface level rising was expected, major construction works were necessary. Both river banks from the power plant to the dam (about 5 km) were strengthened, a city sewage collector and a waste water treatment plant were built, historically significant buildings in Lent were repaired and, sadly, houses at the river bank in Lent were torn down.

The Water Tower, built in 1555, which had served as a defence tower as part of the old city walls, was also endangered by the rising water and had to be saved. The lifting of a 1,500 ton tower was an extreme construction achievement. The tower was horizontally undercut and, with the use of hydraulic jacks, lifted for 2,6 m. Plans and calculations were made by the senior construction technician Jože Požauko from Maribor. The works lasted from December 21, 1967 to July 19, 1968 and were executed by the company Tehnogradnje Maribor, which was known for the construction of hydro power plants, bridges and various other objects.

At the 50th anniversary of the project, the Regional Archives Maribor published photographic material connected to the lifting of the Water Tower in Maribor in this, memorial publication. Considering the fact that in year 2018 will mark the centenary of the Fala Hydro Power Plant, 70 years of the Mariborski otok Hydro Power Plant and 50 years from the building of the Zlatoličje Hydro Power Plant, the publication also presents the photographic material of hydro power plants on the Drava River.

DER WSSERTURM (VODNI STOLP) IN MARIBOR UND DER BAU VON DRAUKRAFTWERKEN - 50 JAHRE NACH DER HEBUNG DES WSSERTURMS 1968

Die Drau gehört im Bereich der Stromversorgung zu den hochwertigsten Wasserquellen. Das erste Draukraftwerk auf dem Gebiet des heutigen Sloweniens, das Wasserkraftwerk Fala (Faal), wurde im Jahr 1918 erbaut. Während des Zweiten Weltkrieges begann man unter deutscher Macht mit dem Bau der Wasserkraftwerke Dravograd (Drauburg) und Mariborski otok (Marburger Drauinsel). Nach dem Krieg wurden die durch Bombardierungen entstandenen Beschädigungen auf dem Wasserkraftwerk Dravograd saniert sowie das Kraftwerk Mariborski otok fertig gebaut, es wurden jedoch auch neue Wasserkraftwerke in Vuzenica, Vuhred und Ožbalt erbaut.

In den Jahren 1964-1969 baute man noch das Kanalkraftwerk Zlatoličje, infolge des umfangreichen Baues kam es zu einem weitgreifenden Eingriff in den Raum. Nach Ausbau des Damms in Melje entstand ein Staubecken, das sich bis zum Wasserkraftwerk Mariborski otok erstreckt. Die Eindämmung der Drau und der damit verbundene Anstieg des Wasserspiegels in Maribor setzten umfangreiche Erd- und Bauarbeiten voraus. Das 5 Kilometer lange Flussufer vom Meljeer Damm bis zum Mariborski otok wurde auf beiden Seiten gefestigt, ein Kollektor der städtischen Kanalisation und eine Abwasserpumpenanlage errichtet, verschiedene Arbeiten an Gebäuden auf dem Lent (Pristan), die unter den Denkmalschutz stehen, ausgeführt und dabei bedauerlicherweise auch einige Häuser abgerissen. Der Anstieg des Wassers drohte auch dem im Jahr 1555 errichteten Wasserturm (Vodni stolp), Wehrturm der einstmaligen Stadtmauer, den man durch eine bemerkenswerte Bauleistung retten konnte. Der rund 1500 Tonnen schwere Turm wurde nämlich horizontal abgeschnitten und mit Hilfe von Hubhydraulik 2,60 Meter in die Höhe gehoben. Die ursprünglichen Mauern wurden unterbetoniert.

Alle nötigen Pläne und Errechnungen diesbezüglich wurden von Oberbautechniker Jože Požauko aus Maribor gemacht. Die Bauarbeiten am Wasserturm erstreckten sich vom 21. Dezember 1967 bis zum 19. Juli 1968 und wurden vom Bauunternehmen Tehnogradnje Maribor verrichtet, damals einem renommierten Unternehmen für Bau von Wasserkraftwerken, Brücken und sonstigen Gebäuden.

Der folgende Festschrift dient vor allem der Vorstellung zahlreicher Fotografien bezüglich des 50-jährigen Jubiläums der Hebung des Mariborer Wasserturms, enthält aber auch verschiedenes Bildmaterial über die Draukraftwerke. Im Jahr 2018 feiert man einige Jubiläums: 100 Jahre seit Erbauung des Wasserkraftwerks Fala, 70 Jahre seit Errichtung des Wasserkraftwerks Mariborski otok sowie 50 Jahre seit Erbauung und Probelauf des Wasserkraftwerks Zlatoličje. Das im Festschrift veröffentlichte Bildmaterial wird im Regionalarchiv Maribor aufbewahrt.

Maribor: reprodukcija bakroreza (Georg Matthaeus Vischer, okoli 1685) – pogled na mesto med obzidjem, razglednica, 1914. Na jugovzhodni strani obzidja stoji Vodni stolp s topovskima linama v pritličju, paličastim zidcem in cinastim nadstropjem s piramidasto streho. Na mestu Vodnega stolpa z letnico 1555 je tu stal okrogel stolp na pilotih, omenjen leta 1529
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.1-5)

MARIBORSKO OBZIDJE

Maribor je v obdobju 1255–1275 dobil obzidje kot znak pravnega statusa mestne naselbine in kot obrambno sredstvo. Obzidje je prebivalcem in prišlekom nudilo varnost in zavetje v mestu. Dva kilometra dolgo rombasto obzidje z okoli 500 metrov dolgimi stranicami je zamejilo okoli 25 hektarjev zemljišča med Dravo in današnjo Strossmayerjevo ulico, Gregorčičevo ulico in Ulico slovenske osamosvojitve z Ulico škofa Maksimilijana Držečnika (nekdanja Svetozarevska ulica).

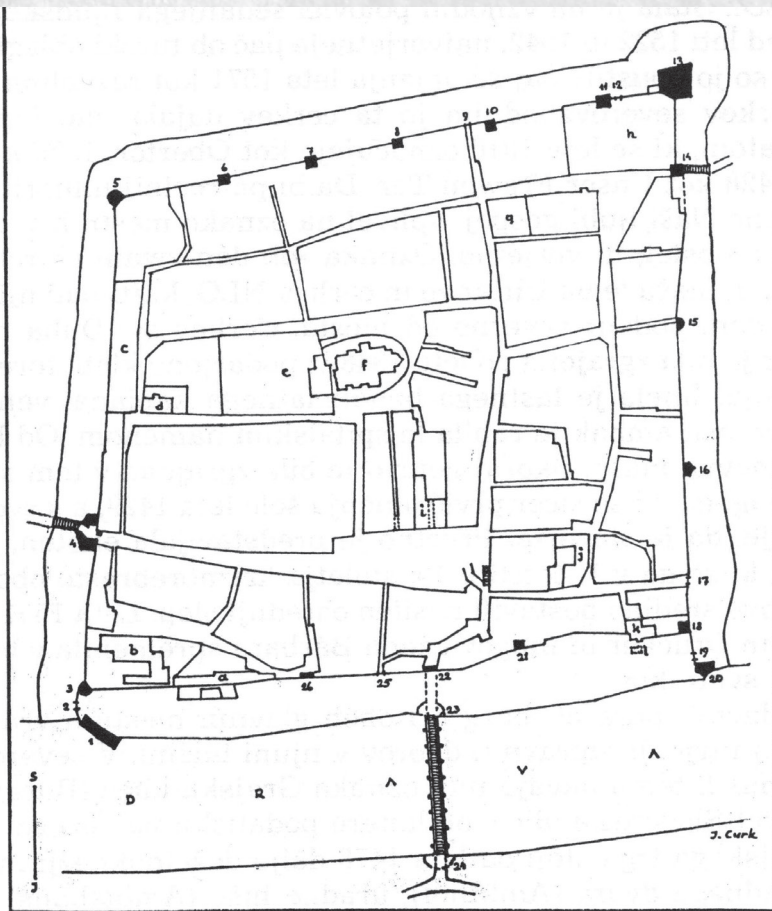
Prvotno preprosto obzidje je bilo brez stolpnih oporišč. Vzdolž notranje strani obzidja je potekal lesen mostovž. Na zunanji strani je obzidje obdajal globok jarek. V 14. stoletju so obzidje izpopolnili z več stolpi na vogalih in na stranicah obzidja ter zgradili oglate stolpe nad štirimi mestnimi vrati (Dravskimi, Pristaniškimi, Koroškimi, Graškimi). Zgradili so še visok oglati stolp ob tedanji župnijski cerkvi, ki je danes v obliki zvonika osrednji del stolnice. Ta stolp je bil osrednje obrambno središče mesta.

V 15. stoletju so severno stranico obzidja utrdili z več novimi stolpi (od katerih je danes ohranjen le Čeligijev stolp), zgradili so Židovski stolp na jugovzhodnem vogalu, prezidali mestna vrata, poglobili mestni jarek in zavarovali severovzhodni del obzidja. Obzidje, ki so ga večkrat popravljali, dopolnjevali in obnavljali, je sicer vzdržalo tudi veliko turško obleganje septembra 1532, vendar se je ob naraščajoči nevarnosti turški vpadov in uporabi novih bojnih tehnik izkazalo za zastarelo. Velika modernizacija obzidja z utrditvijo mesta je potekala med letoma 1548 in 1562 ob denarni pomoči štajerske dežele, saj je bilo mesto takrat pomembna strateška postojanka in je tako bila obrambna utrditve Maribora tudi deželne pomena.

Dela je načrtoval in nadzoroval Domenico de Lallo (deželni gradbeni mojster in superintendent), sodelovalo pa je tudi več italijanskih in domačih gradbenih mojstrov: Andrea de Lallo (deželni gradbeni mojster 1550–1557), Valentin Treveno de Lugano (gradbeni polir 1550–1559), Pietro Antonio de Pigrato (gradbeni polir 1558–1565), Bernard (mestni zidarski mojster 1549–1554), Jakob Grasl (Gresl ali Presl, mestni zidarski mojster 1554–1556), Lovrenc Ruckhenstein (mestni zidarski mojster 1554), Primož Rainauf (mestni tesarski mojster 1550–1559) itd. Med drugim so takrat zgradili vzhodno obdravsko bastijo, imenovano Vodni stolp, in zahodno obdravsko bastijo, imenovano Benetke.

Vodni stolp so začeli graditi leta 1554 in leta 1555 je bil zgrajen do venčnega zidca. Z veznim obzidjem so ga povezali z Židovski stolpom. Obnova mestnih utrdb se je nadaljevala tudi po letu 1562. Maribor je leta 1782 izgubil status deželne utrdbe in s tem obveznost vzdrževanja obzidja. Mesto se je širilo in postopoma so večino utrdb in obrambnih stolpov porušili, mestni jarek pa zasuli. Ohranjeni so Vodni stolp, Sodni stolp, Židovski stolp, Čeligijev stolp, grajska bastija in le skromni deli obzidja. Podoba Maribora z obzidjem nam predstavijo vedute, ki jih Pokrajinski arhiv Maribor večinoma hrani kot reprodukcije.

Mestni obrambni sistem okoli leta 1700

Legenda k skici Mestni obrambni sistem okoli 1700.

- 1 T. i. Benetke, utrdba, zgrajena 1554, porušena 1967.
 - 2 Gornja Vodna vrata, zgrajena 1554, porušena 1846.
 - 3 Pristaniški, Minoritski, Samostanski ali Okrogel stolp, zgrajen ok. 1300 in ok. 1540.
 - 4 Gornja, Gospejna ali Koroška vrata, zgrajena ok. 1300 in obnovljena 1552, porušena 1829.
 - 5 Stolp sv. Jurija, zgrajen ok. 1300, po 1481 in ok. 1540, porušen po 1782.
 - 6 Sodni, Mučilni, Močni (Črni, Vibmerjev, Čeligihev, Gambrinov) stolp, zgrajen ok. 1465.
 - 7 Lautererjev stolp, zgrajen ok. 1465, porušen pred 1865.
 - 8 Caminolijev stolp, zgrajen ok. 1465, porušen 1832.
 - 9 Drevoredna ali Promenadna vrata, nastala ok. 1786, odstranjena pred 1900.
 - 10 Stolp pri hiši Jorga Raimba, zgrajen ok. 1465, obnovljen 1548, predelan v hišo 1799, porušen po 1900.
 - 11 Grajski ali Stanovanjski stolp, zgrajen 1668, porušen 1938.
 - 12 Grajska vratca, nastala pred 1657, porušena 1871.
 - 13 Grajska bastija, prvotni ogalni stolp zgrajen ok. 1300, porušen 1557, bastija zgrajena do 1562.
 - 14 Spodnja, Ulrikova ali Graška vrata, zgrajena 1315, porušena 1827.
 - 15 Utrdbeni pomol za Meljskim dvorom ali Pri dveh dvorih, zgrajen ok. 1300, porušen pred 1860.
 - 16 Utrdbeni pomol za Salzburškim dvorom, pri vicedomskem vodnjaku ali pri Klemenčičevi hiši, zgrajen ok. 1300, ok. 1670 prezidan v t. i. Lechmanovo bastijo, porušeno po 1869.
 - 17 Judovska vrata, zgrajena ok. 1300, porušena 1792.
 - 18 Judovski stolp, zgrajen ok. 1465.
 - 19 Spodnja Vodna vrata, zgrajena 1556, porušena 1967.
 - 20 Vodni ali Smodniški stolp, zgrajen 1556.
 - 21 Utrdbeni pomol nad Dravsko ulico, zgrajen ok. 1300, porušen 1912.
 - 22 Dravska vrata, zgrajena ok. 1300, obnovljena ok. 1554, porušena 1797/99.
 - 23 Gornji tabor, obnovljen ok. 1554, odstranjen ok. 1775.
 - 24 Spodnji tabor, obnovljen 1464/65, odstranjen ok. 1775.
 - 25 Mesarska vrata, zgrajena ok. 1554, porušena ok. 1796.
 - 26 Pristaniška ali Napajalna vrata, zgrajena ok. 1300, stolpasto prezidana ok. 1556, porušena 1796.
 - a) Žički dvor, zgrajen pred 1400, dozidavan do 1785
 - b) Minoritski samostan, zgrajen ok. 1250, dozidavan do ok. 1755
 - c) Gornji dvor, zgrajen po 1147, pogorel 1450, odstranjen ok. 1610
 - d) T. i. Črna kasarna, zgrajena po letu 1570, porušena 1807, na njenem mestu stala med 1808 in 1981 hiša mestnega gradbenika
- J. M. Mareka
- e) Župnišče, nastalo ok. 1130, prezidavano do ok. 1702, porušeno 1889/90
 - f) Župna (stolna) cerkev, zgrajena ok. 1130, dozidavana do 1715
 - g) Spodnji, Uradni ali Upravni dvor (hiša), zgrajen v 2. pol. 12. stol., prešel v meščanske roke v 1. pol. 16. stol.
 - h) Mestni grad, zgrajen 1478/81, dozidavan 1581—85, 1620 in 1727—ok. 1760
 - i) Rotovž, zgrajen 1515, prezidan 1565
 - j) Proviantna hiša ali frajovž, zgrajena ok. 1592, porušena 1906
 - k) Sinagoga, zgrajena v 2. pol. 14. stol., prezidana 1501 in po 1785
 - l) Judovsko obredno kopališče, nastalo s sinagogo, ukinjeno 1497

Mestni obrambni sistem Maribora okoli leta 1700 z legendo

(Curk, Jože (1999): *Urbana in gradbena zgodovina Maribora*. V: J. Curk et al (Ur.), *Maribor skozi stoletja 1. Razprave*, str. 519. Maribor: Založba Obzorja)

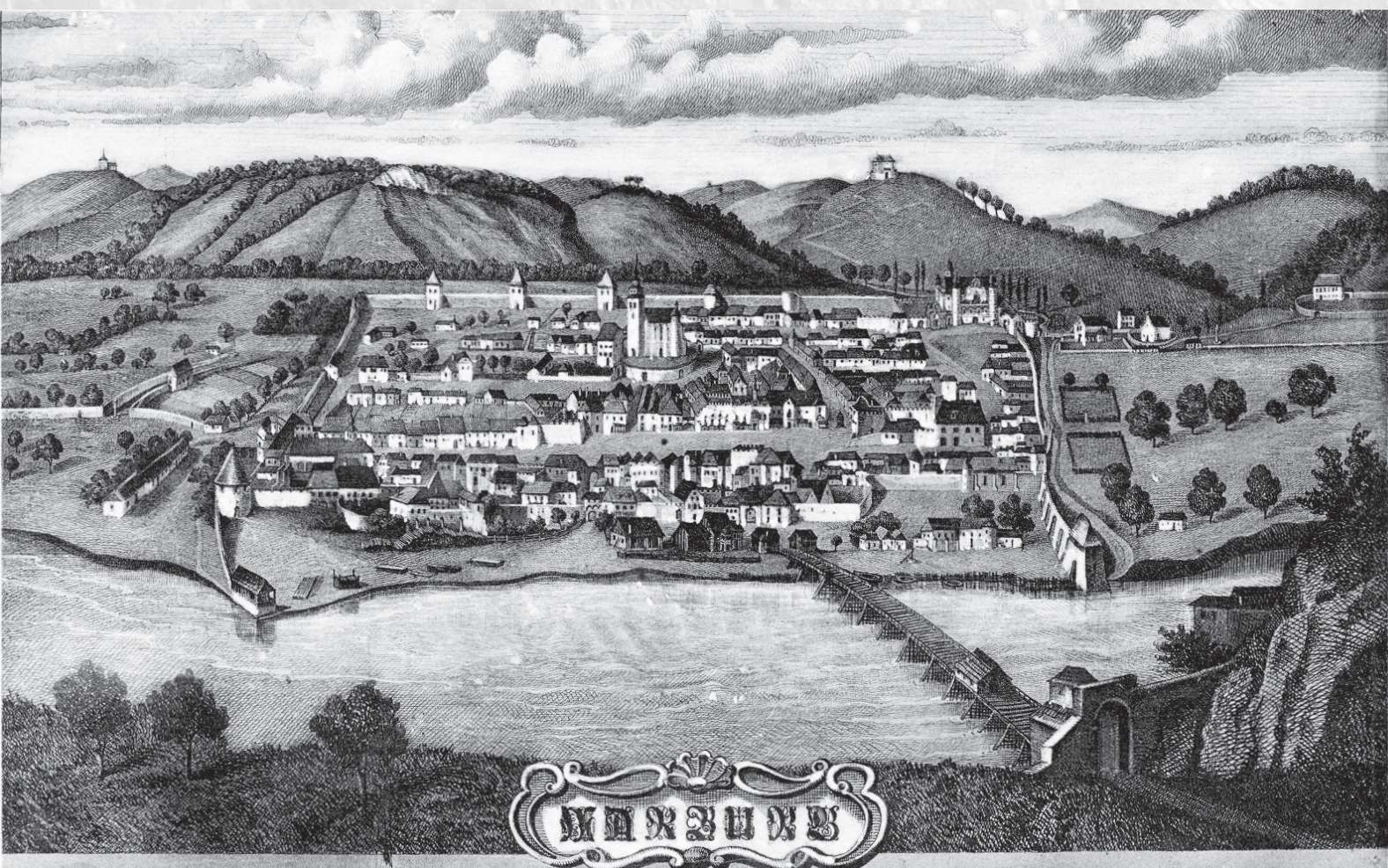
Maribor: reprodukcija votivne slike neznanega avtorja iz cerkve v Rušah 1680 – pogled na mesto z juga

(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.1-1)

Maribor: reprodukcija votivne slike neznanega avtorja iz cerkve v Nazarjah z upodobitvijo mesta z juga 1680 (1681), razglednica, okoli 1900

(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.1-3)

Maribor: reprodukcija litografskega pretiska (1876) oljne slike neznanega avtorja iz okoli 1657 v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu – pogled na mesto z juga, razglednica, 1937. Vodni stolp je z zapornim zidom povezan z Židovskim stolpom (PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.1-11)

234. MARIBOR, Vodni stolp

Zemljiško-knjižni podatki:

Katastrska občina: Maribor-grad

Št. zemljiško-knjižnega vložka: 1023

Parcelna številka: 2179

Lastnik: Družbena lastnina

Imetnik pravice uporabe: Občina Maribor.

Opis:

Značilna obrambna arhitektura peterokotnega tlorisa ima preprosto, funkcionalno oblikovane fasade, katere členijo le paličast mejni zidec v višini I. nadstropja ter funkcionalno razmeščene strelne line v kamnitih okvirjih. Podstrešnega venca ni, zid je pod streho zaključen z vrsto klesancev. V severni fasadi trikrat, v ostalih fasadah pa po enkrat je ta vrsta prekinjena in tvori strelno lino v kamnitem okvirju. V stolp vodi dvoje vrat v kamnitem okvirju. Zidovi so nagnjeni navznoter.

Ovrednotenje:

Vodni stolp so zgradili leta 1552 v sklopu rekonstrukcije mestnega obzidja. Zaradi svoje monumentalne arhitekture in izpostavljene lege ob reki je postal eden od simbolov Maribora. Njegova največja kvaliteta je v ohranjenosti utrdbene arhitekture, ki je zadržala svoje funkcionalno in likovno podobo od nastanka do danes.

Varstveni režim:

Spomenik varujemo v njegovi neokrnjenosti in izvirnosti. Dovoljeni so posegi za ohranitev spomenika in za prezentacijo njegovih spomeniških kvalit.

Način uporabe:

V stolpu je vinoteka, kar je primerna namembnost.

Odlok o razglasitvi nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Maribor
(Medobčinski uradni vestnik občin Dravograd, Maribor, Pesnica, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem in
Ruše, leto 1992, št. 5, str. 146)

GRADNJA HIDROELEKTRARN NA DRAVI 1913-1969

Ugodne geološke, hidrološke in topografske razmere uvrščajo reko Dravo med najkakovostnejše vodne vire za pridobivanje električne energije. Ideje za energetske izkoriščanje reke v Sloveniji segajo v začetek 20. stoletja, vendar niso bile realizirane. Nosilec razvoja elektrifikacije na Štajerskem je bila leta 1902 ustanovljena Štajerska elektriška družba s sedežem v Gradcu (Steiermärkische Elektrizitäts-Gesellschaft Graz – StEG).

Družba je imela leta 1910 majhne elektrarne na reki Muri (Lebring, Peggau), ki pa niso več zadovoljevale naraščajočih potreb po električni energiji. V StEG so začeli iskati lokacijo za gradnjo prve hidroelektrarne na reki Dravi na Štajerskem, ki bi z električno energijo oskrbovala Gradec (Graz) s širšo okolico in kasneje tudi Maribor.

Brod in splav na Dravi v Dravski dolini, fotografija, 19. 4. 1913
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.8.2-2)

Naravna struga reke Drave v z gozdom bogati Dravski dolini, fotografija, 1913
(Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.8.2-62)

Naravna struga reke Drave v Dravski dolini, fotografija, 19. 4. 1913
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.8.2-1)

HIDROELEKTRARNA FALA

Na odseku reke Drave med Dravogradom in Mariborom so preučili vodne razmere, geološki sestav struge in bregov ter možnost zaježitve in izkoriščanje vodnega padca in se nato odločili za gradnjo hidroelektrarne pri Fali. Finančna sredstva za gradnjo si je družba zagotovila pri švicarskih bankah. Pogoj za odobritev kredita je bila vgradnja švicarske opreme v hidroelektrarno. Gradbene načrte za hidroelektrarno je naredilo avstrijsko podjetje Oesterreichische Baugesellschaft für Verkehrs- & Kraftanlagen Wien. Gradnjo je vodila Švicarska železniška banka.

Leta 1913 so se začela obsežna gradbena dela in hidroelektrarna Fala naj bi bila dokončana do leta 1916. Zaradi prve svetovne vojne se je čas izgradnje občutno podaljšal. Začetek gradnje tovarne karbida in dušika v Rušah, načrtovane za potrebe vojne industrije, je gradnjo hidroelektrarne Fala pospešil. Da bi bila dela na hidroelektrarni in v tovarni v Rušah pravočasno končana, so na obe gradbišči dodelili še ruske in italijanske vojne ujetnike.

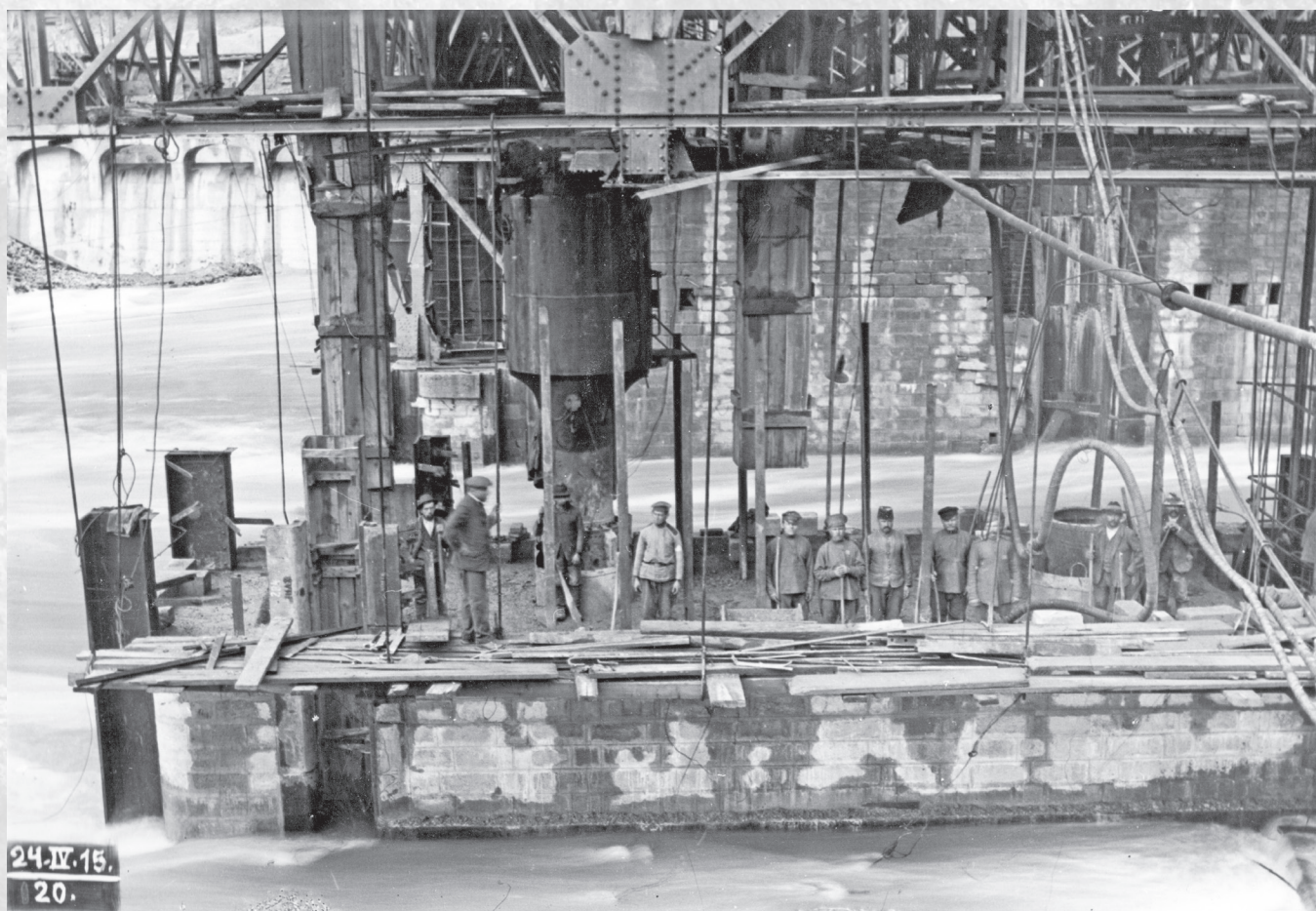
Gradnja hidroelektrarne Fala, fotografiji, 29. 11. 1913 in 23. 6. 1914
(PAM, fond Dravske Elektrarne Maribor, Hidroelektrarna Fala, AŠ 582, AŠ 60)

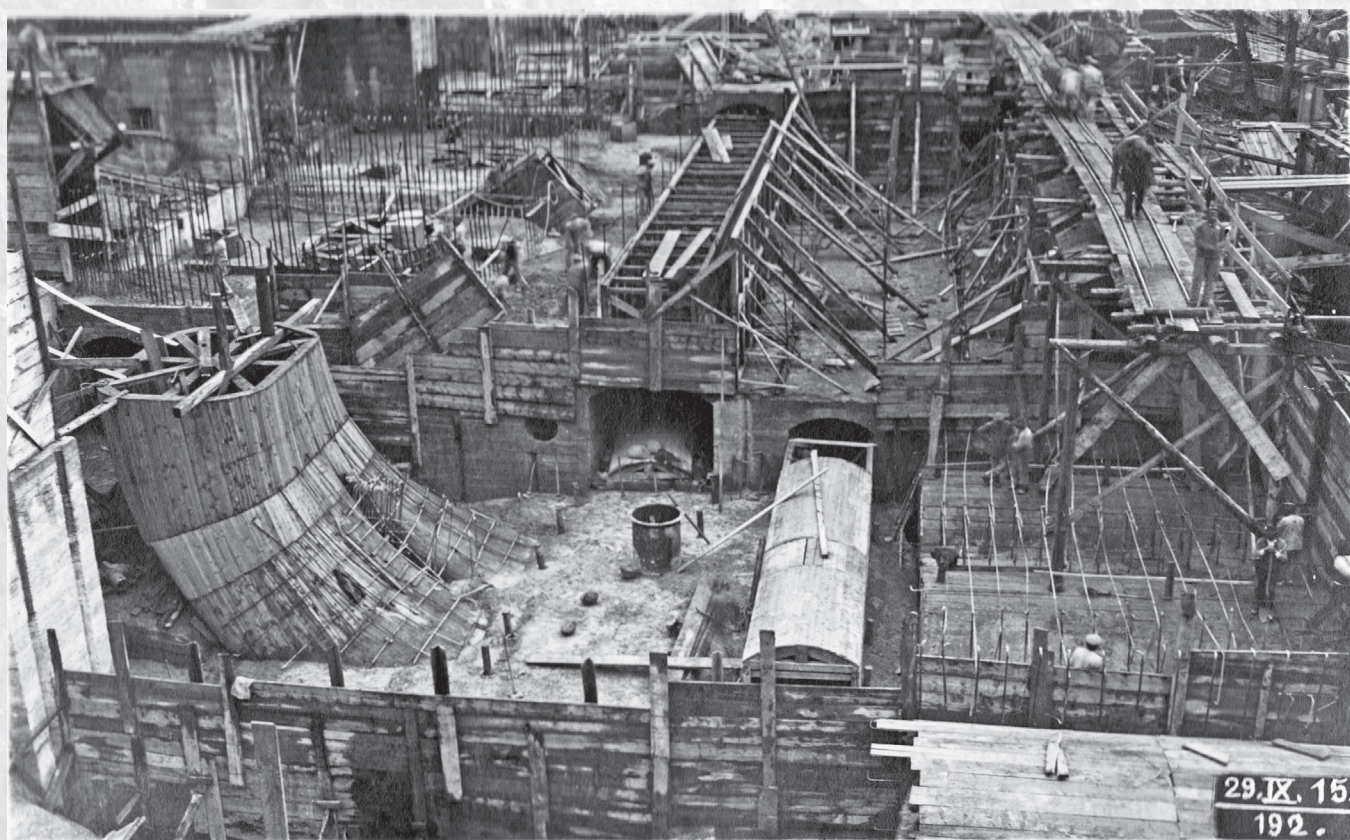
Z montažo opreme v hidroelektrarni so začeli v začetku leta 1918 in maja istega leta je hidroelektrarna začela obratovati. Tovarna v Rušah je bila takrat toliko dograjena, da so lahko začeli z napeljavo električne energije s Fale in s proizvodnjo karbida. Hidroelektrarna Fala je bila zgrajena kot klasični tip takratnih hidroelektrarn. Sodila je med najmodernejše in najmočnejše hidroelektrarne. Na hidroelektrarni so zgradili še splavnico, slednja je omogočala prehod splavov, ki so prevažali les in drug tovor po Dravi navzdol. Z dograditvijo agregatov in izgradnjo obsežnega omrežja daljnovodov v letih 1919–1938 je hidroelektrarna Fala postala nosilec razvoja elektrifikacije severovzhodne Slovenije, Prekmurja, Zasavja, Medžimurja in Hrvaškega Zagorja.

Mariborska mestna električna mreža je bila na falsko centralo priključena 2. oktobra 1920. Mesto je tako postopoma zamenjalo plinsko javno razsvetljavo z električno. Falska hidroelektrarna je z investicijami v omrežje in določanjem cene električne energije močno vplivala na industrijski razvoj Maribora in drugih krajev. Ob začetku druge svetovne vojne je jugoslovanska vojska elektrarno minirala. Poškodbe elektrarne niso bistveno vplivale na njeno obratovanje. Čeprav je bila za Nemce hidroelektrarna med drugo svetovno vojno strateško pomembna, je zavezniki niso bombardirali. Ponoči 28. septembra 1944 so hidroelektrarno zasedli partizani in jo tako močno poškodovali, da je Nemci niso v celoti popravili vse do konca vojne. Po vojni je bila hidroelektrarna Fala edina delujoča hidroelektrarna z zgrajeno mrežo daljnovodov. Porušene in prekinjene daljnovode so obnovili.

Gradbišče pri Fali s cesto na levem bregu in
železnico na desnem bregu reke Drave, fotografija, 1913
(PAM, fond Dravske Elektrarne Maribor, Hidroelektrarna Fala, AŠ 60)

Delavci v civilnih oblekah in vojaških uniformah na gradbišču hidroelektrarne Fala, 24. 4. 1915
(PAM, fond Dravske Elektrarne Maribor, Hidroelektrarna Fala, AŠ 60)

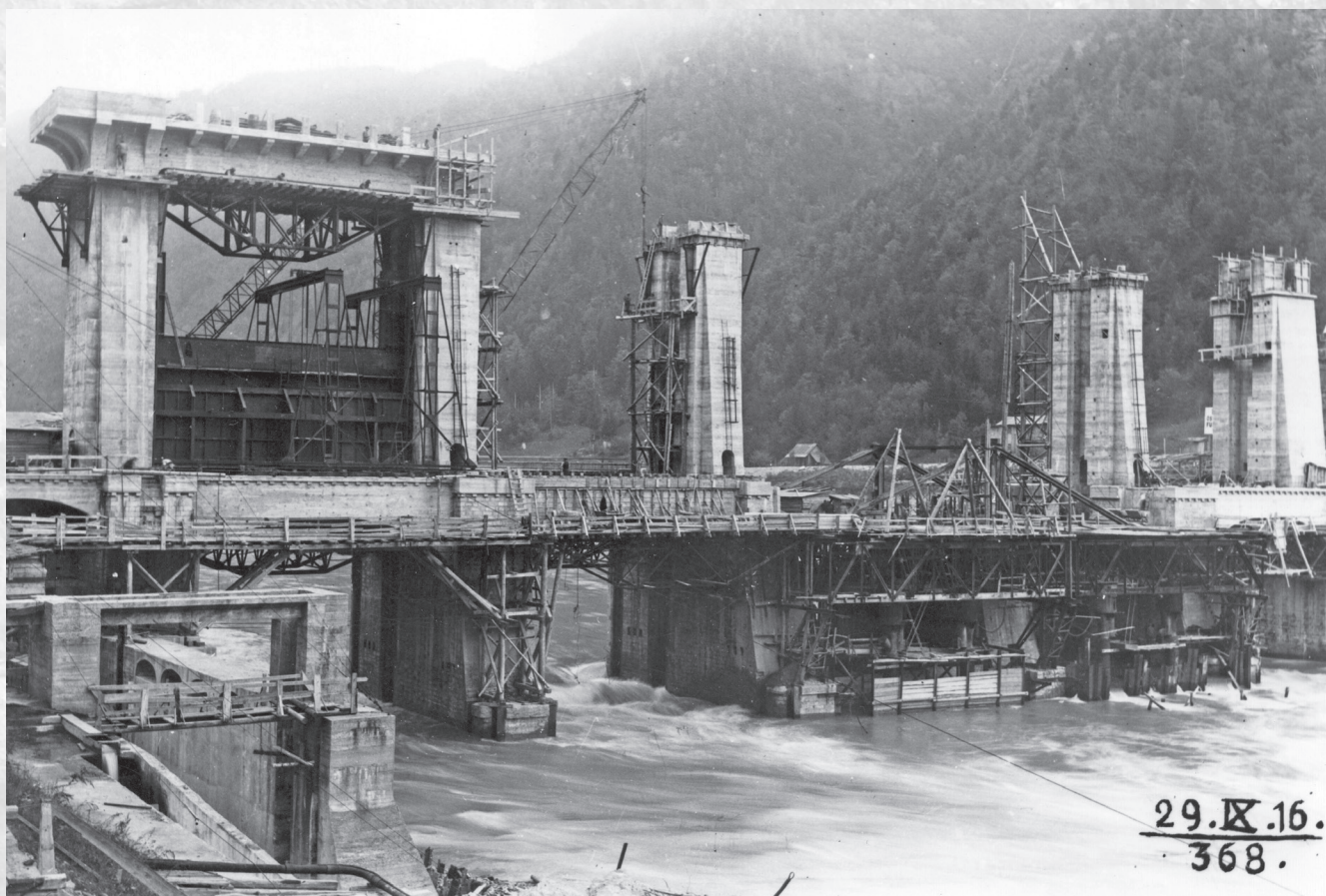
Gradnja hidroelektrarne Fala, fotografija, 29. 9. 1915
PAM, fond Dravske Elektrarne Maribor, Hidroelektrarna Fala, AŠ 60)

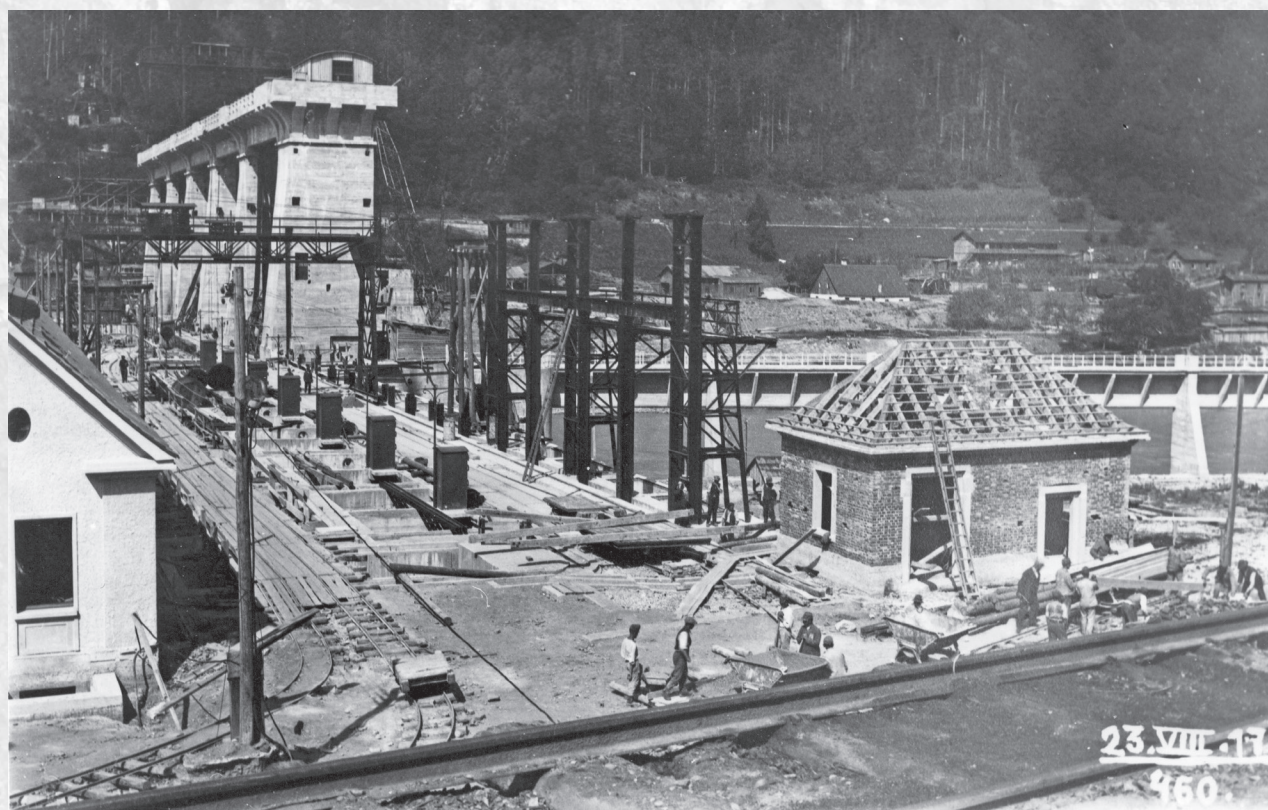
Gradnja hidroelektrarne Fala, fotografija, 4. 5. 1916
(PAM, fond Dravske Elektrarne Maribor, Hidroelektrarna Fala, AŠ 60)

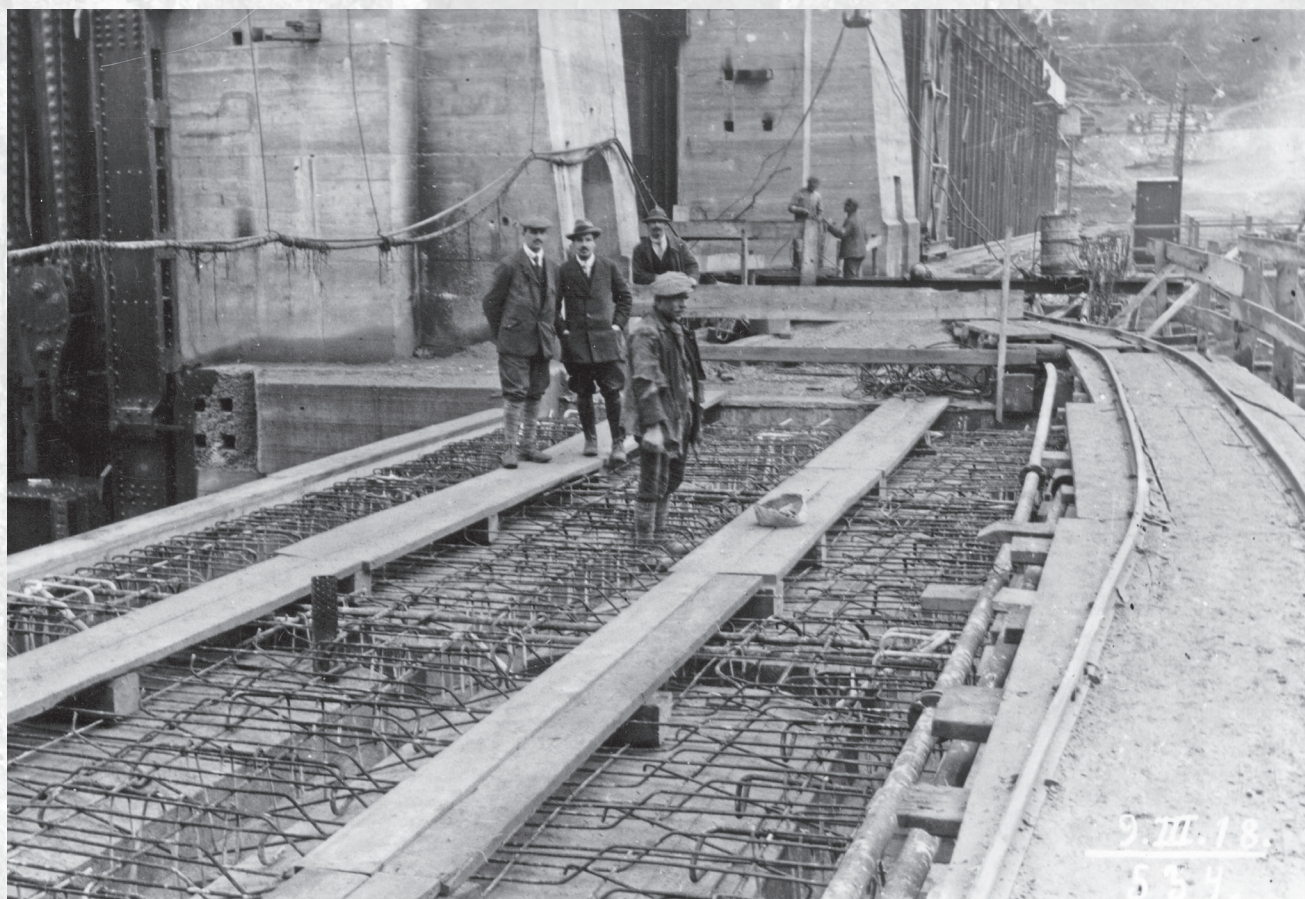
Gradnja hidroelektrarne Fala, fotografija, 8. 8. 1916
(PAM, fond Dravske Elektrarne Maribor, Hidroelektrarna Fala, AŠ 60)

Gradnja hidroelektrarne Fala, fotografija, 29. 9. 1916
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.8.2-44)

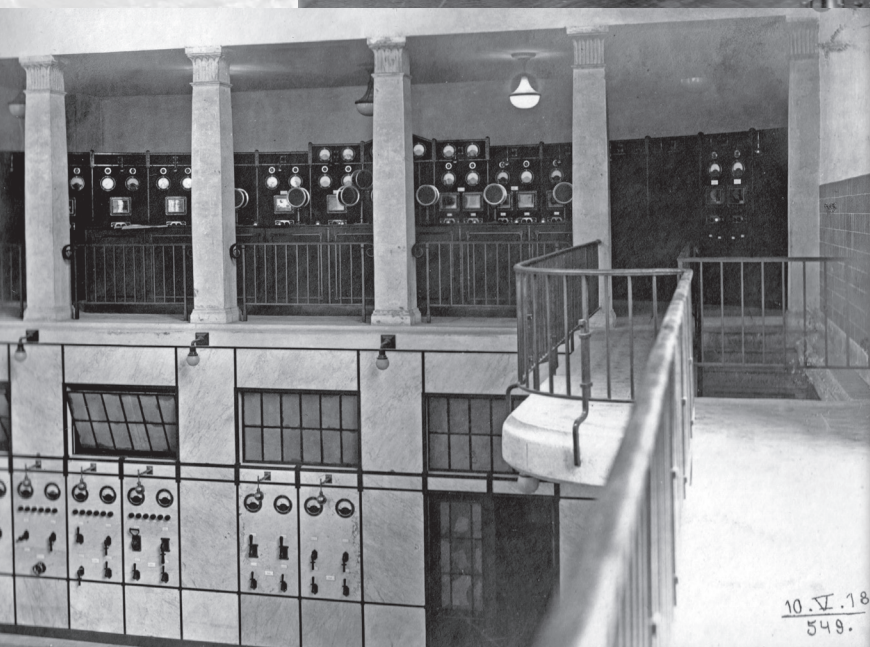
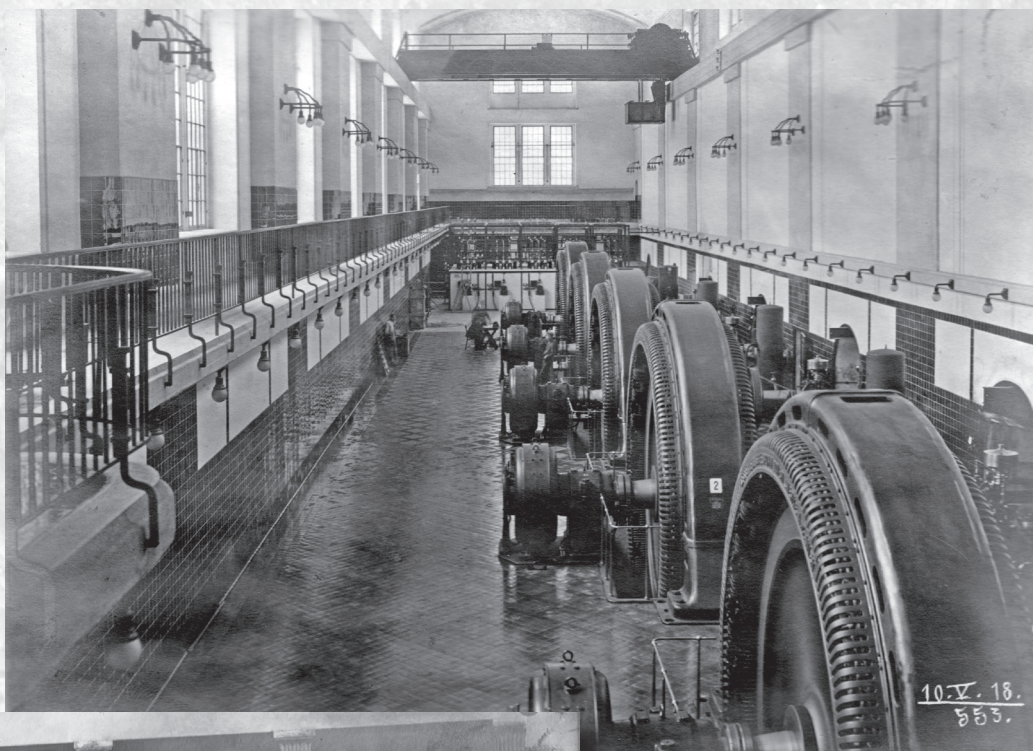
Gradnja hidroelektrarne Fala, fotografija, 23. 8. 1917
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.8.2-55)

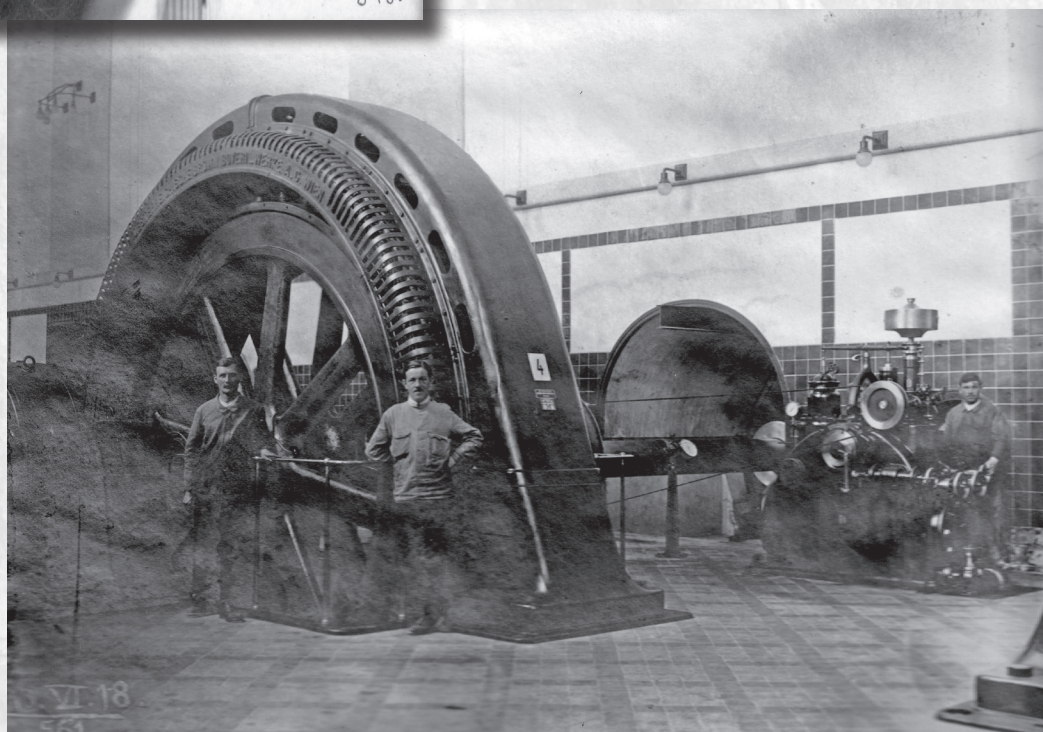
Gradnja hidroelektrarne Fala, fotografija, 9. 3. 1918
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.8.2-61)

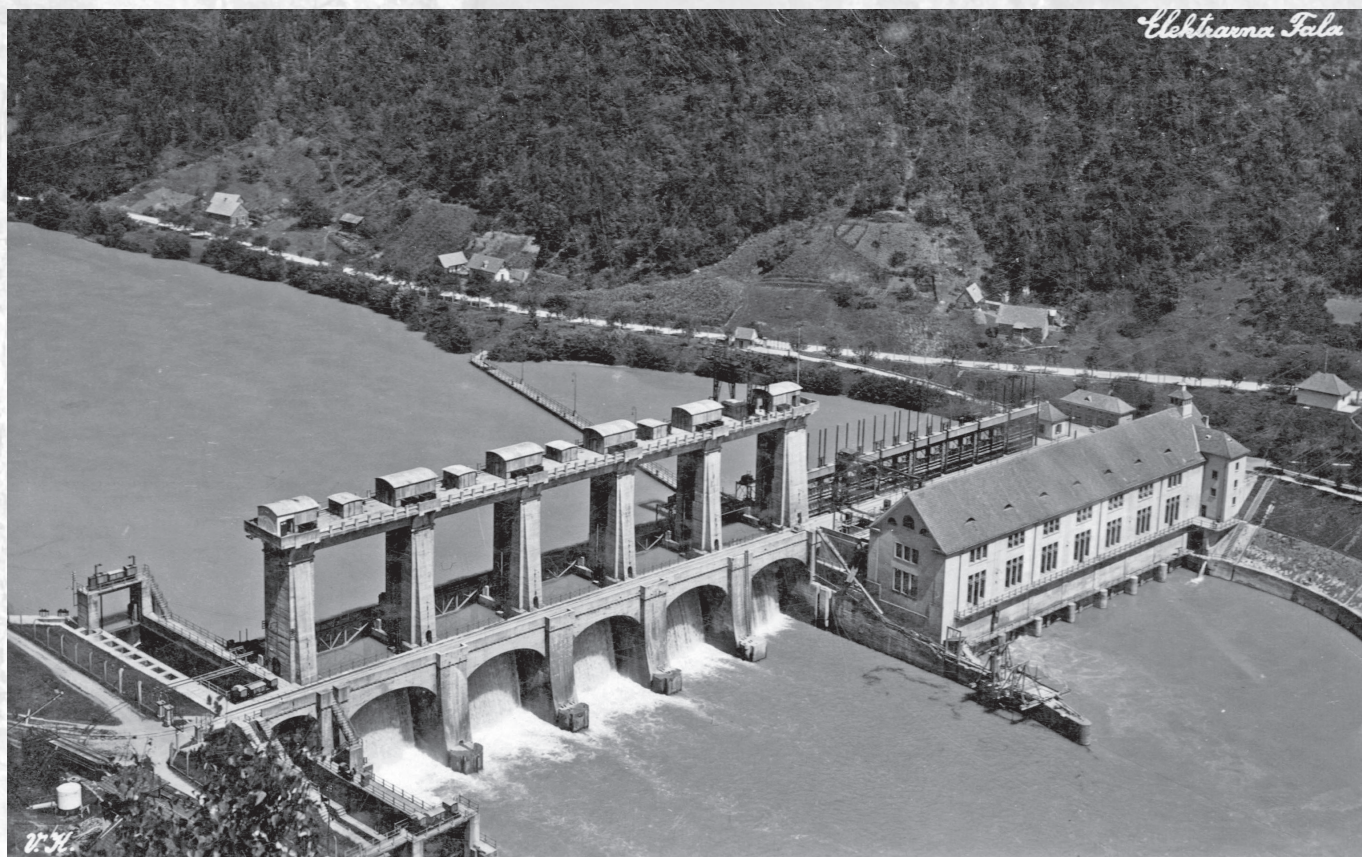

Gradnja hidroelektrarne Fala, razglednica, založnik: Albin Sussitz, Gradec/Graz, 1914–1915
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.1.58-9)

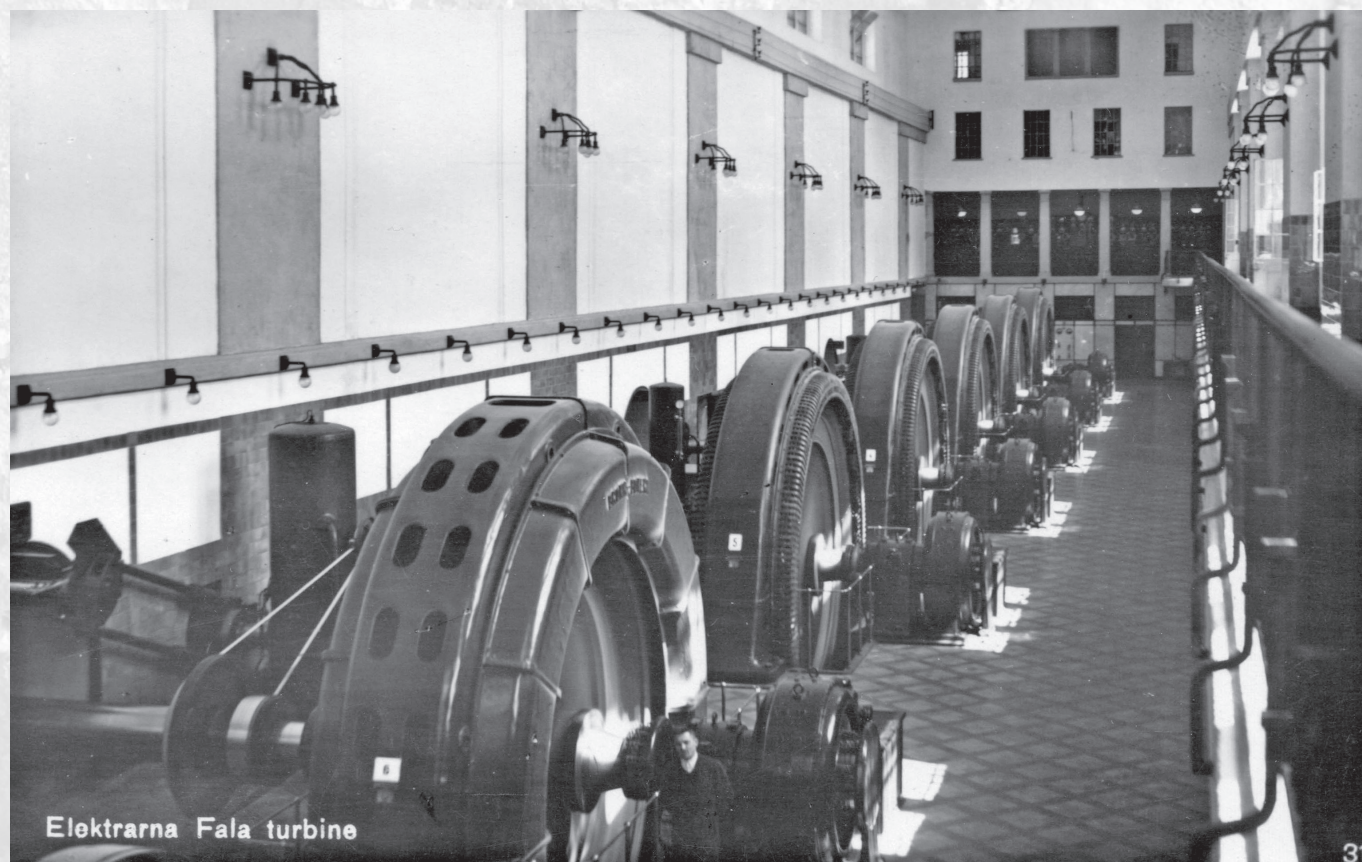

Notranjost hidroelektrarne Fala ob izgradnji, fotografije, 1918
(PAM, fond Dravske Elektrarne Maribor, Hidroelektrarna Fala, AŠ 60)

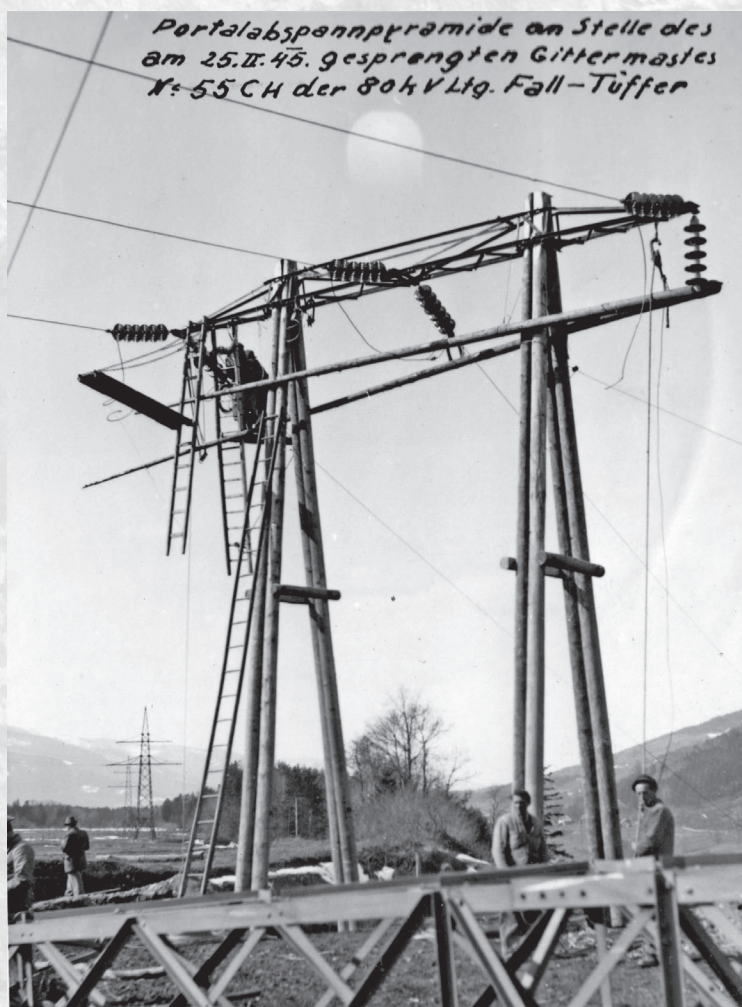

Hidroelektrarna Fala, razglednica, založnik: V. Grahor, trgov.-restavr. pri Fali
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.1.58-10)

Turbine v hidroelektrarni Fala, razglednica, založnik: Zlata Brišnik, Maribor, 1933–1934
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.1.58-11)

Popravilo 25. februarja 1945
razstreljenega daljnovodnega omrežja
Fala-Laško, fotografija
(PAM, fond Dravske Elektrarne Maribor,
Hidroelektrarna Fala, AŠ 14)

Popravilo turbine v hidroelektrarni Fala, fotografija, 1949
(PAM, fond Dravske Elektrarne Maribor, Hidroelektrarna Fala, AŠ 14)

*Nova transf. postaja Ljutomer I 1946
35 kV*

Nova transformatorska postaja v
Ljutomeru, fotografije, 1946
(PAM, fond Dravske Elektrarne
Maribor, Hidroelektrarna Fala, AŠ 14)

HIDROELEKTRARNA DRAVOGRAD

Drugo hidroelektrarno na Dravi, hidroelektrarno Dravograd, so začeli graditi Nemci jeseni leta 1941. Gradbena dela je izvajala družba Alpen Elektrowerke. Pri gradnji so sodelovali prisilni mobiliziranci različnih narodnosti in vojni ujetniki. Konec leta 1943 so spustili v pogon prvi agregat in julija leta 1944 še drugega.

Zavezniška letala so 5. aprila 1945 bombardirala elektrarno z okolico. Elektrarna je bila močno poškodovana. V zadnjih dneh vojne je bila povzročena še škoda zaradi bojov z bežečimi vojaškimi formacijami. Bolgarske enote, ki so bile nastanjene v elektrarniških stanovanjskih zgradbah, so uničile še dragocene merilne instrumente in načrte strojnih in elektro naprav. Kazalo je, da elektrarne ne bo mogoče obnoviti brez tuje pomoči, vendar so z veliko truda zagnali prvi agregat že decembra 1945, drugega pa februarja 1946. Tretji agregat so vgradili šele leta 1955.

Hidroelektrarna Dravograd in Dravograd, razglednica, odposlana 1960,
založnik: Reklama Tabor Maribor
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.1.55-25)

HIDROELEKTRARNA MARIBORSKI OTOK

Gradnjo hidroelektrarne Mariborski otok so predlagali že leta 1909, vendar predlog ni dobil podpore mariborske občine. Načrt za gradnjo so le odkupili in z nakupi zemljišč načrtovali kasnejšo gradnjo. Mariborska občina je tudi zaprosila za koncesijo za gradnjo, ki pa zaradi ugovorov ni bila rešena več let. Leta 1913 se je prošnji pridružila še občina Gradec (Graz) in prošnja je bila ugodno rešena še isto leto. V tem času je Štajerska elektriška družba (StEG) pripravljala začetek gradnje hidroelektrarne Fala. Čeprav so menili, da hidroelektrarna Mariborski otok še nekaj časa ne bo zgrajena, pa si je vodstvo hidroelektrarne Fala prizadevalo, da si pravočasno zagotovi dobavo električne energije za mariborsko območje.

Že julija 1914 so predložili mariborski občini v podpis pogodbo, s katero se je družba StEG zavezala, da bo dobavljala električni tok za oskrbo občine vse do začetka obratovanja nove hidroelektrarne Mariborski otok. Zaradi razpada Avstro-Ogrske ni prišlo do načrtovane skupne gradnje nove hidroelektrarne. Ob začetku druge svetovne vojne, poleti 1941, je družba Alpen Elektrowerke dobila nalogo, da začne priprave za gradnjo hidroelektrarne Mariborski otok. Z deli so pričeli jeseni leta 1942. Prvi agregat naj bi začel delovati leta 1944. Zaradi vojnih razmer je bila dokončana le tretjina gradbenih del. Po koncu vojne je nadaljevanje gradnje potekalo z velikimi težavami, saj ni bilo ustrezne tehnične dokumentacije za dokončanje gradnje. Velike težave so bile tudi z dobavo materiala in opreme za gradnjo. Predvsem pa so manjkali ustrezni kadri.

Prav pri gradnji te hidroelektrarne in pred tem pri obnovi hidroelektrarne Dravograd so se kalili kadri kasneje uspešnih podjetij za projektiranje (IBE-Elektroprojekt Ljubljana), gradnjo hidroelektrarn (Gradis Ljubljana, kasneje Tehnogradnje), proizvodnjo turbin (Litostroj Ljubljana), proizvodnjo generatorjev in transformatorjev (Rade Končar Zagreb), izdelovanje hidromehanske opreme (Metalna Maribor) in montažo (Hidromontaža Maribor). 1. julija 1946 je postal vodja gradbišča inženir Boris Pipan (1913–1968), ki je bil pred tem vršilec dolžnosti upravnika Gradisove podružnice v Mariboru, kasneje pa več kot deset let direktor podjetja Tehnogradnje.

Ob polovični zaježitvi je prvi agregat hidroelektrarne začel obratovati 5. septembra 1948, ko je bila tudi svečana otvoritev. Hidroelektrarna Mariborski otok je bila zgrajena v prvem povojnem petletnem gospodarskem planu. Tako je bila izpolnjena parola »Elektrifikacija – industrializacija – socializem«. Pri dobavitelju turbin podjetju Voith (St. Pölten, Avstrija) so bile naročene in izdelane tri turbine za elektrarno. Zaradi zaostitve odnosov med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo v letu 1948 sta bili dve turbini odpeljani v Sovjetsko zvezo, saj so stali tovarniški obrati v sovjetski okupacijski coni in jih proizvajalec ni smel odposlati v Jugoslavijo.

Čeprav je Litostroj iz Ljubljane že sodeloval pri montaži prve turbine, pa podjetje še ni bilo dovolj strokovno usposobljeno za samostojno načrtovanje, izdelavo in montažo manjkajočih dveh turbin. Povezali so se s podjetjem Voith iz Heidenheima v Nemčiji in drugi agregat je začel obratovati leta 1953. Po izboljšanju odnosov med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo sta bili zaplenjeni turbini vrnjeni. Eno od njih so vgradili v hidroelektrarno Mariborski otok za potrebe tretjega agregata, ki je pričel obratovati v letu 1960. Drugo vrnjeno turbino so uskladiščili in iskali možnosti za njeno uporabo. Montirali so jo kot del osmega agregata hidroelektrarne Fala.

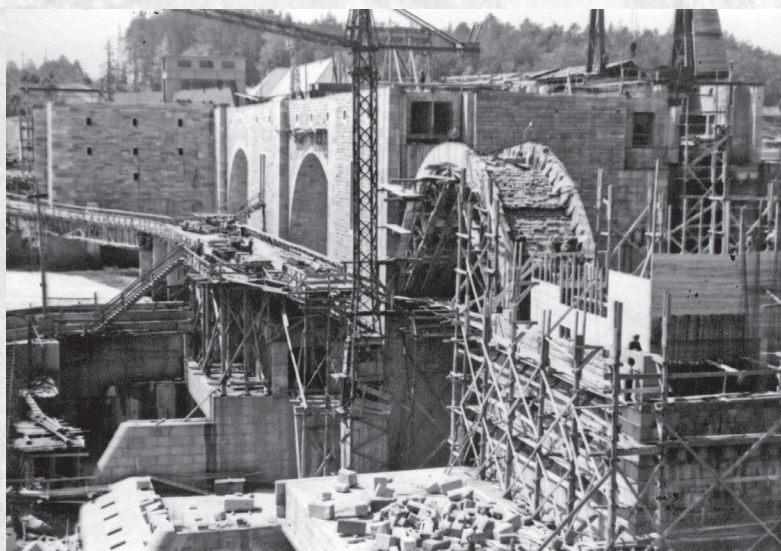
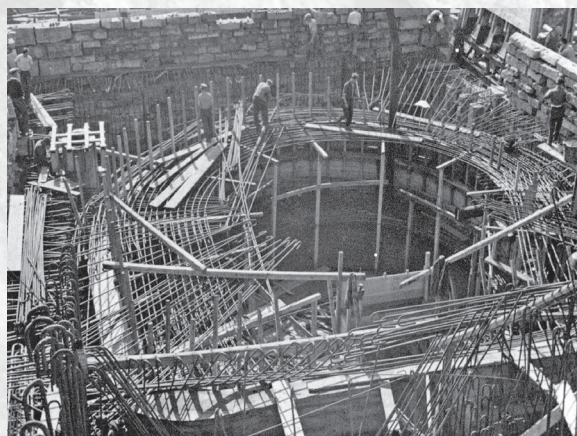
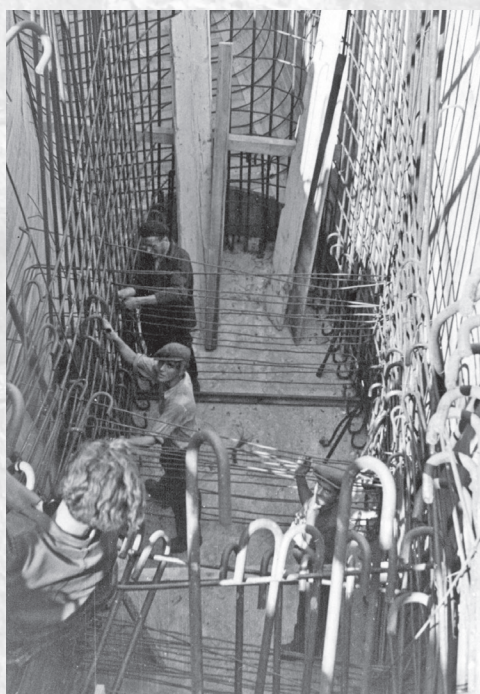

Začetek gradnje hidroelektrarne Mariborski otok, 5. 12. 1942–18. 1. 1943
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 49/Mariborski otok)

Gradnja hidroelektrarne Mariborski otok, načrt
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 5/62)

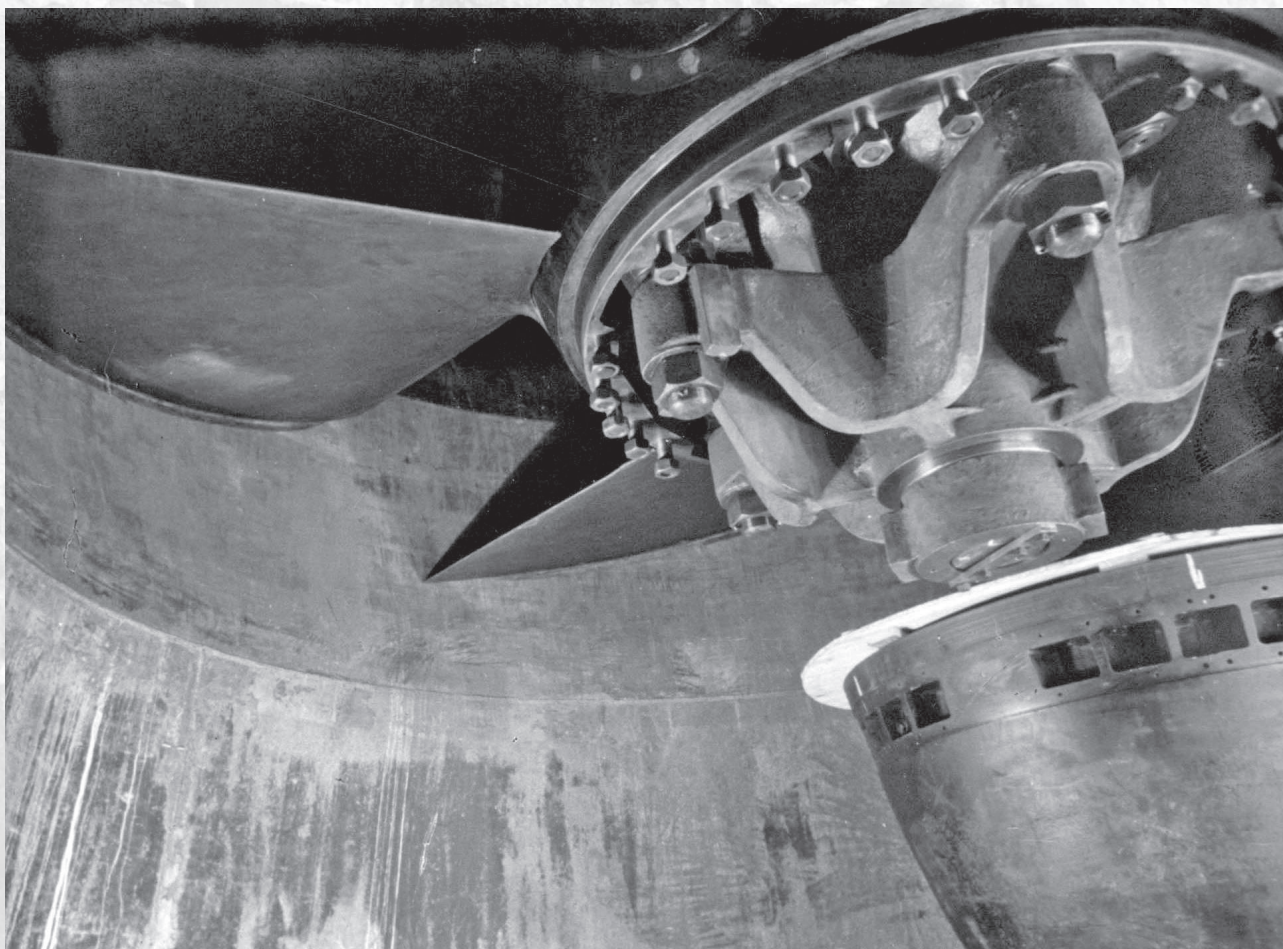

Gradnja hidroelektrarne Mariborski otok, fotografije
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 5/64, 5/65, 5/66)

Hidroelektrarna Mariborski otok, fotografiji
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 5/63)

HIDROELEKTRARNA VUZENICA

Hidroelektrarna Vuzenica je bila prva hidroelektrarna na Dravi, ki so jo v celoti zgradili po drugi svetovni vojni. 22. oktobra 1947 je Ministrstvo za gradnje Ljudske republike Slovenije izdalo sklep o gradnji nove hidroelektrarne na Dravi. Že dva dni kasneje so prišli delavci z gradbišča Mariborski otok v Vuzenico in začeli s pripravljalnimi deli. V letu 1948 so zgradili delavsko naselje, uredili gradbišče in pripravili prvo gradbeno jamo. Kljub velikim potrebam po električni energiji se je čas izgradnje hidroelektrarne zelo podaljšal.

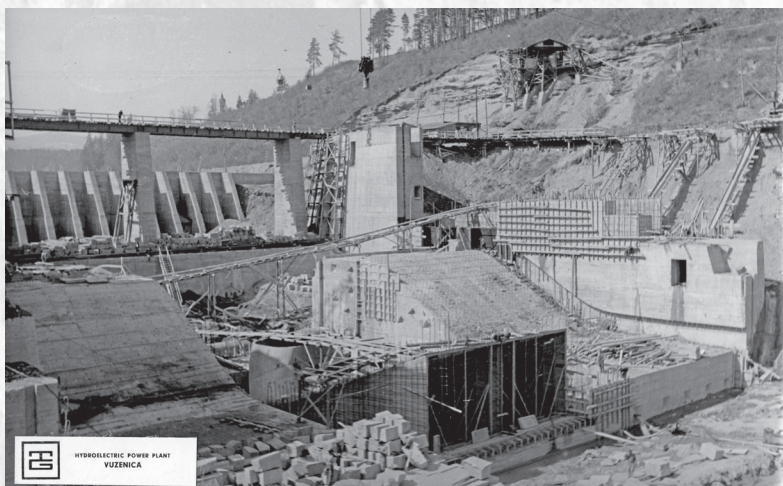

Vuzenica s hidroelektrarno, razglednica, odposlana 1962, založnik: Fotolik Celje (PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.1.385-14)

Primanjkovalo je delovne sile, gradbene mehanizacije in denarja. Vsa gradbena dela, tudi na železnici in cesti, so dokončali v letih od 1954 do 1956.¹ Hidroelektrarna je začela obratovati konec leta 1953. Kaplanovi turbini je dobavil Litostroj iz Ljubljane, za njuno izdelavo je sklenil kooperacijsko pogodbo z družbo Voith, ki je že sodelovala pri nabavi turbine za hidroelektrarno Mariborski otok. Leta 1956 je Litostroj dobavil še tretjo turbino, izdelano po lastni dokumentaciji in z lastnimi izkušnjami.

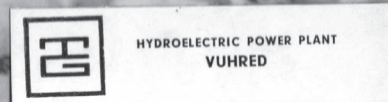
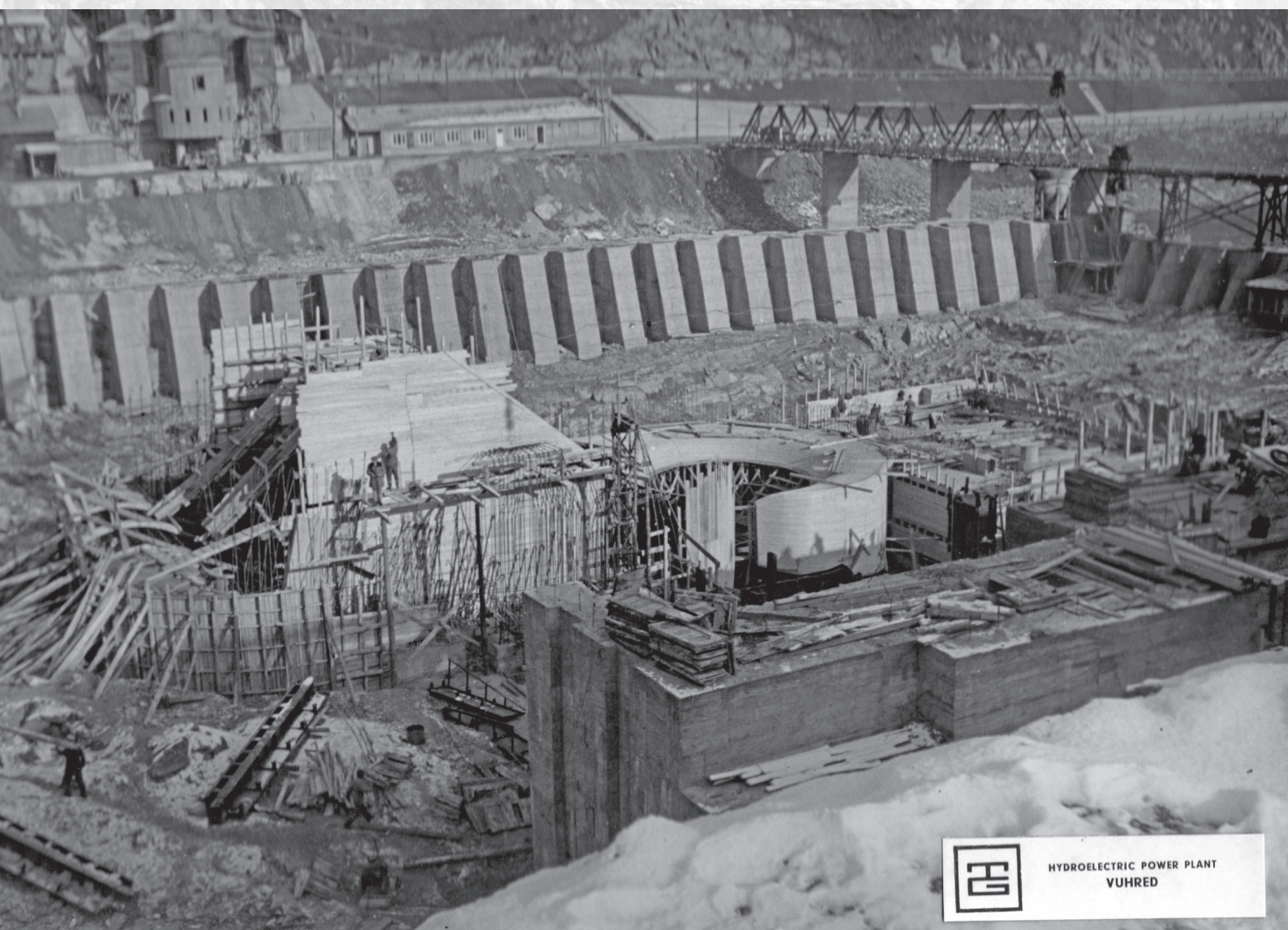
Gradnja hidroelektrarne Vuzenica, fotografija
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 599)

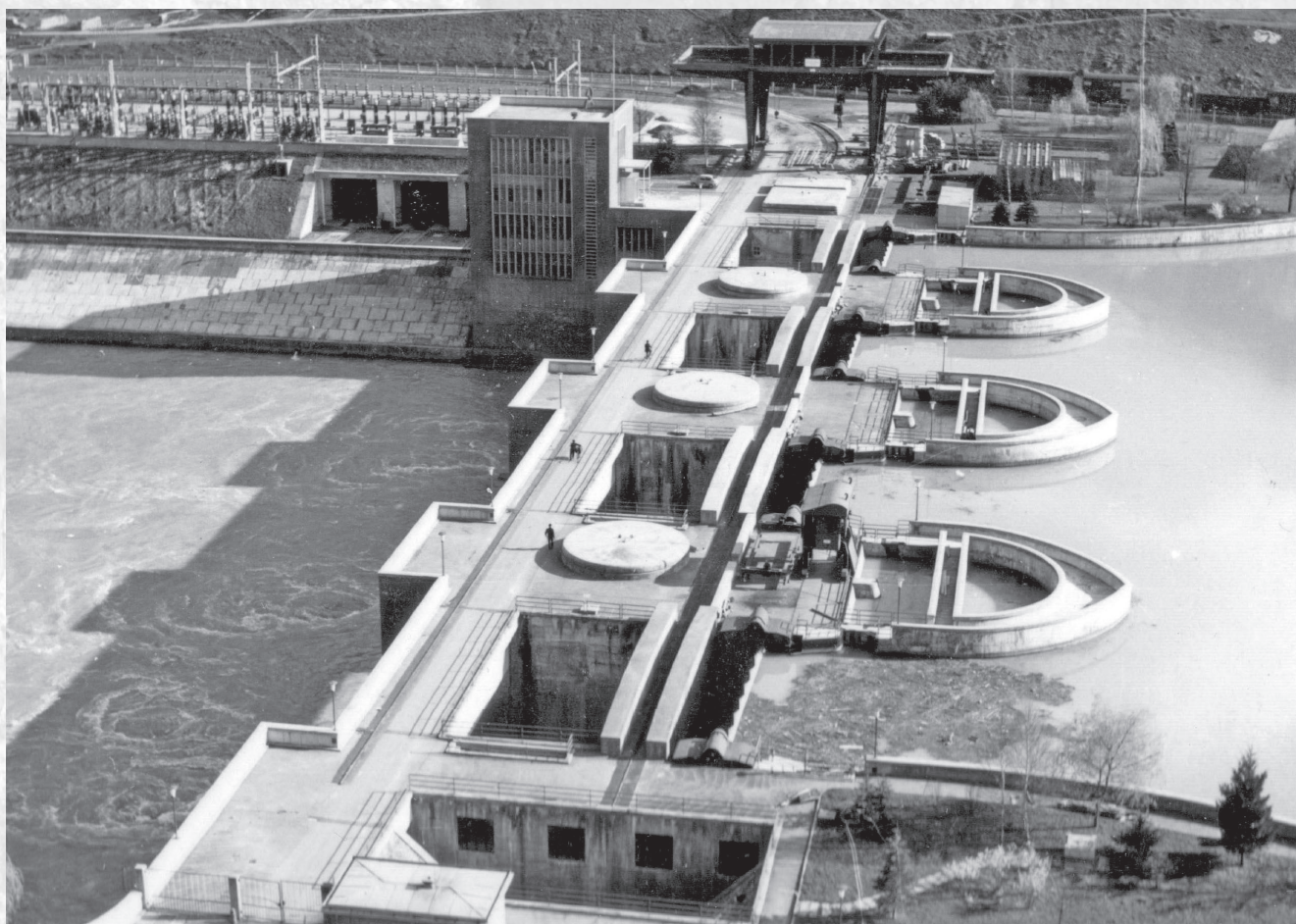
¹ Delavski svet gradbenega industrijskega podjetja Gradis v Ljubljani je leta 1954 sklenil, da se gradbišče hidrocentrale Vuzenica osamosvoji in postane samostojno podjetje. Okrajni ljudski odbor Slovenj Gradec je dovolil konstituiranje podjetja. Ustanovljeno je bilo podjetje za inženirskotehnične gradnje »Tehnogradnje« Vuzenica. Predmet poslovanja je bilo projektiranje hidrocentral in ostalih inženirskotehničnih stavb. Leta 1962 se je sedež podjetja preselil v Maribor. Podjetje je razširilo svojo dejavnost na izdelovanje investicijske tehnične dokumentacije za vse vrste gradenj ter na izdelovanje montažnih elementov in izvrševanje gradbenih obrtniških ter instalacijskih del. Zaradi večletnih gospodarskih težav, ki so bile posledica preozke specializacije podjetja, je Skupščina občine Maribor leta 1973 odločila, da podjetje preneha z rednim poslovanjem. Uveden je bil postopek redne likvidacije podjetja. Po sklepu Okrožnega gospodarskega sodišča Maribor je bil leta 1977 postopek redne likvidacije zaključen. Likvidacijsko dokumentacijo sta prevzela Skupščina občine Maribor in Pokrajinski arhiv Maribor.

HIDROELEKTRARNA VUHRED

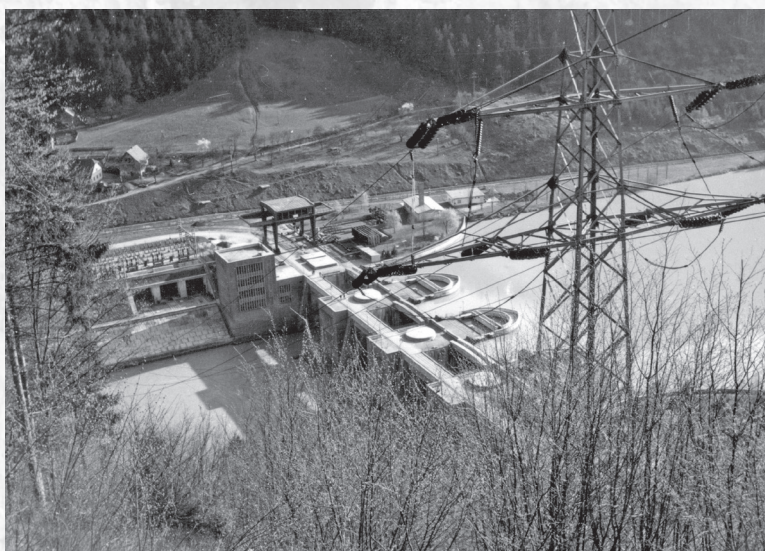
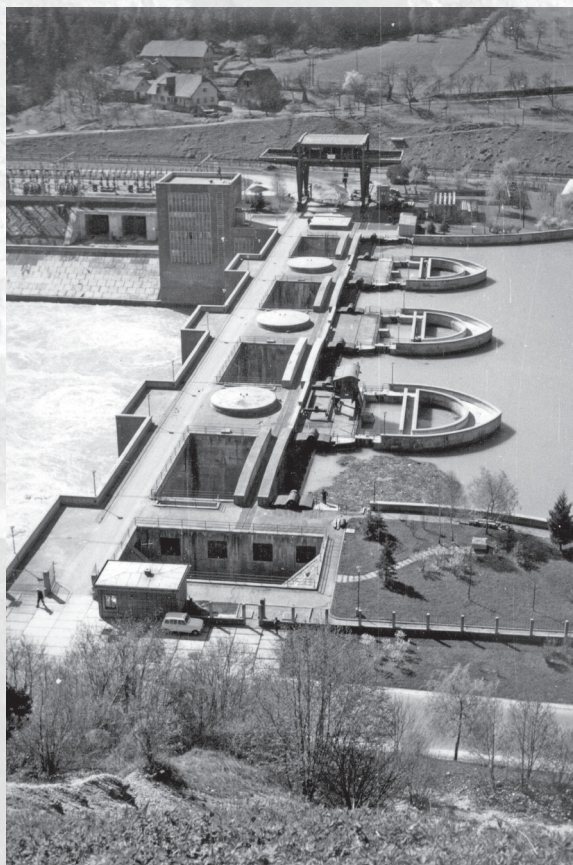
Priprave za gradnjo naslednje nizvodne hidroelektrarne, hidroelektrarne Vuhred, so se začele leta 1952. Prestavili so tudi železniško progo na desnem bregu za približno 30 m v dolžini 1 km. Vse naprave na gradbišču so bile izdelane v delavnicah v Vuzenici ali pa kar na samem gradbišču. Leta 1955 so pričeli z montažo prvega agregata, ki je začel delovati 6. februarja 1956. Drugi agregat je deloval od novembra istega leta, tretji pa od 9. aprila 1958. V elektrarno vgrajene Kaplanove turbine je izdelal Litostroj iz Ljubljane. Hidroelektrarna Vuhred je bila zgrajena z lastnim znanjem in izkušnjami ter z lastno opremo, neodvisno od dobaviteljev iz tujine.

Gradnja hidroelektrarne Vuhred, fotografija
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 599)

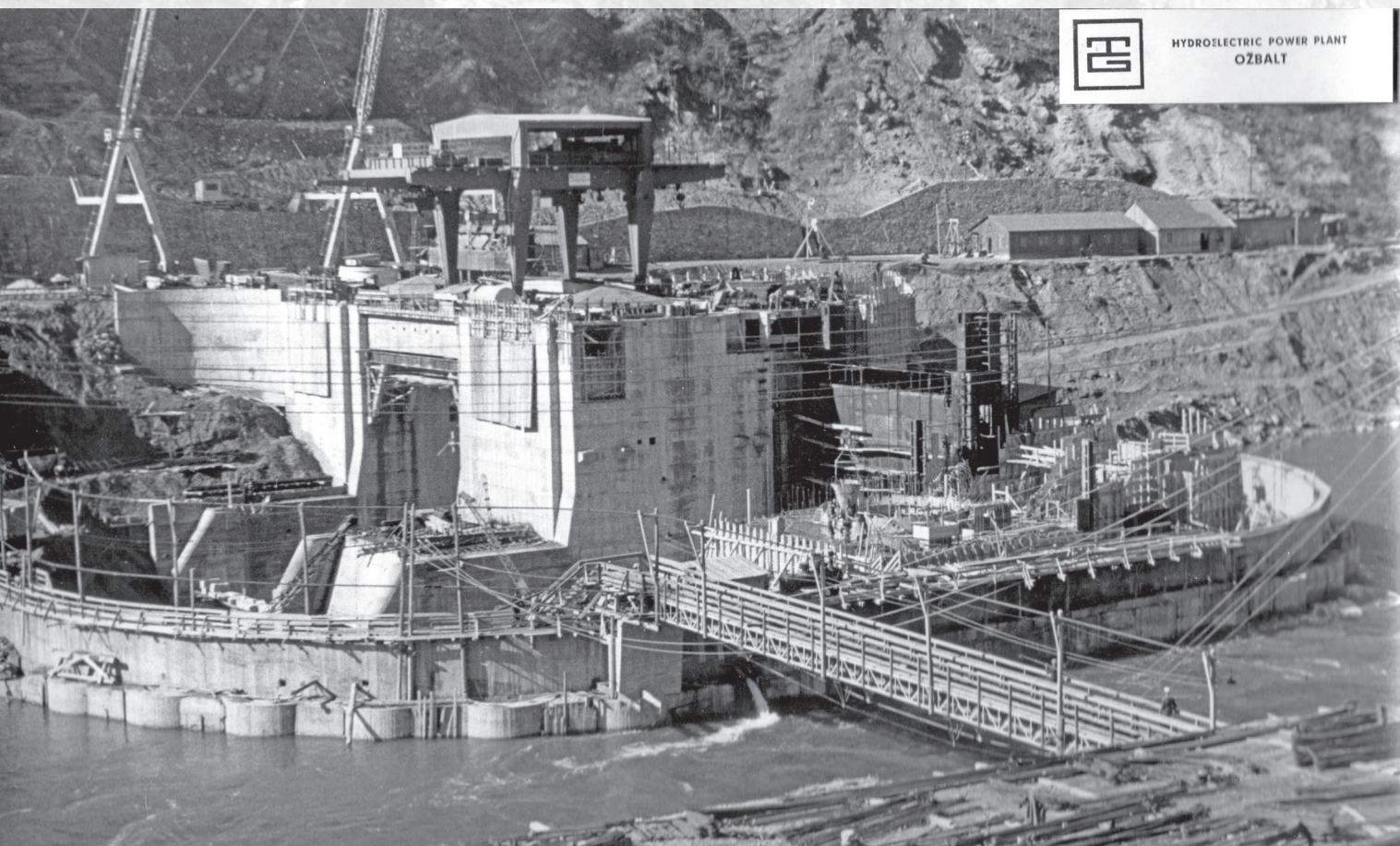

Panorama hidroelektrarne Vuhred, fotografije, 17. 4 1967
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 599)

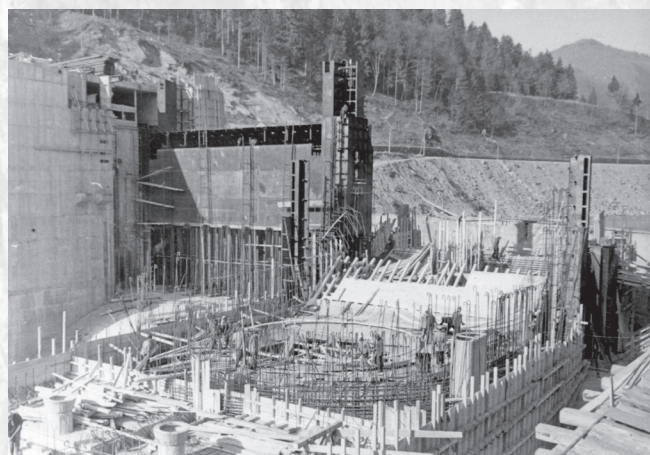
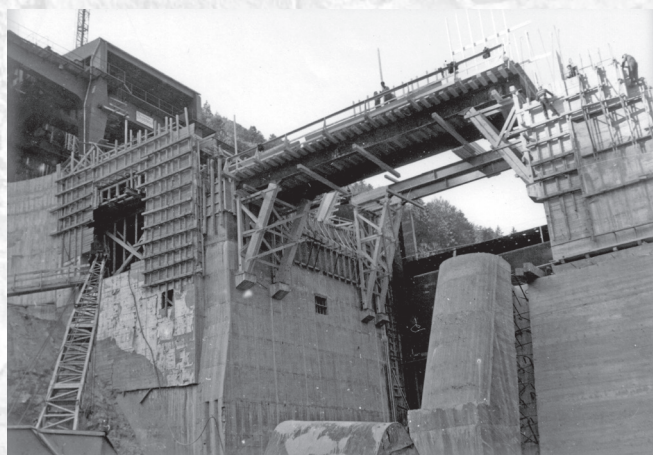
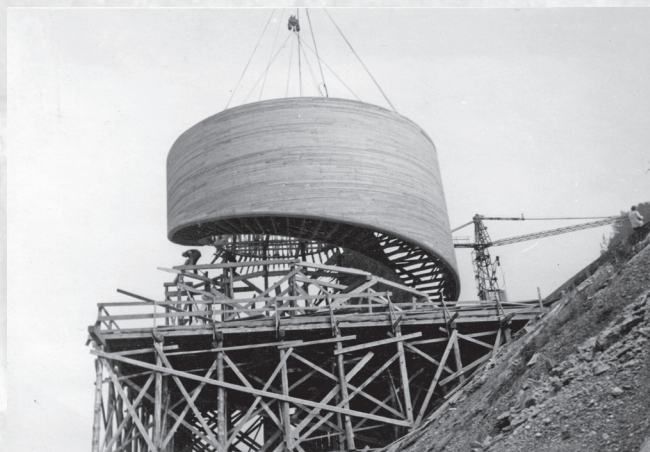

HIDROELEKTRARNA OŽBALT

Hidroelektrarno Ožbalt so gradili kot zadnjo v verigi dravskih elektrarn med Dravogradom in Mariborom. Projekt je izdelala projektantska skupina Maribor podjetja Elektroprojekt Ljubljana. Projektantska skupina Maribor je bila ustanovljena leta 1946, in sicer za projektantska dela pri gradnji hidroelektrarne Mariborski otok, kasneje pa je izdelala projekte za hidroelektrarne Vuzenica, Vuhred in Ožbalt. Leta 1956 so pripravili investicijski program, po obsežnih raziskovalnih in pripravljalnih delih pa še glavni projekt. Z gradbenimi deli so pričeli oktobra 1957 na podlagi dodeljenega ameriškega kredita. Rok za začetek obratovanja prvega agregata je bil le trideset mesecev, zato so izvajali hkratna dela v zvezi z ureditvijo gradbišča, prestavitvijo ceste in železnice, ureditvijo naselja in zapiranjem prve gradbene jame. Hidroelektrarna Ožbalt ima enak padeč in praktično enake pretoke kot hidroelektrarna Vuhred. Vse tri Kaplanove turbine je izdelal Litostroj iz Ljubljane, generatorje Rade Končar iz Zagreba, hidromehansko opremo pa Metalna iz Maribora. Gradnja hidroelektrarne Ožbalt velja med graditelji za eno najtežjih gradenj na reki Dravi. Gradbena in montažna dela so opravila različna podjetja (GIP Gradis Ljubljana, Tehnogradnje Vuzenica, SGP Primorje Ajdovščina, Hidromontaža Maribor, Elektra Maribor itd.). Električno energijo je hidroelektrarna začela proizvajati že med samo gradnjo leta 1960. Zadnji, tretji agregat, je začel delovati leta 1962.

Gradnja hidroelektrarne Ožbalt, fotografija
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 599)

Gradnja hidroelektrarne Ožbalt, fotografije, 30. 7. 1959–13. 3. 1961
(PAM, fond Cestno podjetje Maribor, AŠ 534/44)

HIDROELEKTRARNA ZLATOLIČJE

Reka Drava preide med Mariborom in mejo s Hrvaško v ravnino. Za te pogoje je najprimernejša gradnja elektrarn z derivacijskim dovodnim in odvodnim kanalom. Za izkoriščanje potenciala Drave med Mariborom in slovensko-hrvaško mejo so opravili temeljite raziskave in nato izdelali več variant z različnim številom in različnimi tipi elektrarn (rečne v strugi Drave, rečno-kanalske, kanalske). Na podlagi ekonomskih izračunov so se odločili za gradnjo dveh hidroelektrarn kanalske izvedbe: hidroelektrarne Zlatoličje, hidroelektrarne Formin.

Z gradnjo hidroelektrarne Zlatoličje (investicijsko ime Srednja Drava 1), prve slovenske hidroelektrarne kanalske izvedbe in hkrati najmočnejše hidroelektrarne v Sloveniji, so začeli jeseni 1964. Dravo so zajezili v Melju v Mariboru. Akumulacijsko jezero elektrarne se v celoti razprostira na območju Maribora. V Melju je zgrajen bočni nasip z betonsko tesnitvijo. Jez ima šest pretočnih polj z razpetino 17 m, opremljenih s segmentnimi zapornicami. Dovodni kanal elektrarne je ločen od stare struge reke Drave in dovaja k strojnici obratovalno vodo. Dolg je 17,2 km in na dnu širok 20 m. Je trapezne oblike, delno vkopan, večinoma v nasipu. Na dnu in na notranjih pobočjih je obložen z betonsko oblogo, ki je nepropustna za vodo. Globina vode je med 6,8 in 9,7 m. Na začetku kanala je prelivni zid v strugo Drave, ki preprečuje nevaren dvig vodne gladine. Strojnica elektrarne v Zlatoličju je železobetonska zgradba, ki sega 37 m pod površino terena. Po 6 km dolgem odvodnem kanalu, vkopanem v peščenem gramoznem nizkem svetu, se izkoriščena voda pred Ptujem ponovno vrača v strugo reke Drave. Odvodni kanal ni utrjen niti na dnu niti na pobočjih. Preko dovodnega in odvodnega kanala so zgradili devet mostov.

Glavni izvajalec del je bilo gradbeno podjetje Tehnogradnje Maribor, ki si je dragocene izkušnje pridobilo doma pri gradnjah hidroelektrarn na Dravi (Mariborski otok, Vuzenica, Vuhred in Ožbalt), pripravi projektov in gradnji betonskih mostov (Vuhred, Vuzenica, Podvelka, Maribor, Ptuj itd.), pri gradnji in regulaciji cest kakor tudi gradnji stanovanjskih, industrijskih, šolskih ter drugih objektov (Maribor: tribuna v Ljudskem vrtu, Modna hiša, hotel Slavija, Višja tehniška šola, hale na sejmišču ob Ulici kneza Koclja itd.; mostovi v Siriji). Zaradi svojega dela pri vodnih gradnjah so se delavci Tehnogradenj poimenovali kar bobri, svojemu glasilu pa so dali ime Dravski bobri.

Hidroelektrarna Zlatoličje bi po programu morala obratovati tri leta po odobritvi kredita, toda zaradi nerednega financiranja, nepravočasnega določanja velikosti obrokov kredita in podražitev se je tudi čas izgradnje te hidroelektrarne občutno podaljšal. Do jeseni leta 1968 so zgradili dovodni kanal, montirali prvo turbino in 13. oktobra 1968 vodo reke Drave preusmerili v dovodni kanal. 18. oktobra 1968 je začel poizkusno obratovati prvi agregat, drugi agregat so montirali aprila 1969. Slavnostna otvoritev elektrarne je bila aprila 1969 ob dnevu Osvobodilne fronte. Otvoritve se je udeležil tudi predsednik Jugoslavije Josip Broz - Tito.

Pogled z Meljskega hriba pri Mariboru: struga Drave in dovodni kanal hidroelektrarne Zlatoličje v izgradnji, hiše ob Zrkovski cesti, del Pobrežja z gramoznico in betonarno, polje med Zrkovci, Brezjem in Dogošami, 22. 2. 1966
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 598)

Gradnja dovodnega kanala pri Mariboru, fotografija, 18. 3. 1968
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 598)

Pogled z Meljskega hriba na jez v Melju in proti Mariboru, fotografija, 22. 6. 1968
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 598)

Gradnja dovodnega kanala in v ozadju
Malečnik pri Mariboru, fotografija, 18. 3. 1968
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 598)

Polaganje betonske obloge v dovodnem kanalu,
fotografija, 18. 3. 1968
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 598)

Pogled z Meljskega hriba pri Mariboru na strugo Drave in dovodni kanal hidroelektrarne
Zlatoličje, fotografija, 1969
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 47/115)

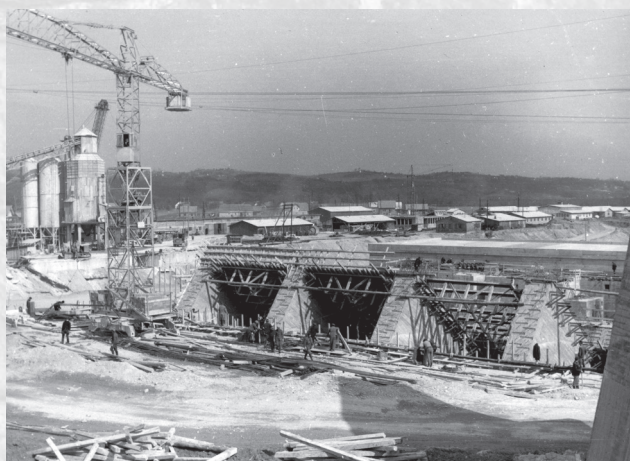
Gradnja odvodnega kanal pred Ptujem,
fotografija, 14. 4. 1966
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 598)

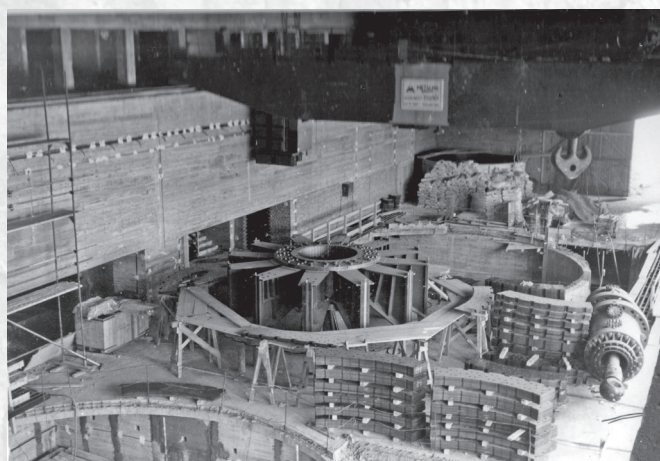
Gradbena jama in začetek gradnje strojnice
v Zlatoličju, fotografija, 22. 3. 1966
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 598)

Jez v Melju in Pobrežje, fotografija, 24. 5. 1971
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 47/115)

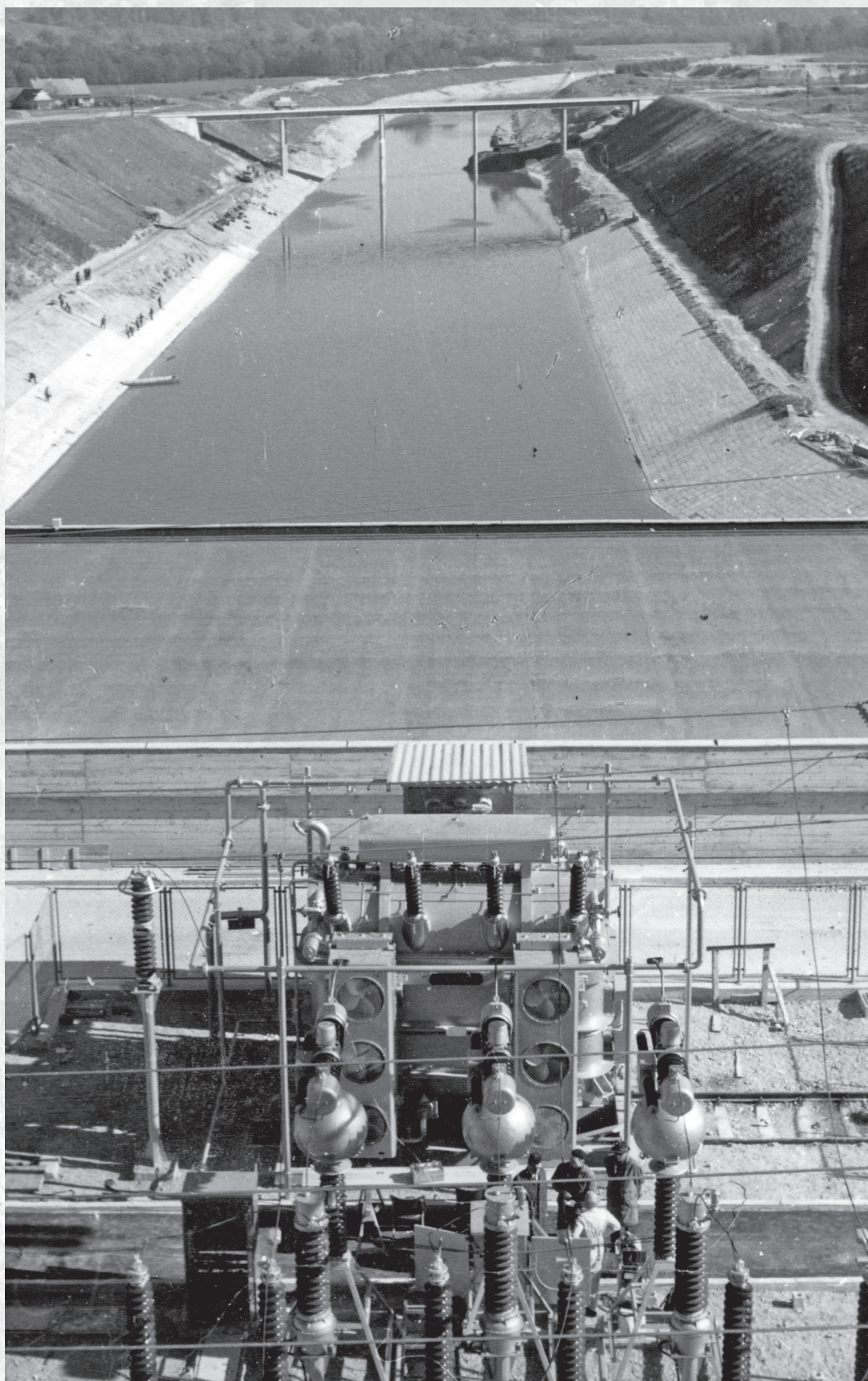
Obsežno gradbišče pri gradnji strojnici v
Zlatoličju, fotografija, 14. 3. 1968
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 598)

Montaža elektro-strojne opreme v strojnici v
Zlatoličju, fotografija, 14. 3. 1968
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 598)

Zgradba strojnice v Zlatoličju ob
otvoritvi, fotografija, 26. 4. 1969
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor,
AŠ 598)

Pogled z vrha zgradbe strojnice v Zlatoličju na odvodni kanal z mostom, fotografija, 22. 10. 1968
(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 598)

Maribor, gradnja zaščitnega zidu pri hiši Mariborske Benetke in Sodni stolp v ozadju, fotografija, 3. 4. 1968

(PAM, fond Splošno gradbeno podjetje Konstruktor Maribor, AŠ 89)

GRADBENA IN ZEMELJSKA DELA V MARIBORU ZARADI DVIGA GLADINE DRAVE OB IZGRADNJI HIDROELEKTRARNE ZLATOLICJE

Z izgradnjo jezusa v Melju je v Mariboru nastal akumulacijski bazen, ki sega od jezusa do elektrarne Mariborski otok. Zaradi zaježitve Drave in predvidenega dviga gladine reke so v Mariboru opravili obsežna zemeljska in gradbena dela. Utrdili so oba bregova reke v dolžini 5 km od Mariborskega otoka do meljskega jezusa, zgradili kolektor mestne kanalizacije na levem bregu in napravo za prečrpavanje odpadnih voda čez jez v kanal na desnem bregu, kanal za Počehovski potok, uredili drenažo terena v Melju, opravili dela na spomeniško zaščenih zgradbah na Lentu (Pristanu) in porušili hiše ob obrežju reke na Lentu (Pristanu). Za stanovalce v Mariboru in na območju gradnje kanala je bilo zgrajenih 190 nadomestnih stanovanj.

Situacijski načrt novega kolektorja – zbiralnika v Mariboru, 1967. Do izgradnje meljskega jezusa so odpadno vodo iz stare mestne kanalizacije na levem bregu izpuščali neprečiščeno neposredno v Dravo

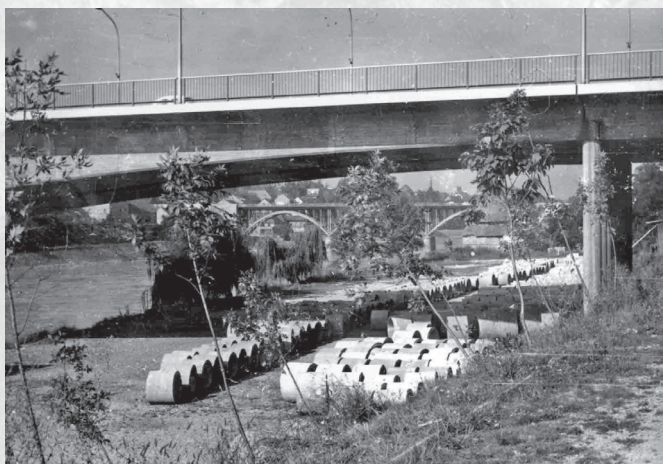
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 12/85)

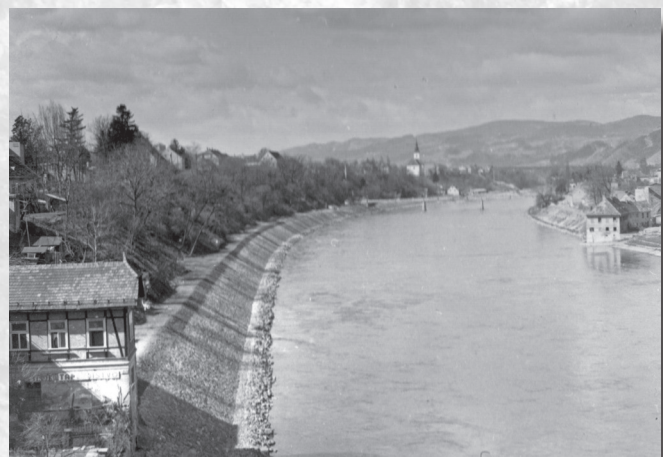
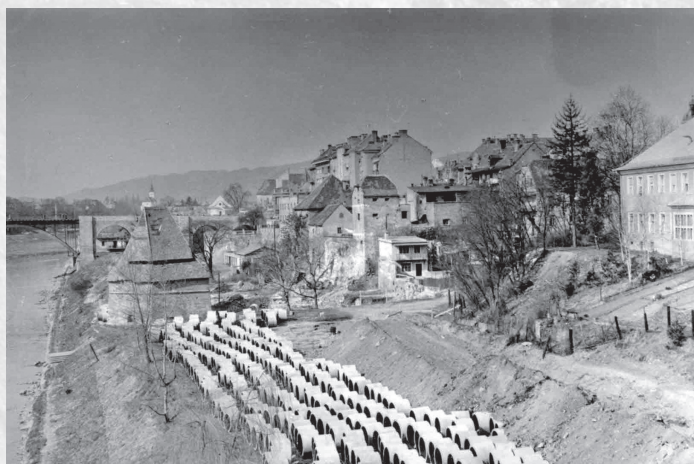
Zemeljska dela (polaganje novega kolektorja) na Oreškem nabrežju v Mariboru, fotografije, 1967
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 12/83)

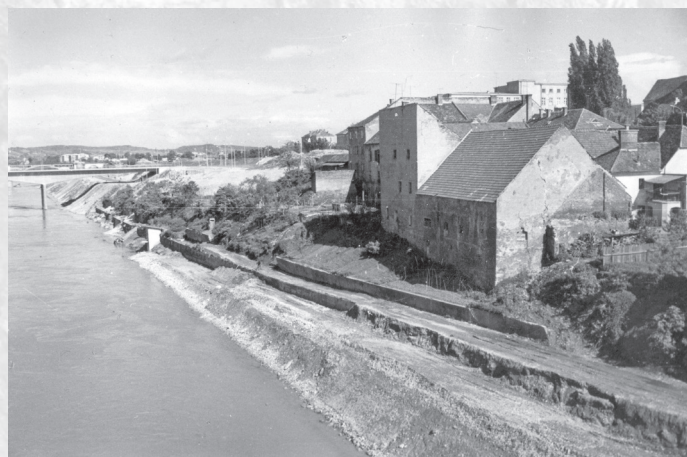
Zemeljska dela (polaganje novega kolektorja) na Oreškem nabrežju v Mariboru, fotografije, 1967
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 12/84)

Polaganje cevi novega zbiralnika pri Vodnem stolpu, fotografiji, 9. 3. 1967
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 12/85)

Utrjeni bregovi Drave v Mariboru,
fotografija, 9. 3. 1967
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 47/100)

Utrjevanje desnega brega Drave v Mariboru,
fotografija, 1967
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 47/100)

Utrjevanje bregov Drave, fotografija, 9. 3. 1967
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 47/100)

Gradnja zaščitnega zidu pri hiši Mariborske Benetke in v ozadju Sodni stolp, studenška brv ter cerkev sv. Jožefa na Studencih, fotografija, 3. 4. 1968

(PAM, fond Splošno gradbeno podjetje Konstruktor Maribor, AŠ 89)

Hiša, imenovana Mariborske Benetke (Pristan 13), in sosednji hiši med rušenjem, fotografija, 9. 3. 1967
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 50/Pristan)

Rušenje hiš v Pristanu med Sodnim stolpom in Mariborskimi Benetkami, fotografija, 9. 3. 1967
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 50/Pristan)

Hiša Mariborske Benetke z
zaščitnim zidom, fotografija,
13. 7. 1968
(PAM, fond Zavod za urbanizem
Maribor, TE 50/Pristan)

Gradnja zaščitnega zidu pri hiši Mariborske
Benetke in pogled na Lent, fotografija, 3. 4. 1968
(PAM, fond Splošno gradbeno podjetje Konstruktor
Maribor, AŠ 89)

Gradnja temeljev obrežnega zidu v Pristanu in hiša
Mariborske Benetke v ozadju, fotografija, 1968
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 50/Pristan)

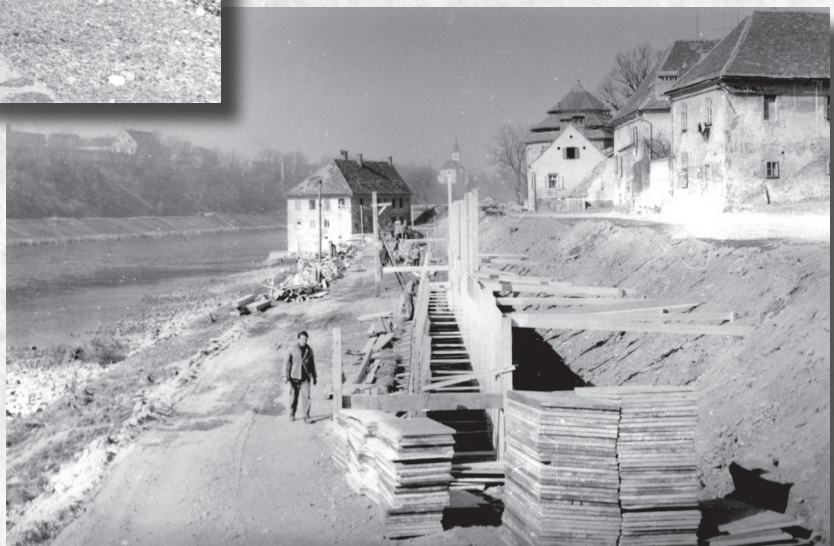
Hiša Mariborske Benetke z zaščitnim zidom,
fotografija, foto: Franjo Vršič, Maribor, 1968
(PAM, fond Splošno gradbeno podjetje
Konstruktor Maribor, AŠ 89)

Začetek rušenja hiš v mariborskem Pristanu, 9. 3. 1967
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE /Vojašniška ulica)

Novi obrežni zid v Pristanu,
fotografija, 1968
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor,
TE 50/Pristan)

Gradnja nasipa v Pristanu,
fotografija, 1968
(PAM, fond Zavod za urbanizem
Maribor, TE 50/Pristan)

Začetek rušenja hiš v Pristanu pri Dravski ulici, fotografija, 1967
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 47/101)

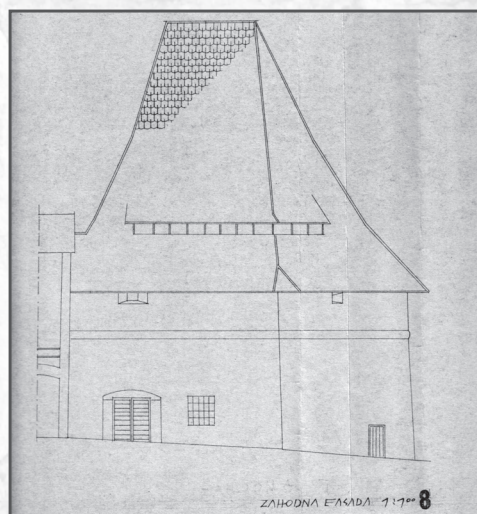
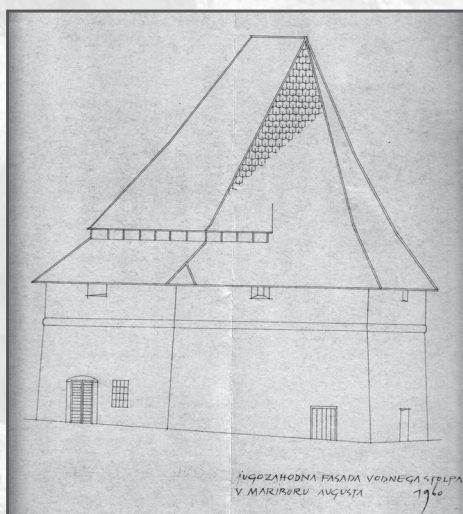
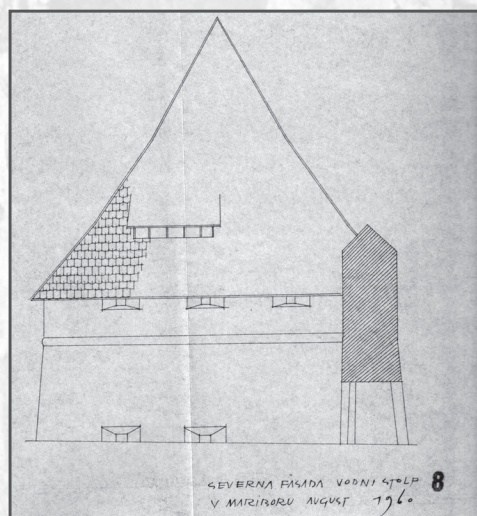
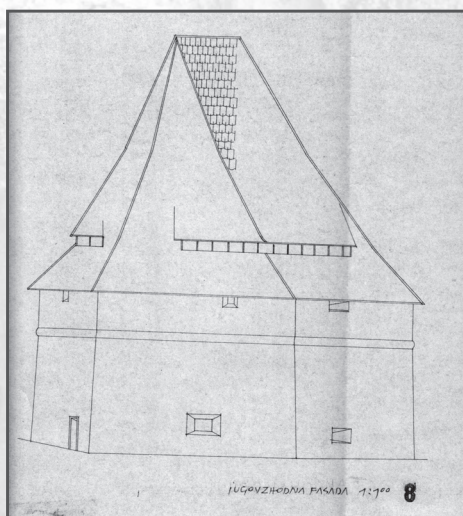

Začetek rušenja hiš v Pristanu pri Dravski ulici, fotografija, 1967
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 47/101)

DVIG VODNEGA STOLPA V MARIBORU LETA 1968 ZARADI DVIGA GLADINE DRAVE OB IZGRADNJI HIDROELEKTRARNE ZLATOLIČJE

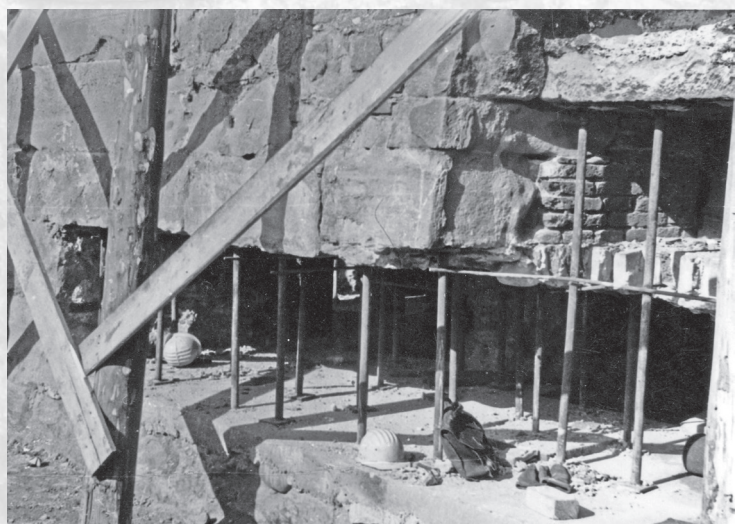
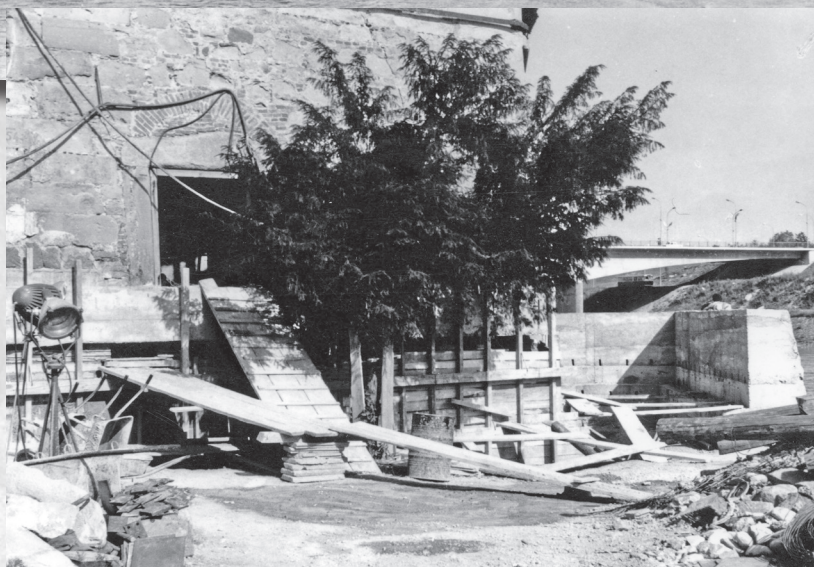
Zaradi predvidenega dviga gladine Drave je bil ogrožen tudi Vodni stolp na Lentu, ki so ga rešili tako, da so ga pred zaježitvijo reke dvignili nad bodoči rečni nivo. Takrat več kot 400 let stari stolp so horizontalno spodrezali in ga s pomočjo hidravličnih dvigal dvignili za 2,6 metra. Originalne kamnite zidove so podbetonirali.

Glavni projekt za sanacijo Vodnega stolpa, Sodnega stolpa in zidovja minoritskega samostana zaradi dviganja vodostaja reke Drave v Mariboru je julija 1967 pripravil Projektivni biro Maribor.² Odgovorni projektant je bil Jože Požauko, višji gradbeni tehnik. Med drugim projekt vsebuje tehnični opis Vodnega stolpa v Mariboru, načrte stolpa iz leta 1960, statično presojo za dvig stolpa ter opis gradbenih del za dviganje in adaptacijo stolpa. Na zahtevo Zavoda za spomeniško varstvo v Mariboru je bilo izdano lokacijsko in gradbeno dovoljenje za dvig stolpa pod nadzorom zavoda. Lokacijsko dovoljenje za dvig od kote 251,76 na koto 254,30 je bilo izdano 12. oktobra 1967, gradbeno dovoljenje pa 20. novembra 1967.

Načrti Vodnega stolpa, 1960
(PAM, fond Skupščina občine Maribor-Center 1954-1966, AŠ 950/3895/CE)

² Pokrajinski arhiv Maribor, fond Skupščina občine Maribor-Center 1962-1966, AŠ 950/3895/CE.

Dvig Vodnega stolpa v Mariboru, fotografije
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/
Usnjarska ulica)

Uporabo takrat novega načina podpiranja pri adaptacijah z uporabo stolk je Jože Požauko predstavil v razpravi Novi načini podpiranja sten in konstrukcij pri adaptacijah³. Kot primer je opisal celoten potek dviganja Vodnega stolpa v Mariboru:

»Zaradi zaježitve Drave, nastale po gradnji hidrocentrale Srednja Drava, bi jugovzhodni obrambni stolp srednjeveškega mestnega obzidja Maribora, imenovan Vodni stolp, ki je dobil današnjo obliko leta 1555, izginil v dravskih valovih. Zato se je leta 1959 sestala v starem Mariboru, ob nekdanjih Benetkah, komisija v sledečem sestavu: dr. Šijanec, ravnatelj Zavoda za spomeniško varstvo Maribor, ing. arh. Jaroslav Černigoj kot arhitekt republiškega Zavoda za spomeniško varstvo, ing. arh. Humek, urbanist mesta Maribora, ing. gradb. Stergaršek, zastopnik Eles-a, predhodnika Dravskih elektrarn in pisec te razprave. Arh. Humek je izjavil, da pridejo po njegovem v poštev za zaščito sodni stolp, minoriti, morda še Vojašniška 8 in vodni stolp. Vse ostale zgradbe je mogoče porušiti. Po tem je arh. Černigoj vprašal, kaj bo z Benetkami, ki so vendar tako vkomponirane v celotno podobo Lenta, da jih ni mogoče porušiti. Arh. Humek je odvrnil, da Benetke niso zanimive, treba jih je le tlorisno zaščititi in na njihovo mesto postaviti steklen paviljon. Odločitev je bila v rokah dr. Šijanca, ki se pridružil mnenju arh. Humeka in Benetk ni več. Komisija republiškega Zavoda za spomeniško varstvo je potrdila potrebo ohranitve objektov, ki jih je predlagala prva komisija (Šijanec, Humek), obenem pa izjavila, da se naj vodni stolp po vzorcu Kozlerjeve hiše v Ljubljani v celoti razstavi in nato na istem mestu za 2,60 m ponovno zazida. Kot dolgoletnemu sodelavcu Zavoda za spomeniško varstvo, so mi poverili izdelavo načrtov in proračunov za ohranitev objektov, ki so bili za to določeni.

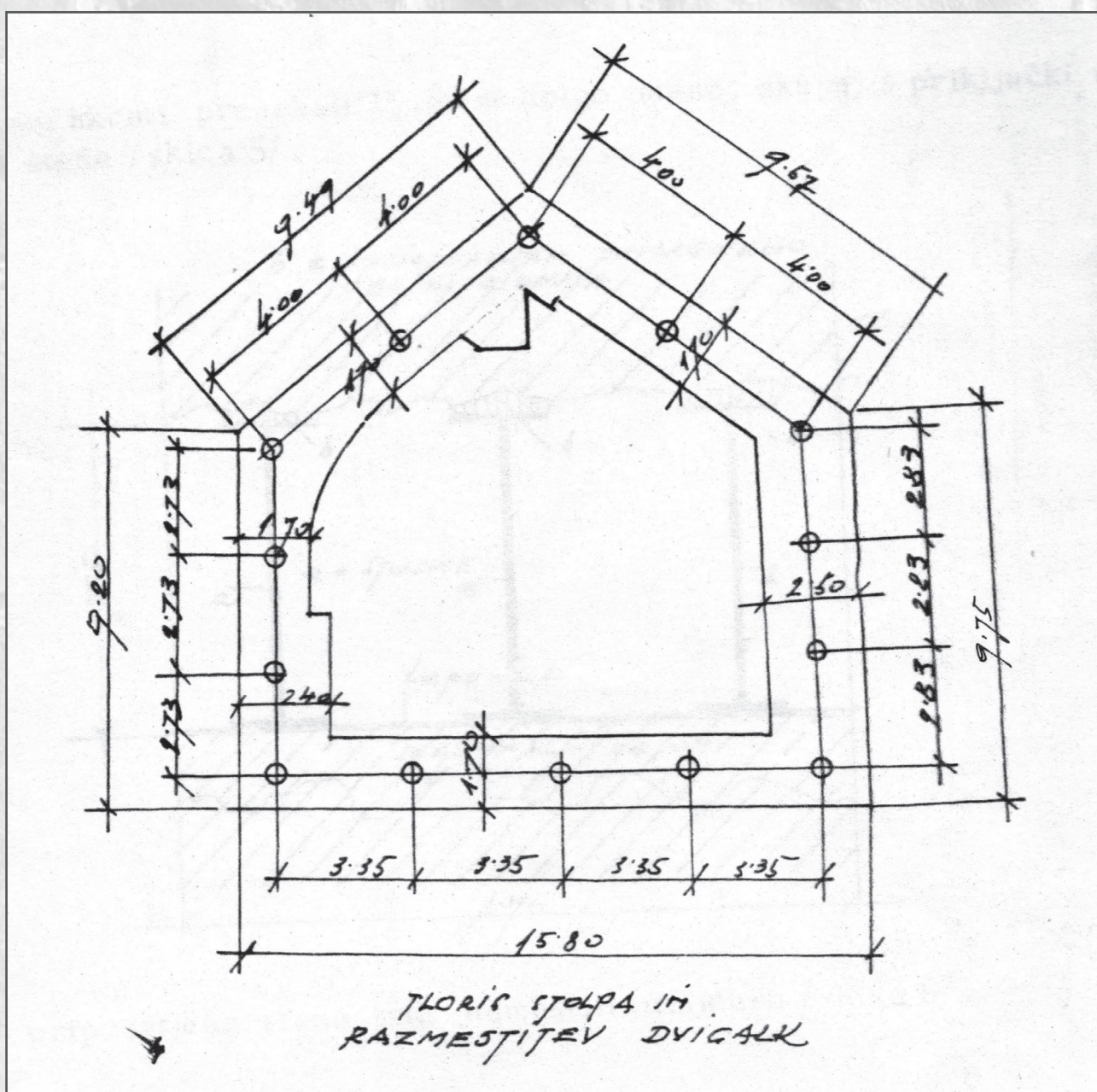

To delo sem za Eles Ljubljana tudi opravil. Proračuni so bili napravljeni, potem pa, kakor mnogokrat pri takih delih – tišina. Marsikateremu, ki mu ni bilo vseeno, če se že tako skromno posajeni kulturni spomeniki v Mariboru, ohranijo ali ne, je bilo tesno pri srcu.

³ Požauko, Jože: Novi načini podpiranja sten in konstrukcij pri adaptacijah. Tipkopis (Pokrajinski arhiv Maribor, fond Požauko Jože, AŠ 3/Vodni stolp).

Oktober leta 1966 so se nenadoma oglasile Dravske elektrarne, da se naj postavi zahtevek, za koliko so se v minulih letih povečali stroški za obvarovanje zgodovinskih zgradb. Ko je bila nova vsota, ki so jo Elektrarne zaradi reforme za okoli 16 % nižale določena, je prišlo med Zavodom za zaščito spomenikov in Dravskimi elektrarnami do končnega sporazuma. Prof. Andreja Volavšek, p. p. direktor Zavoda, je podpisala pogodbo z Dravskimi elektrarnami, ki so dogovorjeni znesek nakazale Zavodu. Ko so bila tako sredstva zagotovljena, je prišel tudi čas dokončne odločitve, kaj bo z vodnim stolpom. Prosil sem Zavod naj da toliko sredstev na razpolago, da napravimo sonde v zid, pa tudi ob zidu v globino. Sondiranje je pokazalo, da je stolp zgrajen zelo solidno, vezivo pa je tako močno, da na razstavljanje sploh ni mogoče pomisliti.

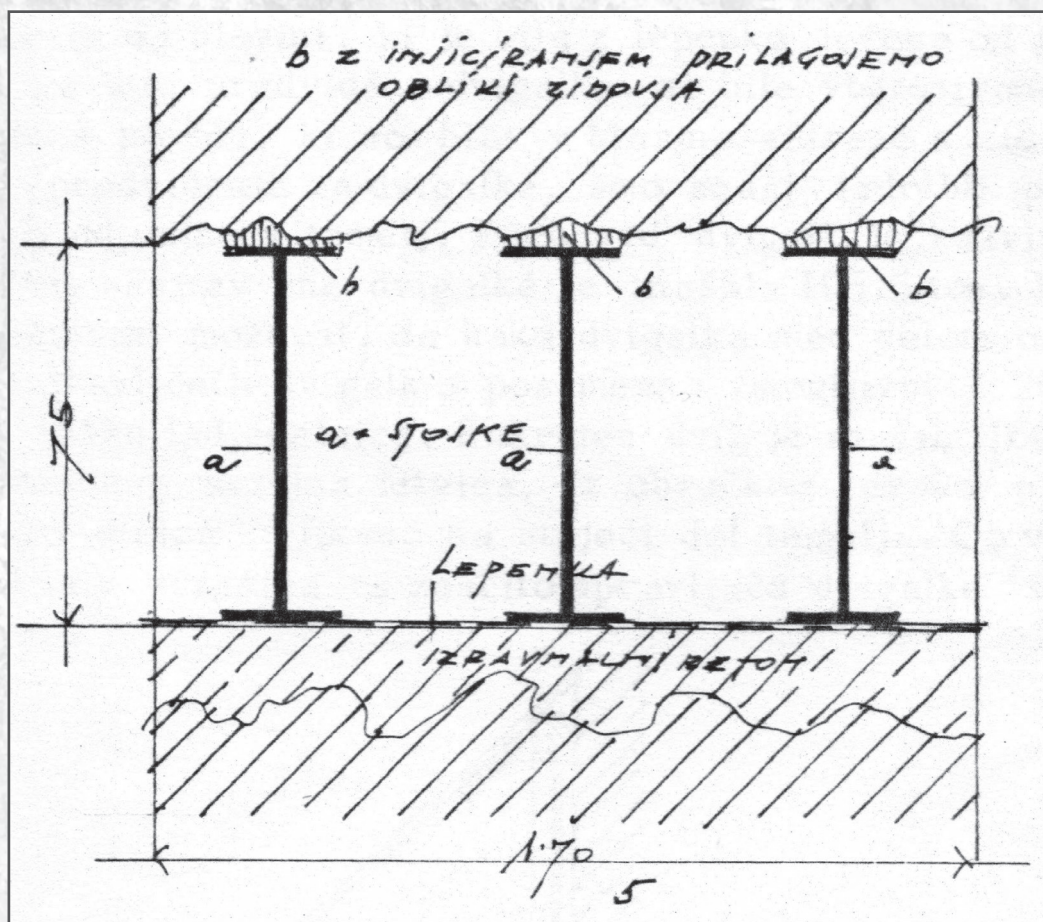
Odkop temeljev je odkril, da sežejo le-ti kakih 10 m v globino, ter so lepo zidani, s kamnom. Ta spoznanja so bila odločilna za način ohranitvenih del. Bilo je jasno, da pride v poštev le dvig celega stolpa ne pa razstavljanje. Izdelal sem projekt in proračunski elaborat za dvig stolpa. Tloris stolpa je peterokotnik (skica 4):

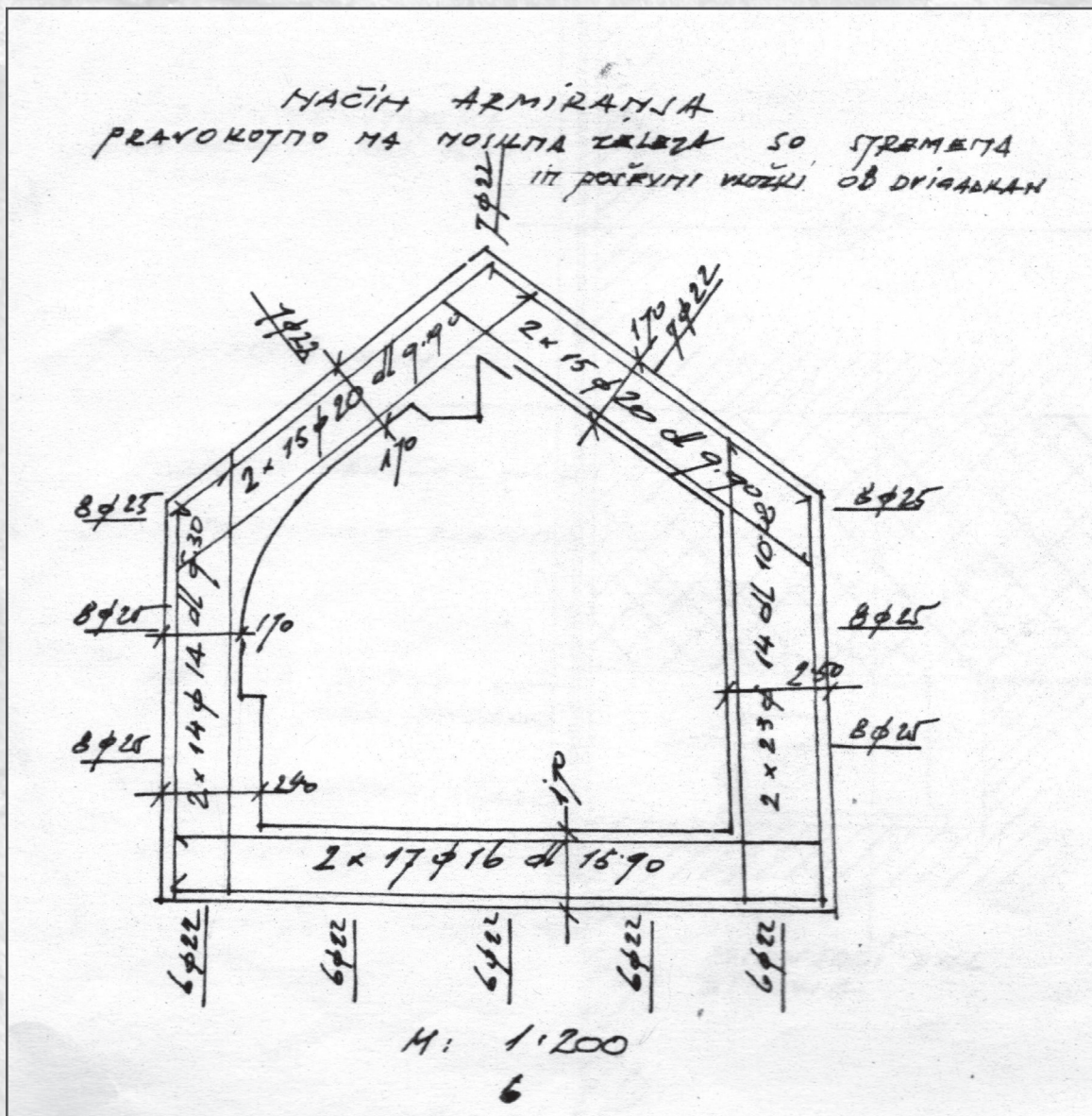
Zidovje ima precej različno širino, ki varira med 2,50 m in 1,70 m. Stolp je bil, ker leži med cestnim in železniškim mostom, v neposredni bližini vojnih dogajanj. Oba mosta sta bila minirana in v dravski strugi je od bombardiranja med mostovima ostalo osemnajst bombnih lijakov. Stolp je takrat dobil tudi nekaj razpok.

Pred pričetkom priprav za dvig stolpa je bilo treba predhodno opraviti še nekaj del. Streho, ki se je deloma opirala na oboke, je bilo treba napraviti samonosno. Oboke smo namreč porušili, ker bi bilo delo s tem občutno dražje. Oboke smo natančno posneli tako, da jih je mogoče ob vsakem času ponovno pozidati v originalni izvedbi. Zunaj, pod okroglim vencem, smo začasno namestili železno vez (zatego). Razpoke, posledice vojnih dogodkov, smo injicirali. Vse odprtine, razen vrat, smo predhodno, začasno zazidali. Mariborski Zavod za zaščito kulturnih spomenikov je sklenil s podjetjem Tehnogradnje 17. 11. 1967 pogodbo za vsa opisana in nadaljnja dela s pogodbeno ceno Nd 383.917,64 (fiksna cena).

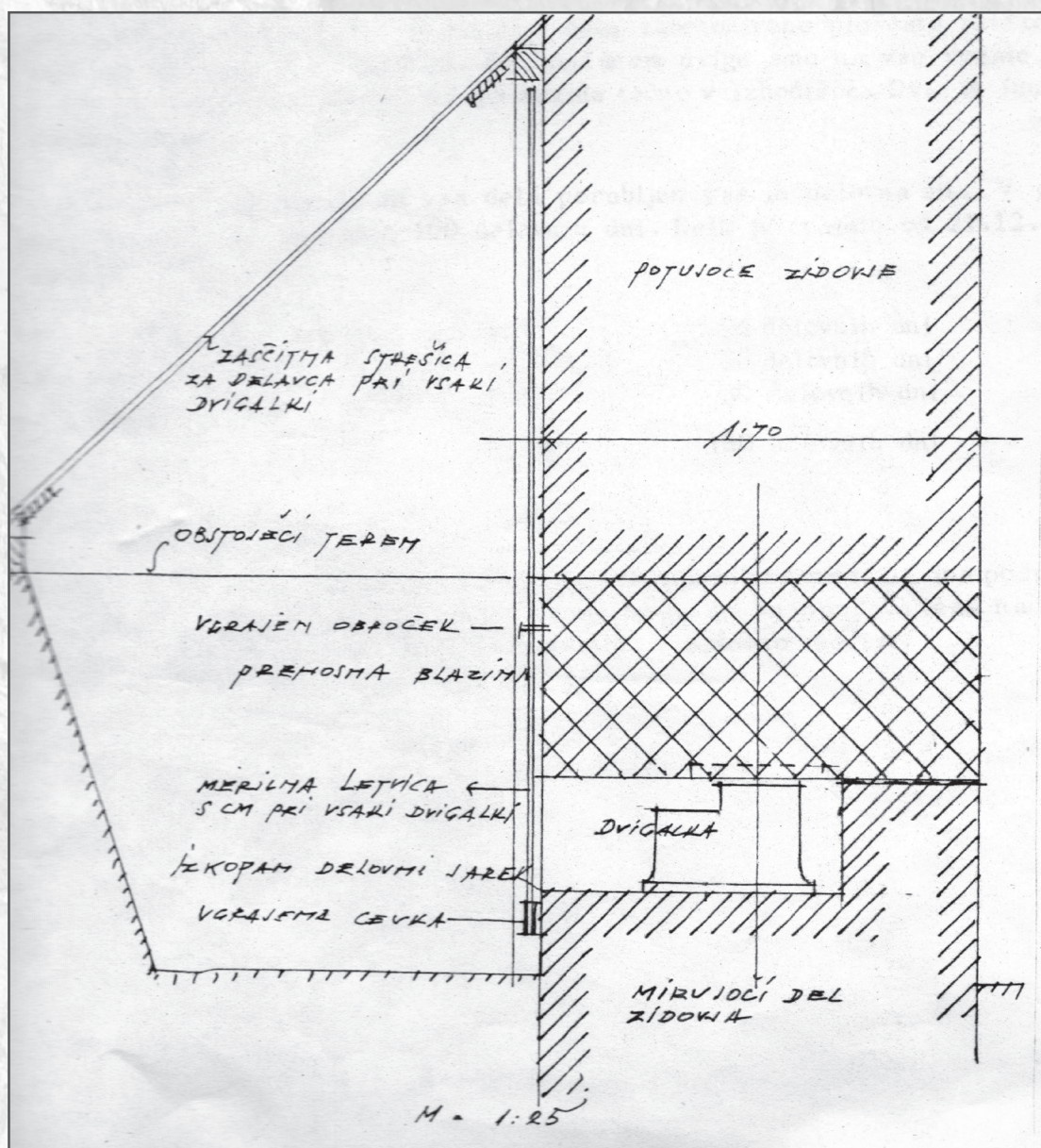
Po končanih, prej navedenih delih, smo začeli z odkopom temeljev, znotraj in zunaj, v obliki jarka, ki je bil zgoraj širok 2 m, spodaj 1,50 m, globok pa je bil 1,50 m. Izkop smo deponirali v območju gradbišča, ker je služil za ponovni zasip. Ko so bili temelji odkopani, smo začeli s presekavanjem temeljev, pod nivojem terena po vsej širini zidovja, z višino 1 m. Pri tem sem uporabil stojke, visoke 75 cm iz betonskega železa $\varnothing$ 30 mm, s podložnimi ploščami velikosti 128 x 128 x 14 mm. Taka stojka je prevzela 5,6 ton. Ker je stolp 1500 ton težak, smo potrebovali 282 stojk. Ta način izvedbe je omogočil, da smo hkrati presekali 15,80 m dolgo steno, skupaj s priključki na sosednje stene (skica 5).

V tako pripravljeno steno smo namestili armaturo (skica 6):

Nato smo odprtino obojestransko opažili (vogali so ostali prosti zaradi priključka na sosednje stene) in zabetonirali z betonom MB 200. Enako smo ravnali z ostalimi stenami. Ko je bilo to delo končano je stolp stal na železobetonski blazini, ki je bila z lepenko ločena od temelja. Na mestih, kjer so bile predvidene dvigalke, so bile vbetonirane 50 x 50 x 5 cm močne jeklene plošče, ki so bile v blazino sidrane s sidrnimi šapami. Na mestih, predvidenih za dvigalke, smo sedaj izdolbli pod železobetonsko blazino odprtine v temelj. Razpored dvigalk je razviden iz skice 4. Dejanska obremenitev ene dvigalke je znašala 105,5 ton. Ker je bilo potrebno upoštevati možnost, da kaka dvigalka med delom odpove, smo uporabili 14 hidravličnih dvigalk s posamezno zmogljivostjo 200 ton. Dvigalke so bile iz reške ladjedelnice. Enkratni dvig je znašal 160 mm. Ob dvigalki je bila nameščena merilna letvica, z obročkom (drsko) pritrjena na premikajoči se del stolpa in fiksno na stoječi del temelja. Ob vsaki dvigalki je bila nameščena strešica za zaščito upravljača dvigalke (skica 7):

Ko je bilo vse pripravljeno, pri vsaki dvigalki tudi merilna letvica, sem dal znak za začetek dviga. Dogovorjeno je bilo, da dvignemo v začetku samo 2,5 cm, nato pa vsi prenehajo z dviganjem. Bil sem v stolpu, vsi delavci so bili zunaj, pod zaščitnimi strešicami ob dvigalkah. Čulo se je delovanje dvigalk. Naenkrat sem zaslišal zamolkel pok, kakor, da se nekaj lomi. Takoj sem ustavil delo in pregledal vse dvigalke. Na strani s tremi dvigalkami, je srednja dvignila 2,5 cm, krajne pa šele 5 mm. Vse ostale dvigalke so imele enak dvig 5 mm. Dvigalko s hitrejšim dvigom smo ustavili in s preostalimi dvignili za 2,5 cm. Poslej smo dvigovali po 5 mm, ker pri tem med dvigalkami ni bilo razlike. Po prvi sprostitvi dvigalk je bila reža široka seveda samo 160 mm. Podložili smo z železniškimi, hrastovimi pragovi. Ko so dvigalke popustile, so pragovi zaprasketali, kakor trste na ognju. Pri naslednjih dvigih smo uporabili 8 cm debele železobetonske plošče. Po trikratnem dvigu smo nastalo odprtino ob dvigalkah podložili. Ta postopek smo ponavljali, dokler nismo dosegli predvidene višine 2,60 m. Sedaj smo stolp opažili in odprtine pod in obbetonirali. Na vseh vogalih smo imeli v mirujočem in premičnem delu zabetonirano ploščato železo, ki smo ga pred dvigom prevrtali. Po končanem dvigu smo na vse vogale, v luknje obesili svinčnice, ki so kazale točno v izhodišče. Dvig je funkcioniral kakor ura.

Pri vsem tem je zanimiv še za vsa dela porabljen čas in delovna sila. V gradbenem dnevniku je vpisanih 160 delovnih dni. Delo je trajalo od 21. 12. 1967 do 19. 7. 1968.

Za vse predpriprave smo porabili 94 delovnih dni, za sam dvig 36 delovnih dni, za podbetoniranje in ureditev okolja 30 delovnih dni; skupaj 160 delovnih dni. Povprečno je bilo na zgradbi 16 ljudi.

Upam, da sem tako dovolj nazorno opisal uporabo novega načina podpiranja pri adaptacijah, z uporabo stojk. Vesel bom, če bo uporaba tega načina služila marsikateremu kolegu in kolegici, v splošno korist.»

Dvig Vodnega stolpa je dokumentiran s 122 fotografijami, ki jih Pokrajinski arhiv Maribor hrani v fondu Tehnogradnje Maribor. Fotografije so črno-bele in velikosti 9 x 12 cm. Nalepljene so na karton. Vse fotografije so natančno datirane z naslednjimi datumi: 23. december 1967, 10. januar 1968, 16. januar 1968, 26. januar 1968, 29. februar 1968, 7. marec 1968, 2. april 1968, 15. april 1968, 6. maj 1968, 22. maj 1968, 14. junij 1968. Avtor fotografij je Borut Hribar iz Maribora. Fotografije niso opisane.

Vodni stolp, izsek fotografije, foto: Pfeifer Marijan, 1971
(PAM, fond Konstruktor Maribor, TE 65)

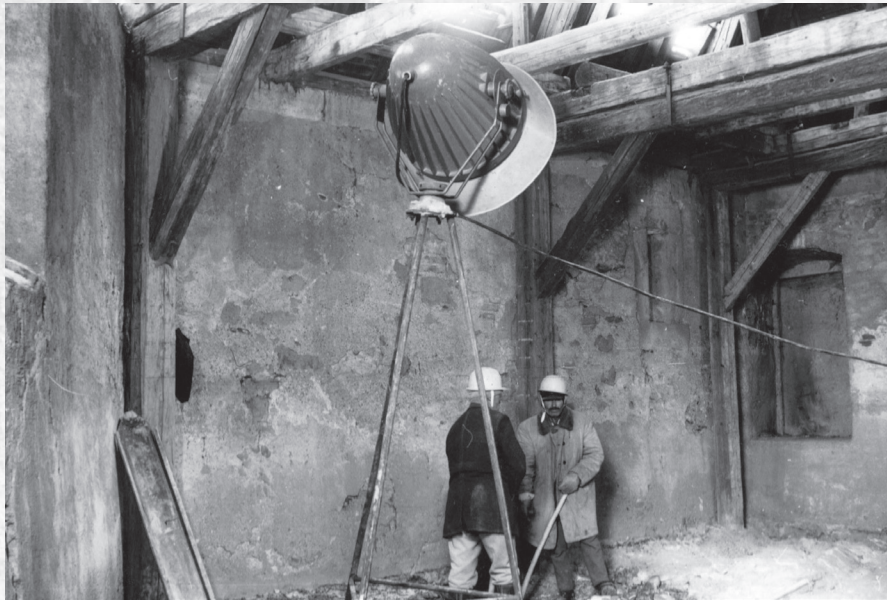
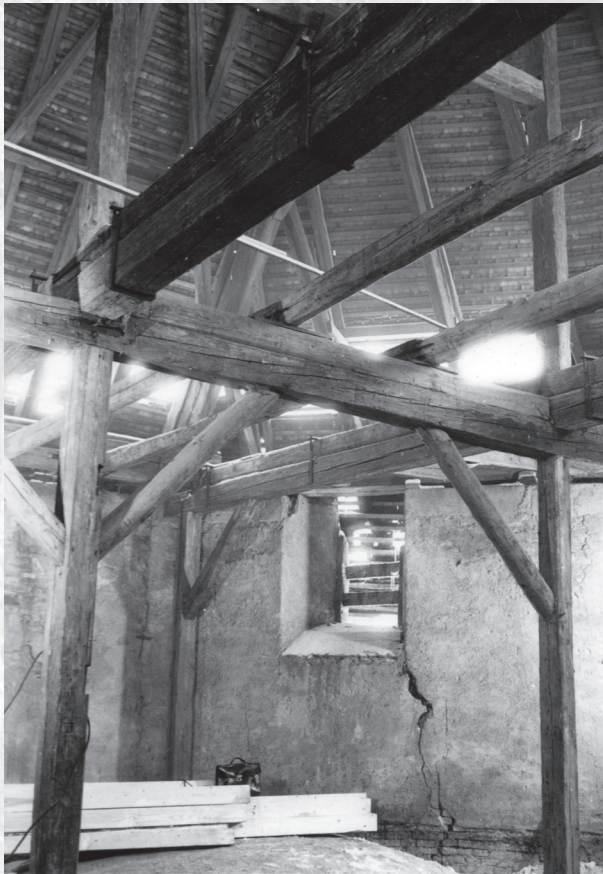
DVIG VODNEGA STOLPA, FOTOGRAFIJE

foto: Borut Hribar, Maribor, 23. 12. 1967–14. 6. 1968

(PAM, fond Tehnogradnje Maribor, AŠ 602/3)

Za neprecenljiv dvig Vodnega stolpa in druga dela na področju varstva kulturne dediščine je Jože Požauko (1908–1995) prejel srebrni grb mesta Maribor (1972), Plečnikovo nagrado (1988), odličje sv. Cirila in Metoda (1989) ter Steletovo priznanje (1990).

Večer, 1. 3. 1990, str. 10.

Predstavljamo dobitnika Steletovega priznanja Jožeta Požauka

Neprecenljivi dvig Vodnega stolpa

NI GA KULTURNOZGODOVINSKEGA SPOMENIKA PRI NAS, V KATEREM NE BI BILO TUDI NJEGOVEGA DELA

Prvič so letos v Ljubljani podeljevali Steletove nagrade in priznanja najpomembnejšim slovenskim konservatorjem, restavratorjem in drugim strokovnjakom s področja varstva kulturne dediščine. Med nagrajenimi je bil tudi Mariborčan Jože Požauko, višji gradbeni tehnik in dolgoletni nepogrešljivi zunanji sodelavec mariborskega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Gospod Požauko, kot ga že leta vsi povsod imenujejo, bo letos star dvainosemdeset let, pa še zmeraj hodi s konservatorji na teren in se spoprime s še tako težavnimi statičnimi problemi pri sanaciji stavbne dediščine. Je tudi eden redkih strokovnjakov za odpravljanje hišne gobe, kapilarne vlage in za odvodnjavanje podtalne vode. Na območju mariborskega Zavoda skoraj ni spomenika, pri vzdrževanju ali obnovi katerega ne bi v svoji dolgoletni praksi sodeloval. Med pomembnejšimi so gradovi: mariborski, ptujski, soboški, lenčavski, Hrastovec, Fala, Štatenberg, Slovenska Bistrica, Grad Borl; cerkve: Ptujska gora, Ruše, Turnišče, Martjanci, Sv. Janez na Muti, Hoče, mariborske stolnica, Kalvarija, Alojzijeva in minoritska cerkev.

Neprecenljive vrednosti je njegov dvig Vodnega stolpa ob zavezitvi Drave leta 1968. Ko sva se pogovarjala pred dobrim letom ob njegovi osemdesetletnici, je o tem podvigu povedal: »Leta 1966 so me poklicali na Dravske elektrarne Maribor. Moral sem narediti izračun za dvig Vodnega stolpa (za več kot dva metra smo ga dvignili), takrat že drugi. Prvega sem naredil že leta 1959. Podpisali smo pogodbo, izdelal sem precizen načrt za dvig in akcija je stekla. Pri Sodnem stolpu sem moral delati na pamet, ker ni bilo dovolj denarja. Kmalu se je zapletlo, ko so ustanovili (po ukinitvi občin Tabor in Center) Odbor za ureditev dravske obale. Očitno so mi, da nimam pooblastil, da bi lahko kar tako podpisoval pogodbe s firmami. Razjezil sem se takrat, rekel sem jim, kako bi lahko težke milijone zaslužil, če bi imel svoje podjetje, in da sem vse izračune delal na osnovi svojih dolgoletnih gradbenih izkušenj. Šikaniranje se je nadaljevalo tudi potem, ko je dvigovanje stolpa že teklo. Celo do Tanjuga je prišla vest o tem, kako je moj matematični izračun sicer v redu, toda praktično se bo zagotovo vse skupaj podrlo. Vsem dvomljivcem sem tedaj zabrusil, da bodo leteli milijone kilometrov mimo Lune, če matematika nič ne velja (takrat so Američani še pripravljali prvi polet). Imel pa sem same pogumne delavce in štiri najst 200-tonskih hidravličnih dvigalk, ki jih je posodila reška ladjedelnica. V enainvajsetih

dneh smo stolp dvignili za dva metra. Nekaj tistih, ki so mi govorili, da so papeži, če bom jaz ta stolp kdaj dvignil, se mi je kasneje prišlo opravičiti.«

Po načrtih Jožeta Požauka so sanirali celo vrsto zgodovinskih spomenikov, domov pomembnih Slovencev, tehniških spomenikov, za dela pri ohranitvi treh ribnikov ob urejanju mariborskega parka, pa je skupaj s projektanti-arhitekti prejel nagrado Plečnikovega sklada. Njegove izkušnje pri praktičnem reševanju statičnih problemov so posebno koristile slovenski stavbni dediščini po potresih na Kozjanskem in v Brdih. Med priznanji, ki jih je za svoje delo prejel, je celo medalja papeža Pavla VI. za delo na sakralni dediščini.

Kolegi pravijo, da se je ničlikokrat zgodilo, da so gradbinci in drugi strokovnjaki že dvignili roke, češ to je le še za rušitev, pa je prišel gospod Požauko in naredil — nemogoče. Gradbeništvo so imeli v družini: ded je naredil kupolo nekdanjega Narodnega doma v Mariboru (danes Doma JLA). Ne spominja se rad časov konca petdesetih let, ko je zaradi čudnih političnih ali kdovekakšnih kratkovidnih in nestrokovnih odločitev prišlo do mnogih samovoljnih rušitev. Takrat so padle mariborske Benetke. Tudi Vetrinjsko so v tistih časih skoraj izmakazili. »Motila jih je hiša, ki je danes stopljena z loki v Merkur. Dokazoval sem tedaj in k sreči tudi dokazal, da je hiša sestavni del spomeniško zaščitene ulice.«

Se nekaj ne gre spregledati: prav France Stele, pionir slovenskega konservatorstva, po katerem se imenujejo tudi

Jože Požauko — več kot pol stoletja v konservatorstvu

osrednje republiške nagrade in priznanja za to stroko, je mladega Požauka ob Franju Bašu že leta 1935 pritegnil k reševanju stavbne dediščine. Več kot pol stoletja je torej zapisan konservatorstvu. Prezreti pa ne gre še nečesa: pri vseh posegih na spomenikih, kjer je Jože Požauko sodeloval, je odklonil kakršnokoli plačilo. Ni čudno potem, če ga kolegi radi primerjajo z materjo Terezo.

Melita Forstnerič-Hajnshek

Jože Požauko

Včeraj, 4. januarja, smo na zadnjo pot pospremili gospoda Jožeta Požauka, višjega gradbenega tehnika, ki je več kot pol stoletja reševal stavbno kulturno dediščino in bil sodelavec spomeniško-varstvene službe od njene ustanovitve po vojni.

Gospoda Požauka sem spoznala nekega avgustovskega popoldneva leta 1964 na svoji prvi konservatorski poti pri župni cerkvi v Vuzenici. Odtlej sva z avtom prekrizarila vse območje, ki ga pokriva Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor. Ker je bil zaposlen v Projektivnem biroju Maribor, sva obiskovala kulturne spomenike popoldne, ob sobotah in nedeljah. Med vožnjo mi je pripovedoval o svojem življenju in delu.

Rodil se je gradbeniški družini v Mariboru 27. novembra 1908, srednjo tehniško šolo je končal v Ljubljani in se zaposlil v podjetju arhitekta Czeikeja v Mariboru. Z izpitom pred komisijo Banske uprave si je pridobil naziv višji gradbeni tehnik, za mostogradnjo prejel zlato odlikovanje kralja Aleksandra in leta 1938 postal samostojni podjetnik.

Že leta 1935, ko je Maribor sprejel prvi pravilnik o zaščiti kulturno zgodovinskih spomenikov, je gospod Požauko pričel sodelovati s prof. Francetom Steletom, prvim slovenskim konservatorjem, in prof. Franjom Bašem, prvim ravnateljem mariborskega muzeja. Poslej je svetoval, projektiral in nadziral dela na mnogih kulturnih spomenikih. Njegovi statični izračuni in načrti za gradbeno konsolidacijo, navodila za odpravljanje hišne gobe, načrti za odvodnjavanje podtalne vode, odpravljanje kapilarne vlage in drugo so pomagali ohranjati sakralno in grajsko, a tudi profano arhitekturo na območju mariborskega zavoda in drugje po Sloveniji. Med najpomembnejšimi objekti, na katerih je delal, so: mariborski, betnavski, soboški, ptujski in lendavski grad, gradovi v Slovenski Bistrici, na Fali, v Račah, Štatenbergu, Negovi in grad Borl, mariborske cerkve - stolnica, minoritska, Alojzijeve, frančiškanska, kapele na mariborski Kalvariji, cerkve v Kamnici, Rušah, na Ptujski gori, v Turnišču, v Gradu, v Martjancih, na Sp. Muti, v Vuzenici, na Uršlji gori in drugod.

Za sanacijska dela na sakralni arhitekturi ga je z medaljo odlikoval papež Pavel VI. Po Požaukovih načrtih so, zaradi preureditev prometnic ali urbanističnih preureditev, predstavili več kapel in znamenj, med njimi najpomembnejši v Radljah in svetilnik pri mariborski stolnici. Delal je tudi na zgodovinskih, etnoloških in tehniških spomenikih.

Gospod Požauko je v svojem rojstnem Mariboru pomagal z nasveti in gradbenimi

načrti domala vsem kulturnim ustanovam. Sodeloval je pri adaptaciji Goedlovega dvorca za Umetnostno galerijo, pri Pokrajinskem arhivu, ob nastajanju mariborskega Akvarija, pri Univerzitetni knjižnici, Mariborski knjižnici, Slovenskem narodnem gledališču, Rektoratu Univerze v Mariboru (prejel srebrno plaketo UM). Po njegovih načrtih je nadzidana zgradba Teološke fakultete. Sodeloval je pri ureditvi Treh ribnikov in skupaj z arhitekti za to delo prejel Plečnikovo nagrado.

Med svoja najpomembnejša dela na področju komunale je štel načrt za vrtni štít, imenovan "krt", za izgradnjo kanalizacije na desnem bregu Drave. Zanj mu je slovenska vlada leta 1951 z diplomo podelila naziv novator.

Če se je gospod Požauko za nekaj odločil, je znal biti trmasto vztrajen. Tej njegovi lastnosti moramo biti hvaležni za kvalitetne orgle v mariborski stolnici, saj je bil gonilna sila pri njih nastajanju. Podobno je kljub mnogim ugovorom vstrajal pri svoji zamisli za rešitev vodnega stolpa ob izgradnji hidrocentrale na Dravi in tudi dokazal, da je dvig zgradbe za približno dva metra s pravilnim statičnim izračunom lahko uspešen.

Njegovo rojstno mesto se mu je za vse nesebično delo zahvalilo s Srebrnim grom mesta Maribor.

S svojim teoretičnim znanjem in praktičnimi izkušnjami je bil gospod Požauko neprecenljiv po potresu na Kozjanskem in v Brdih, kjer je saniral mnogo, posebno sakralnih objektov.

Nikoli ni sprejel honorarja, edino plačilo mu je bila zavest, da dela dobro. Za njegovo zvesto dolgoletno delo v konservatorstvu mu je Slovensko konservatorsko društvo ob prvi podelitvi Steletovih nagrad in priznanj leta 1990 podelilo Steletovo priznanje.

Od dela na kulturni stavbni dediščini se je poslovil z načrti in nadzorom gradbene sanacije in statične konsolidacije Račjega dvora v Mariboru. Potem mu bolezen ni več dovolila večjih naporov.

Andreja Volavšek

Mariborski dnevnik Večer je Jožeta Požauka predstavil večkrat: ob njegovi 60-letnici leta 1968, ob prejetju Steletovega priznanja leta 1990 in tudi ob njegovi smrti.

Delo, plačano z veseljem

Ob 60-letnici Jožeta Požauka

Pred dnevi je tiho praznoval svoj življenjski jubilej človek, dober znanec vseh, ki imajo v severni Sloveniji opravka s spomeniškim varstvom. Višji gradbeni tehnik Jože Požauko, zaposlen pri mariborskem Projekt biroju, je eden redkih ljudi, ka-

Jože Požauko

terih imena so v širši javnosti komaj opazna, na svojem delovnem torišču pa so ti ljudje zapisani z zlatimi črkami v večerajšnji, današnji in jutrišnji dan.

Jože Požauko se je rodil 1908. leta v Mariboru, tu je ostalo tudi največ njegovega življenja in dela. Srečujemo ga povsod, kjer se srečujejo roke delavcev in strokovnjakov, kjer so v nevarnosti, da propadejo hiše, gradovi, obzidja, znamenja ali cerkev, ki imajo na svojih zidovih napisane zgodnje letnice nastanka. Oba stolpa iz starega mestnega obzidja ob Dravi sta ohranjena po njegovih načrtih. Vodni stolp so po Požaukovi zamisli dvignili, da ga ne bosta zagrnila voda in čas. Na starem, danes močno načetem Lentu, priči nestrpnega hlastanja po modernem in po denarju, so Požaukovi statični izračuni osnova za ohranitev in ureditev nekaterih hiš.

Če bi tehtali, kje je več Požau-

kovega dela, v Mariboru ali na podeželju, bi se kljub temu, da je Požauko navzoč skoraj pri vseh zavarovalnih in obnovitvenih delih na kulturno zgodovinskih spomenikih v mestu, tehtnica najbrž nagnila na podeželje. Koliko statičnih izračunov in načrtov za obnovo ostrešij in za drenažo okoli gradov in cerkev od Lendave pa do Celja in Pece na Koroškem je naredil Požauko, je težko reči. Zavod za spomeniško varstvo v Mariboru ima podatke o njegovem sodelovanju pri spomeniškem varstvu za leta svojega dela, toda Požaukovo delovanje na tem torišču se pričelo že prej, pri republiškem zavodu. Od tega je preteklo dvajset let. In v teh dvajsetih letih je Jože Požauko skupaj z mariborskimi in celjskimi umetnostnimi zgodovinarji — jubilarant sodeluje tudi s celjskim zavodom za spomeniško varstvo — obiskal mnogo starih objektov, ki jih je bilo treba popraviti in zavarovati ali iz lesenih delov odstraniti hišno gobo.

Bivši mariborski okrajni ljudski odbor je imenoval tov. Požauka za zunanjega sodelavca zavoda za spomeniško varstvo, leta 1961 pa mu je podelil Prešernovo nagrado. Nagrada je bila skromno priznanje za ogromno opravljenega dela, ki ga je Jože Požauko opravil za stonj. Prav ta zastoj je za današnji čas nekaj nenavadnega in izrednega. Kot je povedala Andreja Volavšek, ravnateljica zavoda za spomeniško varstvo v Mariboru, Jože Požauko odkloni tudi potne stroške, kadar potuje k oddaljenim spomenikom. Pripravljen je potovati ob vsakem vremenu in za spomeniško varstvo porabi ves svoj prosti čas. A ne pomaga le zavodu, marveč tudi galeriji, muzeju in knjižnici. Nekoč je v šali rekel, da je povsod tam, kjer se kaj podira. Toda to pravzaprav ni šala marveč ovrednotenje pomembnega dela, opravljenega zato, da kulturni spomeniki ne bi propadli, in poplčanega samo z veseljem nad njihovo ohranitvijo.

Cestikam Jožetu Požauku ob njegovi 60-letnici se pridružuje tudi naš list z željo, da bi jubilarant še dolgo nadaljeval svoje uspešno delo. M. S.

Večer, 18. 12. 1968, str. 10.

Večer, 5. 1. 1996, str. 14.

OBNOVA VODNEGA STOLPA IN UREDITEV VINOTEKE V STOLPU

Po uspešnem dvigu je Vodni stolp ostal prazen in brez funkcije. Namenili so ga za vinoteko. Obnova stolpa z rekonstrukcijo kapastih obokov, povrnitvijo ostrešja v prvotno stanje, zamenjavo kritine, obnovo in utrditvijo fasade ter drugih delih je potekala leta 1985 in 1986. Maja 1989 so v stolpu odprli Vinagovo vinoteko s ponudbo slovenskih vin.

Večer, 20. 5. 1989, str. 6.

Leta 2004 je stolp v upravljanje prevzel Narodni dom in se pri tem obvezal, da bo v stolpu po daljšem času spet uredil vinoteko.

Zgradba je bila potrebna obnove, ki pa je zaradi pomanjkanja denarja potekala počasi.

Opravljenе so bile potrebne raziskave, analiza temeljev, zamakanja in inštalacij.

Pri tem je sodeloval arhitekt Peter Požauko, sin Jožeta Požauka.

Predvideni sta bili dve varianti ureditve vinoteke.

Po dražji varianti bi uredili še zasuto klet stolpa, kjer je bilo načrtovano skladišče in priročna kuhinja.

Po neuspešnem kandidiranju za evropska sredstva, s katerimi bi uredili še obrežje in omogočili čolnarjenje na Dravi, so se odločili za cenejšo varianto in stolp obnovili brez kleti.

Več kot 30 odstotkov potrebnega denarja so zagotovili donatorji (Keor, Gradbeno podjetje Ptuj, Elektra Maribor, Klima Petek, Stanbiro).

Pritličje stolpa so namenili za vinoteko in vinski bar, v nadstropju pa so uredili večnamenski prostor za degustacije, primeren za večje skupine. Ta prostor so namenili tudi za protokolarne sprejeme in različne kulturne prireditve. Gostom vinoteke je možno postreči tudi na prostem pred stolpom. Vinoteko Lent v Vodnem stolpu so odprli 1. maja 2009.

V Mariboru odprli prvo vinoteko slovenskih vin

Naj dobi žlahtno dušo!

Včeraj dopoldne so v mariborskem Vodnem stolpu na Lentu odprli prvo vinoteko slovenskih vin. Ni naključje, da so za zakladnico slovenskih vin, kar vinoteka je, izbrali najimennitnejšo zgradbo v prenovljenem Pristanu.

Glavni direktor Vinaga, upravitelj vinoteke, Jože Protner, se je včeraj pred množico povabljenih najprej zahvalil vsem, ki jim gre zasluga, da je Maribor Vodni stolp sploh ohranil — predvsem Jožetu Požauku in odboru za ohranitev starega mestnega jedra. Hvala je rekel tudi vsem tvorcem vinskega hrama. Obljubil je, da vinoteka enakopravno odpira vrata vsem slovenskim vinogradnikom.

Predsednik republiškega komiteja za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Milan Knežević je poudaril kulturno in vzgojno poslanstvo vinoteke. Zaželel ji je, naj dobi žlahtno dušo, kot jo ima žlahtna kapljica.

Vinoteka bo odprta ves dan, tudi v soboto in morda celo (miš) v nedeljo.

Posnetek: Boris Vugrinec

UPODOBITVE MARIBORA Z VODNIM STOLPOM, 1900-2005

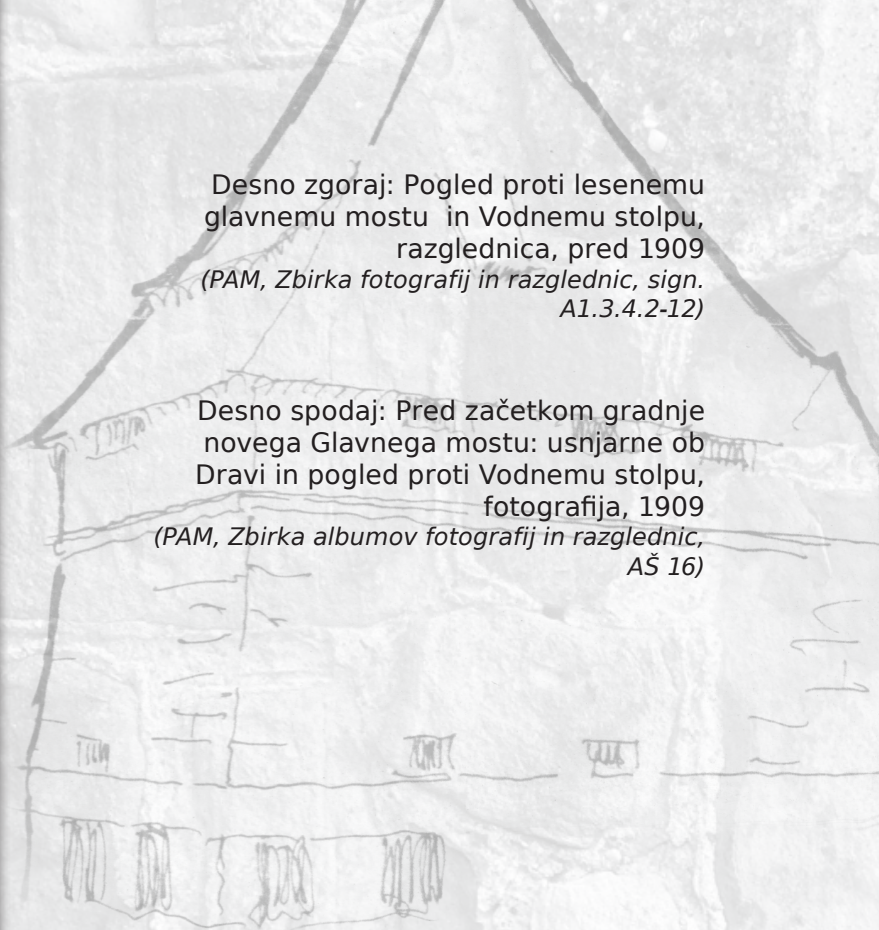
Pogled proti Vodnemu stolpu z desnega brega Drave, razglednica, odposlana 1900
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.5.3-2)

Vodni stolp s Spodnjimi vodnimi vrati in pogled proti železniškemu mostu, razglednica
(PAM, Zbirka albumov fotografij in razglednic, AŠ 17/inv. št. 3891)

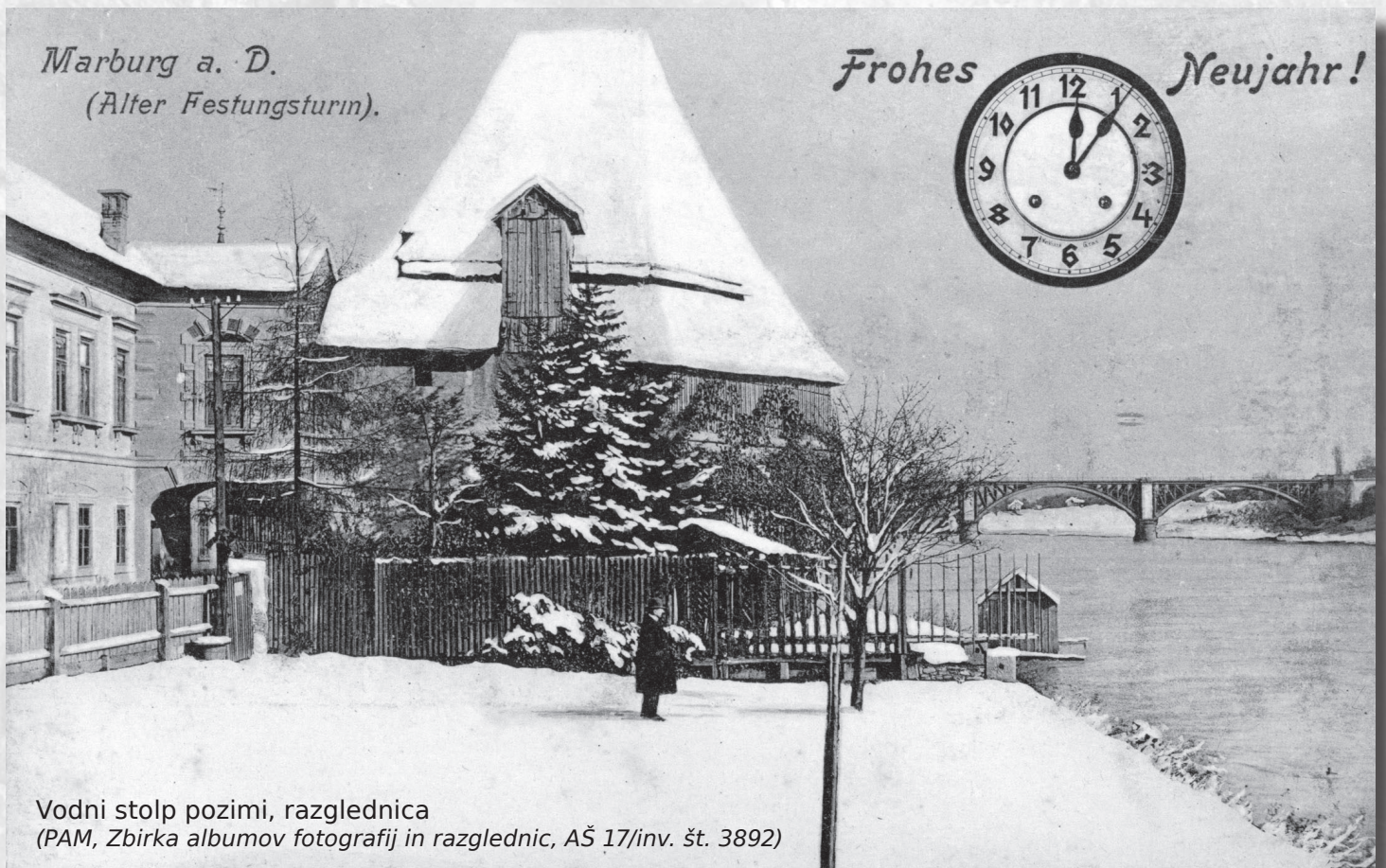

Desno zgoraj: Pogled proti lesenemu
glavnemu mostu in Vodnemu stolpu,
razglednica, pred 1909
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign.
A1.3.4.2-12)

Desno spodaj: Pred začetkom gradnje
novega Glavnega mostu: usnjarne ob
Dravi in pogled proti Vodnemu stolpu,
fotografija, 1909
(PAM, Zbirka albumov fotografij in razglednic,
AŠ 16)

Usnjarska ulica z usnjarno in pogled proti Vodnemu
stolpu z ostanki t. i. Spodnjih vodnih vrat,
razglednica, okoli 1912
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.12.36-1)

Vodni stolp pozimi, razglednica
(PAM, Zbirka albumov fotografij in razglednic, AŠ 17/inv. št. 3892)

MARIBOR.

Zgoraj:
Pogled proti Vodnemu stolpu pod loki novega Glavnega mostu, fotografija, 1913
(PAM, Zbirka albumov fotografij in razglednic, AŠ 16)

Spodaj:
Minirana železniški in glavni most in pogled proti Vodnemu stolpu, fotografija, 7. 4. 1941
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.4.15-2)

Vzhodna in severna stran Vodnega stolpa,
razglednica, okoli 1915
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.13.2-1)

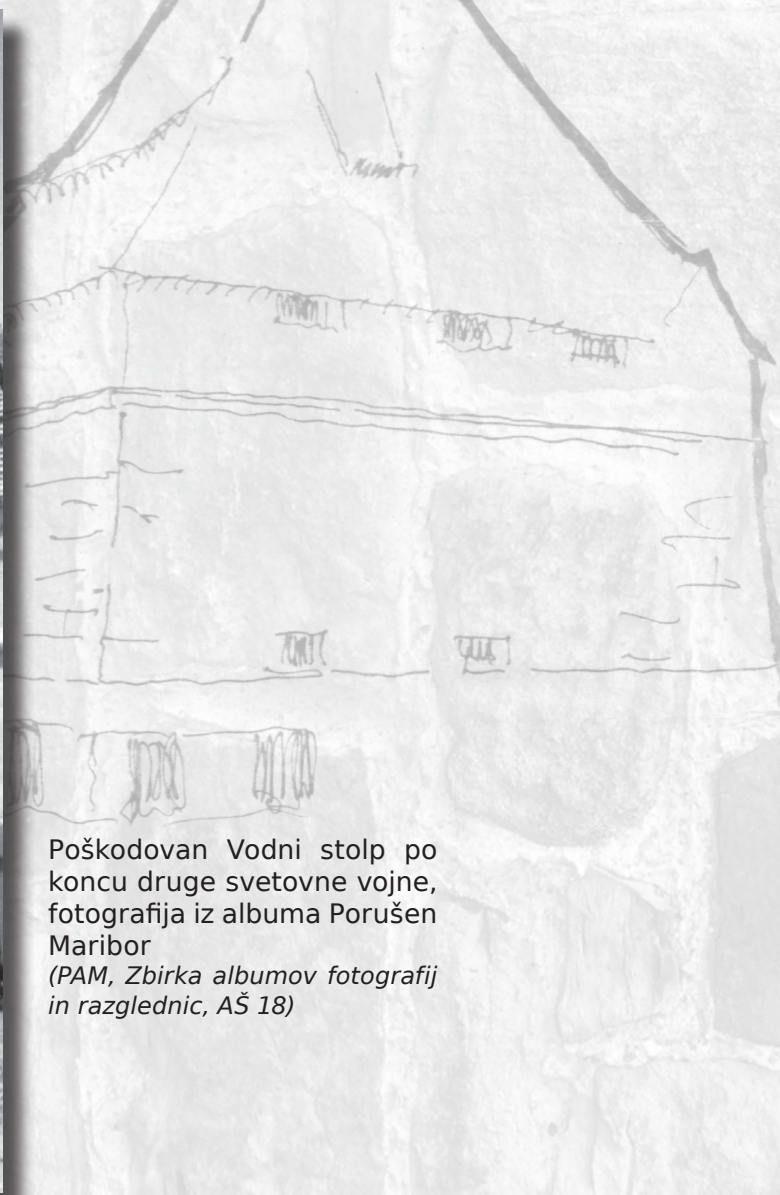
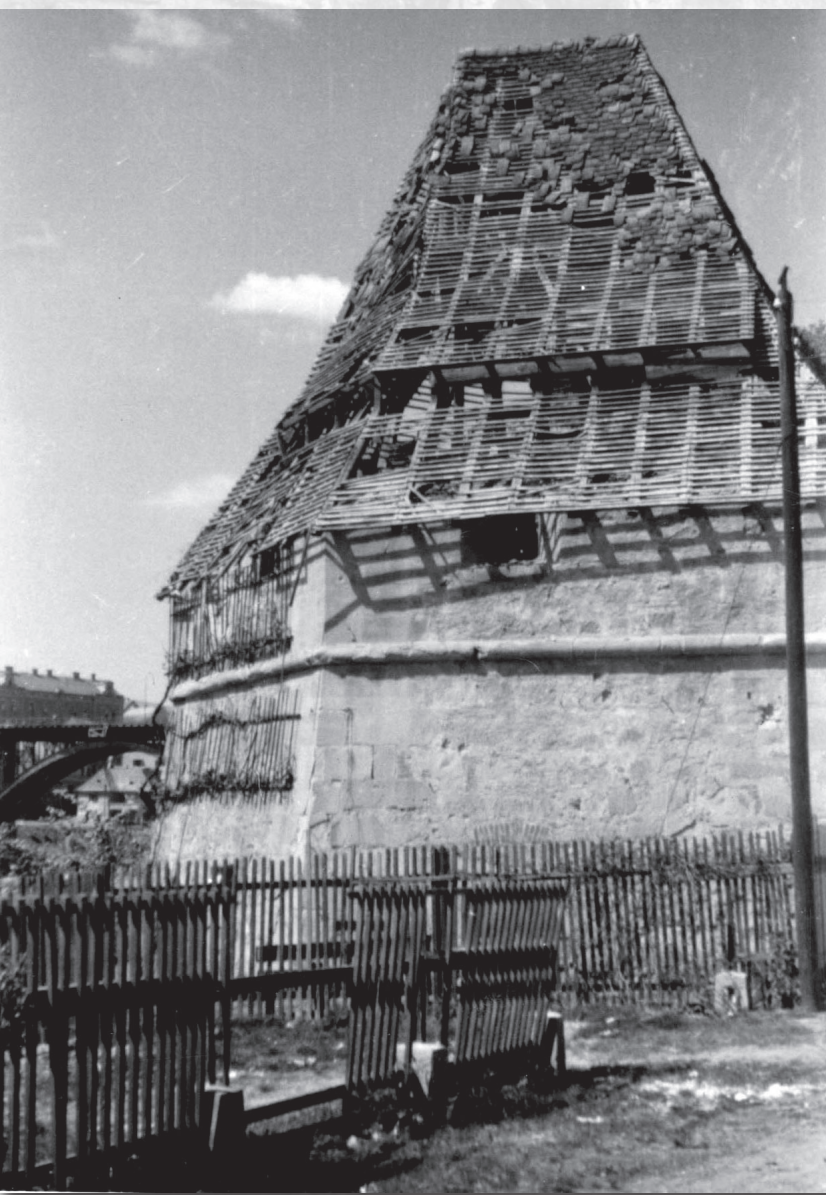
Glavni most in pogled proti Vodnemu stolpu,
razglednica, odposlana 1918
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.4.10.1-29)

Maribor. Stari stolp

Vodni stolp in Glavni most v ozadju, razglednica, 1929-1930
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.13.2-8)

Poškodovan Vodni stolp po koncu druge svetovne vojne, fotografija iz albuma Porušen Maribor
(PAM, Zbirka albumov fotografij in razglednic, AŠ 18)

Vzhodna in južna
stran Vodnega stolpa,
razglednica, okoli 1930
(PAM, Zbirka fotografij in
razglednic, sign. A1.3.13.2-1)

Maribor, Stari mestni stolp.

Pogled proti Vodnemu stolpu pred začetkom gradnje Titovega mostu, fotografija, 24. 7. 1961
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 14-1)

Pogled proti Vodnemu stolpu, fotografija, 1972
(PAM, fond Splošno gradbeno podjetje Konstruktor Maribor, TE 65)

Pogled proti Vodnemu stolpu ob začetku gradnje Titovega mostu, fotografija, 21. 4. 1962
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 14-11)

Vodni stolp na levem bregu Drave in v ozadju gradnja Titovega mostu, fotografija 24. 8. 1962
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 14-36)

Pot proti Vodnemu stolpu,
fotografija, 1963
(PAM, fond Zavod za urbanizem
Maribor, TE 52/Usnjarska ulica)

Usnjarska ulica 19 in 21, Vodni stolp
(Usnjarska ulica 20), fotografija,
1962–1963
(PAM, fond Zavod za urbanizem
Maribor, TE 52/Usnjarska ulica)

Vodni stolp in hiša na naslovu Usnjarska ulica 23, fotografija, 1962–1963
 (PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/Usnjarska ulica)

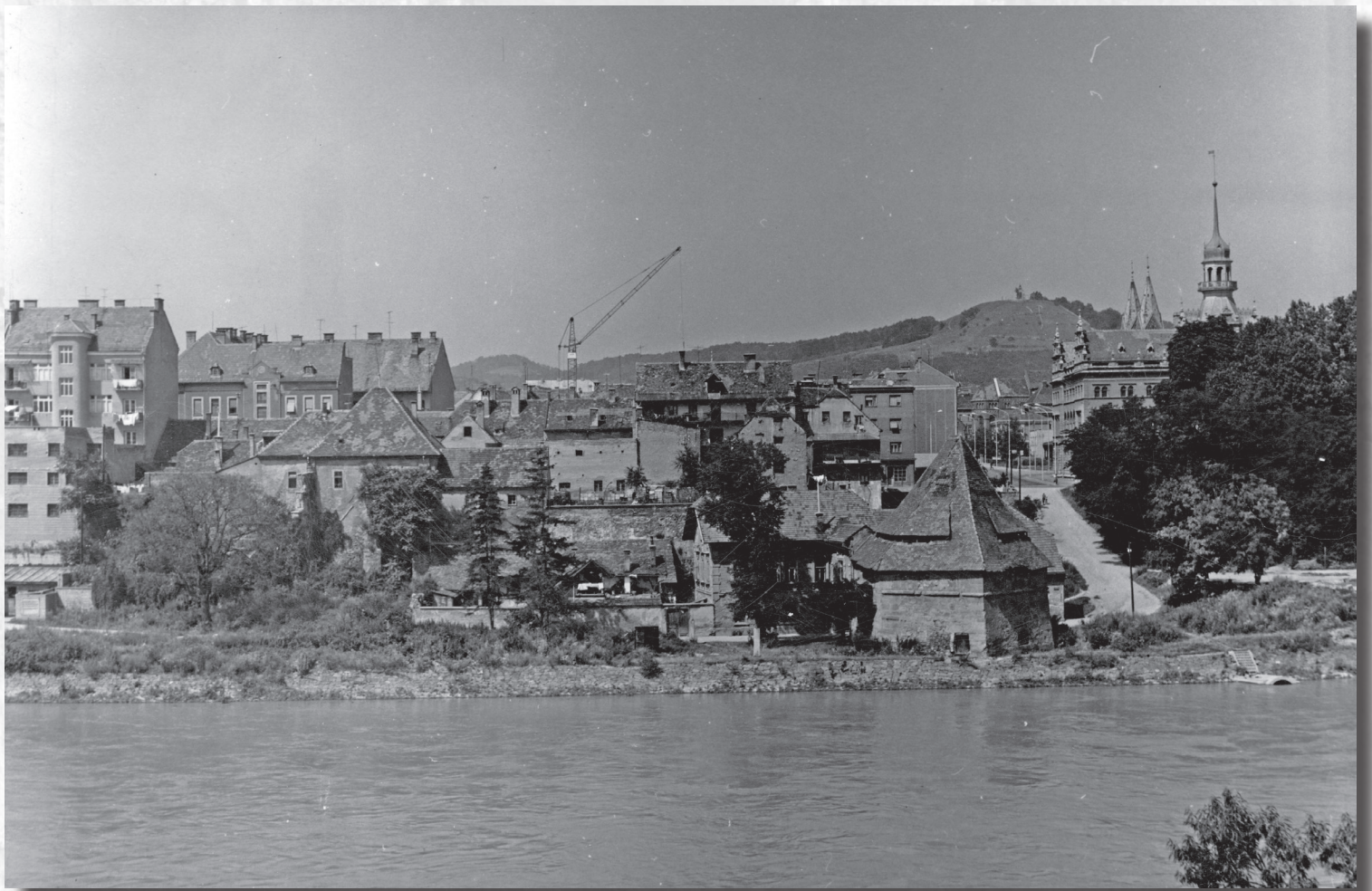
Vodni stolp (Usnjarska ulica 20) in hiša na naslovu Usnjarska ulica 23, fotografija, 1962–1963
 (PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/Usnjarska ulica)

Gradnja Titovega mosta in v ozadju Vodni stolp, fotografiji, 19. in 24. 9. 1963
 (PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 14-95, 14-97)

Vodni stolp in levo obrežje Drave, fotografija, 1965
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.5.4-62)

Gradnja nove Pobreške ceste in v ozadju Vodni stolp, fotografija, 11. 6. 1964
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 14-102)

Vodni stolp in ostanki t. i. Spodnjih vodnih vrat,
fotografija [1965]
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.5.4-58)

Pogled proti Vodnemu stolpu in Titovemu mostu
pod oboki Glavnega mostu, fotografija [1965]
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.5.4-46)

Pogled z Glavnega mosta proti Vodnemu stolpu, fotografija,
foto: Franjo Kramberger, Maribor, 23. 10. 1967
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.5.3-85)

Vodni stolp in pogled proti Židovskemu stolpu in sinagogi, fotografija, 10. 10. 1969
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/Usnjarska ulica)

Vodni stolp pred dvigom, fotografija
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/
Usnjarska ulica)

Glavni most in Vodni stolp po dvigu, 29. 8. 1969
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/
Usnjarska ulica)

Vodni stolp in Usnjarska ulica, 10. 10. 1969
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/Usnjarska ulica)

Vodni stolp in Usnjarska ulica v snegu, 16. 2. 1970
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/Usnjarska ulica)

Vodni stolp in pogled proti mostu, fotografija, 10. 6. 1970
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/Usnjarska ulica)

Pogled na Vodni stolp z vzhoda, februar 1971
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/
Usnjarska ulica)

Vodni stolp in pogled proti mostu in desnemu bregu Drave, fotografija, 10. 6. 1970
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/Usnjarska ulica)

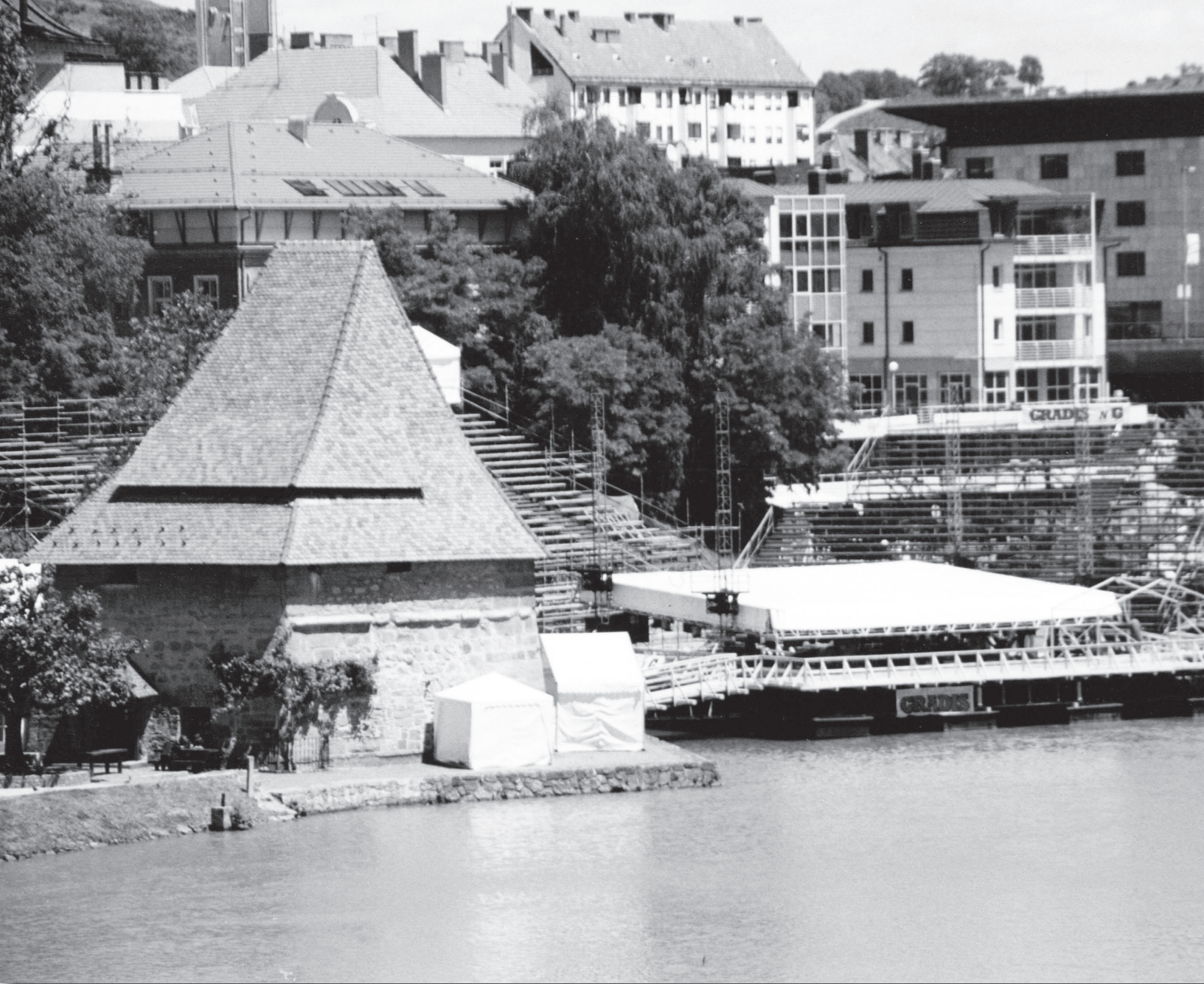
Vodni stolp v snegu, fotografija, 4. 1. 1972
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/Usnjarska ulica)

Vodni stolp in Židovski stolp, 4. 4. 1972
(PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, TE 52/Usnjarska ulica)

Pogled na Vodni stolp od vzhoda, razglednica
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.13.2-9)

Gradnja odra na vodi ob Festivalu Lent, fotografija, 23. 6. 1999
(PAM, fond Cestno podjetje Maribor, AŠ 517-6, album Gradis)

Gradnja odra na vodi ob Festivalu Lent, fotografija, 22. 6. 1998
(PAM, fond Cestno podjetje Maribor, AŠ 517-6)

Gradnja odra na vodi ob Festivalu Lent, fotografija, 24. 6. 1998
(PAM, fond Cestno podjetje Maribor, AŠ 517-6)

Gradnja odra na vodi ob Festivalu Lent, fotografija, 22. 6. 1999
(PAM, fond Cestno podjetje Maribor, AŠ 517-6)

Gradnja odra na vodi ob Festivalu Lent, fotografija, 14. 6. 2000
(PAM, fond Cestno podjetje Maribor, AŠ 517-6)

Gradnja odra na vodi ob Festivalu Lent, fotografija, 7. 6. 2000
(PAM, fond Cestno podjetje Maribor, AŠ 517-6)

Gradnja odra na vodi ob Festivalu Lent, fotografija, 24. 6. 2000
(PAM, fond Cestno podjetje Maribor, AŠ 517-6)

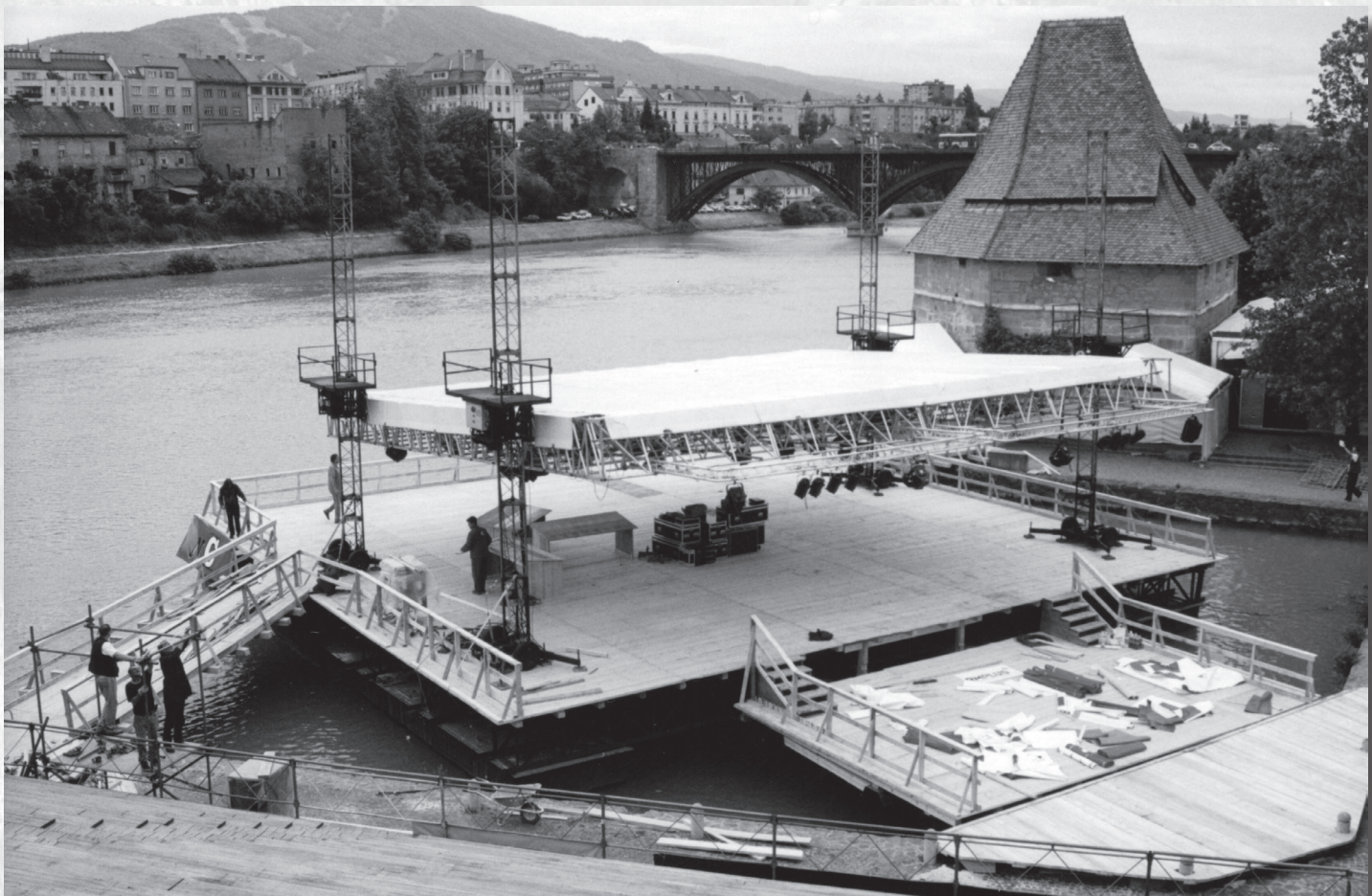

Gradnja odra na vodi ob Festivalu Lent, fotografija, 19. 6. 2000
(PAM, fond Cestno podjetje Maribor, AŠ 517-6)

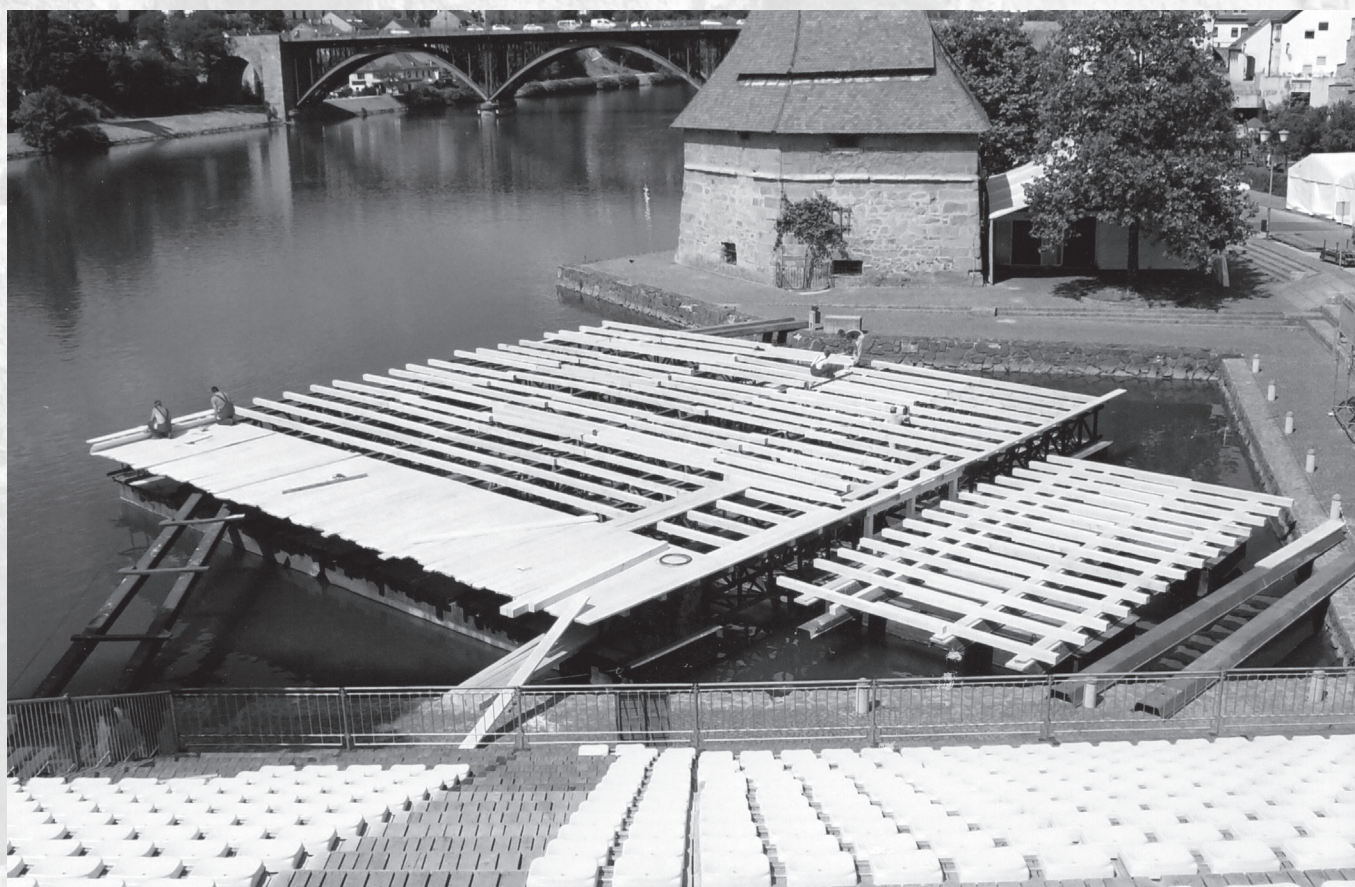
Gradnja odra na vodi ob Festivalu Lent, fotografija, 1. 7. 2003
(PAM, fond Cestno podjetje Maribor, AŠ 517-6)

Gradnja odra na vodi ob Festivalu Lent, fotografija, 20. 6. 2002
(PAM, fond Cestno podjetje Maribor, AŠ 517-6)

Gradnja odra na vodi ob Festivalu Lent, fotografija, 15. 6. 2005
(PAM, fond Cestno podjetje Maribor, AŠ 517-6)

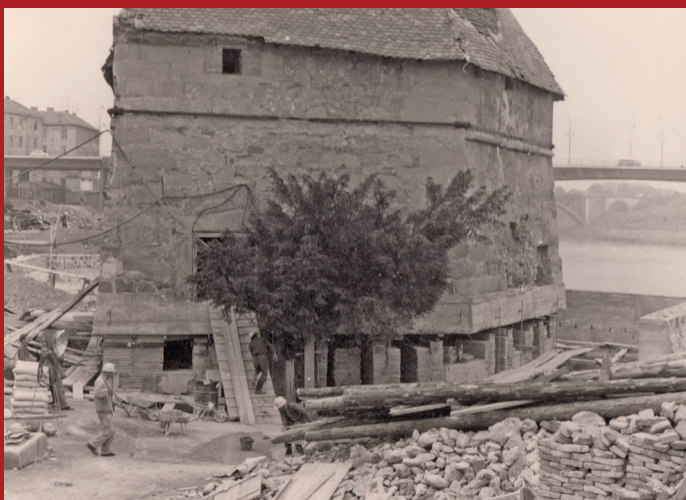
LITERATURA

- Bezjak, Branka: Na kozarček rujnega v Vodni stolp. V: Večer, 22. 4. 2009, str. 18.
- Curk, Jože (1980): Mariborsko mestno obzidje posebno v 16. stoletju. V: Časopis za zgodovino in narodopisje. n. v. 16, št. 1, str. 90-107.
- Curk, Jože (1985): Viri za gradbeno zgodovino Maribora do 1850. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- Curk, Jože (1988): Oris 12 najpomembnejših gradbenih objektov v Mariboru I. V: Časopis za zgodovino in narodopisje. n. v. 24, št. 1, str. 119-145.
- Dravske elektrarne Maribor : 60 let. Maribor: Ostroga, 2011.
- Razvoj elektroenergetike Slovenije 1945-1980. Ljubljana, Tehniška založba Slovenije, 1982.
- Sapač, Igor (2013): Mariborski srednjeveški obrambni sistem : znanstveno teoretični in projektni elaborat. Dosegljivo na: <http://www.maribor.si/dokument.aspx?id=20281> [dostop 26. 10. 2017].
- Šmon, Marjan (2000): Drava, vir električne energije. V: P. Macuh et al (Ur.), Drava nekoč in danes, str. 370-412. Maribor: Založba Obzorja.

KAZALO

Vodni stolp v Mariboru in gradnja elektrarn na Dravi - 50 let od dviga vodnega stolpa leta 1968	3
• The Maribor Water Tower and Building of Hydro Power Plants on the Drava River - 50 Years from the Lifting of the Maribor Water Tower in 1968	4
• Der Wasserturm (Vodni stolp) in Maribor und der Bau von Draukraftwerken - 50 Jahre nach der Hebung des Wasserturms 1968	5
Mariborsko obzidje	7
Gradnja hidroelektrarn na Dravi 1913-1969	12
• Hidroelektrarna Fala	14
• Hidroelektrarna Dravograd	24
• Hidroelektrarna Mariborski otok	25
• Hidroelektrarna Vuzenica	30
• Hidroelektrarna Vuhred	32
• Hidroelektrarna Ožbalt	34
• Hidroelektrarna Zlatoličje	36
Gradbena in zemeljska dela v Mariboru zaradi dviga gladine Drave ob izgradnji hidroelektrarne Zlatoličje	43
Dvig Vodnega stolpa v Mariboru leta 1968 zaradi dviga gladine Drave ob izgradnji hidroelektrarne Zlatoličje	51
• Dvig Vodnega stolpa, fotografije	59
Obnova Vodnega stolpa in ureditev vinoteke v stolpu	68
Upodobitve Maribora z Vodnim stolpom, 1900-2005	69
Literatura	98

PAM Pokrajinski
arhiv
Maribor

9 789616 507783

10 EUR